

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

Agnė Lisauskaitė

Bendrosios kalbotyros studijų programa

Padėties ir slinkties veiksmoždziai diachroniniu aspektu

Magistro darbas

Darbo vadovė doc. dr. Vilma Zubaitienė

Ginti leidžiama.....
2019 m. gegužės 27 d.

Vilnius, 2019

Agnė Lisauskaitė, *Padėties ir slinkties veiksmažodžiai diachroniniu aspektu*. Magistro darbas, vadovė doc. dr. Vilma Zubaitienė, Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2019, 87 p.

Raktažodžiai: padėties veiksmažodžiai, slinkties veiksmažodžiai, freimų semantika, konstrukcijų gramatika, diachronija, Biblija.

Anotacija

Šiame darbe nagrinėjama padėties (*stovėti, sėdėti, gulėti*) ir slinkties (*bėgti, eiti*) veiksmažodžių semantika bei formalios raiškos ypatybės. Siekiama išanalizuoti konstrukcijų, einančių su šiais veiksmažodžiais, raišką ir reikšmę bei galimus jų pokyčius vertinant dabartinės kalbos atžvilgiu. Taikant kokybinės turinio analizės, gretinamąjį ir freimų semantikos metodus, nagrinėjamos konstrukcijos su minėtais veiksmažodžiais, rastos 1735 m. ir 1999 m. Biblijose. Naudojant kokybinės turinio analizės metodą, buvo atrinktos 606 konstrukcijos su tiriamais veiksmažodžiais, vartojamos senojoje Biblijoje, ir tiek pat jų atitikmenų iš dabartinio Biblijos vertimo. Vėliau analizuotos tos konstrukcijos, kurios savo reikšme, jos atspalviais ar leksine aplinka skiriasi tarpusavyje. Freimų semantikos metodu (remiantis duomenų baze *FrameNet*) ir konstrukcijų gramatikoje formuluojama teorine prieiga tyrinėjami *Apeigų, Bendradarbiavimo, Būsenos, Jausmų, Kalinimo, Ligos, Lytinių santykių, Miegojimo, Mirties, Normų laikymosi, Padėties, Pasikeitimo, Percepinio patyrimo, Priešinimosi, Priešiško susidūrimo, Santykių įforminimo, Slinkties (Skysto pavidalo medžiagų tekėjimo, Plaukimo), Tarnavimo, Turėjimo, Valdymo* freimai, kuriuos sužadina analizuojamos konstrukcijos su padėties ir slinkties veiksmažodžiais. Gretinant buvo tiriamos 1999 m. Biblijos eilutės, atitinkančios 1735 m. Biblijos konstrukcijas. Buvo nustatyta, kad konstrukcijos su nagrinėjamais veiksmažodžiais gali aktualizuoti konkrečius freimus, joms būdingos tam tikros formalios raiškos ypatybės. Vieni freimai bei konstrukcijų struktūrinės raiškos ypatybės yra būdingi tiek senajai Biblijai, tiek dabartinei lietuvių kalbai, o kiti semantiniai ir struktūriniai konstrukcijų aspektai yra randami tik 1735 m. Biblijoje ir jau neišlikę dabartinėje vartosenoje. Darbas gali būti naudingas istorinės kalbotyros specialistams ir Lietuvos ar užsienio tipologams.

Turinys

Įvadas	3
1. Teorinės darbo prielaidos	9
1.1. Padėties veiksmažodžiai	9
1.2. Slinkties veiksmažodžiai.....	14
1.3. Kalbos pokyčiai	18
1.3.1. Gramatikalizacija.....	18
1.3.2. Semantiniai kitimai.....	22
1.4. Kognityvinė lingvistika	26
1.4.1. Konstrukcijų gramatika.....	28
1.4.2. Freimų semantika	30
2. Padėties ir slinkties veiksmažodžių analizė	33
2.1. Padėties veiksmažodžių analizė	33
2.1.1. Padėties veiksmažodžio <i>gulėti</i> analizė.....	35
2.1.2. Padėties veiksmažodžio <i>stovėti</i> analizė	45
2.1.3. Padėties veiksmažodžio <i>sėdėti</i> analizė	55
2.2. Slinkties veiksmažodžių analizė	60
2.2.1. Slinkties veiksmažodžio <i>bėgti</i> analizė	61
2.2.2. Slinkties veiksmažodžio <i>eiti</i> analizė.....	68
Išvados.....	77
Literatūra	79
Summary	87

Įvadas

Darbo naujumas ir aktualumas. Diachroninis požiūris į padėties (angl. *posture*) ir slinkties (angl. *motion*) veiksmažodžius yra naujas lingvistinių tyrimų lauke Lietuvoje. Patys padėties veiksmažodžiai nėra gausiai nagrinėti lietuvių kalbotyros darbuose. Skaitytojams prieinamas tik vienas straipsnis, kuriame Violeta Jociuvienė, besiremama veiksmažodžių *liegen* ir *gulėti* atvejais, tiria horizontalios padėties erdvėje raiškos panašumus ir skirtumus vokiečių ir lietuvių kalbose (2005). Išsamesnė pagrindinių padėties veiksmažodžių (*stovėti*, *sėdėti*, *gulėti*) semantikos analizė pateikiama Ievos Zorubaitės bakalauro darbe (2016). Taip pat galima paminėti Giedrės Junčytės straipsnį (2016), kuriame tiriami padėties keitimo veiksmažodžiai (angl. *change in body posture verbs*), koreliuojantys su padėties veiksmažodžiais (*gulti / gultis – gulėti; sėsti / sėstis – sėdėti; stoti / stotis – stovėti*).

Aptariamieji veiksmažodžiai dažnai tampa užsienio mokslininkų tyrimų objektu. Lingvistai pasirenka nagrinėti įvairių kalbų padėties predikatus: bulgarų, danų, švedų, norvegų (T. Kuteva 1999), anglų ir japonų (J. Newman, T. Yamaguchi 2002), olandų (M. Lemmens 2002), tam tikrų Australijos kalbų (C. Goddard, J. Harkins 2002; N. Reid 2002). Atlikta daug tipologinių tyrimų, susijusių su erdvės santykių aprašymu ir lokatyviniais (angl. *locative*) predikatais, kuriems priskiriami ir nagrinėjami padėties veiksmažodžiai. Kai kuriuose tyrimuose aprašomos lingvistinės ypatybės, būdingos įvairių kalbų padėties veiksmažodžiams (nagrinėjamos Europos, Azijos, Centrinės Australijos, Ramiojo vandenyno regiono, Šiaurės ir Pietų Amerikos, Afrikos kalbos) (J. Newman 2002a). Kituose darbuose analizuojamos strategijos, kurias pasitelkia įvairios kalbos norėdamos lingvistiškai užkoduoti erdvinę informaciją, bei pateikiamos su tuo susijusios universalijos (S. C. Levinson 2001, 2003; S. C. Levinson, D. P. Wilkins 2006a). Tipologiniuose darbuose pasitaiko ir bandymais paremtų padėties veiksmažodžių tyrimų: informantai, matydami vienodas lokatyvines scenas, pateiktas 71 piešinyje, prašomi atsakyti į klausimą „kur?“ (F. K. Ameka, S. C. Levinson 2007a). Taip pat mokslininkai pasirenka analizuoti padėties situaciją perteikiančius pasakymus, atspindinčius skirtingus padėties konceptualizavimo aspektus (D. Schönefeld 2006; R. W. Jr. Gibbs 2002).

Lietuvių kalbos slinkties veiksmažodžiai yra sulaukę daugiau kalbininkų dėmesio nei padėties veiksmažodžiai. Rūtos Marcinkevičienės disertacijoje lietuvių kalbos

slinkties veiksmažodžių semantika ir stilistika yra lyginama su atitinkamais jų ekvivalentais anglų kalboje (1990). Erdvilas Jakulis, nagrinėdamas lietuvių kalbos *tekėti, teka* tipo veiksmažodžius, minėtus leksinius vienetus suskirsto į semantines grupes. Kaip tam tikra semantinė grupė, į kurią patenka šio tipo veiksmažodžiai, išskiriami judėjimo veiksmažodžiai. Mokslininko tyrime judėjimu laikomas tik mechaninis judėjimas (t. y. kūno padėties kitimas erdvėje kitų kūnu atžvilgiu). Judėjimo semantinė grupė suskirstoma į smulkesnius pogrupius. Vienas tokių pogrupių ir reprezentuoja slinkties veiksmažodžius (Jakulis 2004, 19–20). Piotr’as Arkadjev’as, nagrinėdamas semantinius parametrus, kurie lemia lietuvių kalbos pirminių veiksmažodžių priklausymą tam tikram kaitybos poklasiui, veiksmažodžius suskirsto į tam tikras semantines klases. Rusų lingvistas taip pat išskiria judėjimo (slinkties)¹ veiksmažodžių semantinę grupę (Arkadjev 2008, 8). Taip pat minėtas tyrėjas analizuoja ir 5 pagrindinius lietuvių kalbos veiksmažodžius (*plaukti, plaukioti, plaukyti, plūduriuoti* ir *plukdyti*), žyminčius judėjimą vandenyje ar vandeniui (2007). Pasitaiko darbų, kuriuose aptariamieji veiksmažodžiai, tiksliau, platesnė judėjimo veiksmažodžių semantinė grupė, apimanti ir slinkties veiksmažodžius, nagrinėjama taikant freimų semantikos (angl. *frame semantics*) metodologiją (A. Lisauskaitė, V. Zubaitienė 2019). Taip pat reikėtų paminėti Erikos Jasionytės-Mikučionienės straipsnį (2016), kuriame nagrinėjamos judėjimo veiksmažodžių, turinčių šaknį *eiti* (t. y. *pareiti, prieiti* ir jų sangražinių atitikmenų), galimos modalinės reikšmės XVI–XVII a. tekstuose lietuvių kalba ir dabartinėje vartosenoje.

Slinkties veiksmažodžių tyrinėjimą užsienyje paskatino Leonard’o Talmy’io darbai (1972, 1985, 1991, 2000, 2007), kuriuose pateikiama tipologija, besiremianti judėjimo įvykiu (angl. *motion event*). L. Talmy’io teorija ypač išplėtotą ir patobulintą Dan’o Slobin’o ir jo kolegų tyrimuose (1991, 1996a, 1996b, 1997, 2000, 2003, 2004, 2005a, 2005b, 2006; R. Berman, D. Slobin 1994; D. Slobin, N. Hoiting 1994; Ş. Özçalışkan, D. Slobin 2003; J. Zlatev, P. Yangklang 2004). Minėtų mokslininkų tipologija dar labiau išplėtojama ir pagilinama John’o Beavers’o, Beth Levin ir Shiao Wei Tham straipsnyje (2010). Pasitaiko nemažai užsienio tyrėjų darbų, kuriuose analizuojama, kaip tam tikrose indoeuropiečių kalbose koduojamas judėjimo įvykis². Šiam tyrimui svarbi ir Annemarie Verkerk disertacija, kurioje diachroniniu aspektu

¹ Į judėjimo veiksmažodžių semantinę grupę įeina ir slinkties veiksmažodžiai.

² Visų indoeuropiečių kalbų, nagrinėtų judėjimo įvykio kodavimo aspektu, sąrašą galima rasti Verkerk 2014, 2–3.

bandoma išnagrinėti judėjimo įvykio kodavimo pokyčius 20 indoeuropiečių kalbų (tyrimo objektu tampa ir lietuvių kalba) (2014)³. Kadangi šio tyrimo šaltiniu pasirinkta Biblija, galima išskirti ir Bernhard'o Wälchli'io darbą (2009), kuriame analizuojamas slinkties veiksmažodžių pasirinkimas aprašant judėjimo įvykį penkiais, kelių koduojančiais, domenais: *enter* (liet. *įeiti*), *exit* (liet. *išeiti*), *ascend* (liet. *kilti*), *descend* (liet. *leistis*) ir *pass / cross* (liet. *pereiti / kirsti*). B. Wälchli'io tyrime pasitelkiamas Evangelijos pagal Morkų (viena iš Biblijos dalių) tekstynas, apimantis 117 kalbų. Svarbu paminėti ir Timur'o A. Majsak'o tyrimą (2005), kuriame analizuojamos padėties ir slinkties veiksmažodžių iš 200 kalbų gramatikalizacijos kryptys, pastebima, kad slinkties veiksmažodžiai *eti*, *ateiti*, o padėties klasėje – *sédėti* tampa dažniausiu gramatikalizacijos objektu.

Tyrimo objektas, tikslas ir uždaviniai. Šio darbo **objektas** – konstrukcijų su padėties (toliau – PD) ir slinkties (toliau – SL) veiksmažodžiais raiška bei semantika remiantis 1735 m. ir dabartine Biblijomis. Tyrime siekiama išanalizuoti konstrukcijų, einančių su minėtais veiksmažodžiais, raišką ir reikšmę bei galimus jų pokyčius vertinant dabartinės kalbos atžvilgiu. Kad tikslas būtų pasiektas, keliami tokie **uždaviniai**:

1. Aptarti pagrindines sąvokas, reikalingas darbe pateikiamam tyrimui suprasti.
2. Atrinkti konstrukcijas su PD ir SL veiksmažodžiais, vartojamas 1735 m. Biblijoje ir jų atitikmenis dabartiniame Biblijos variante.
3. Minėtasias konstrukcijas (1735 m. Biblijos eilutes) sugretinti su analogiškais teksto vietomis dabartiniame Biblijos vertime.
4. Remiantis freimų semantikos metodologija, išanalizuoti PD ir SL veiksmažodžių semantiką.
5. Išanalizavus abu šaltinius, ištirti formalias raiškos ypatybes, būdingas PD ir SL veiksmažodžiams.

Išanalizavus teorinę literatūrą ir tiriamąją medžiagą, buvo iškeltos tokios **hipotezės**:

1. Nuo XVIII a. iki dabar konstrukcijos su PD ir SL veiksmažodžiais patyrė tam tikrų semantinius pokyčių.

³ Čia ir toliau šiame darbe iš anglų kalbos versta šio darbo autorės.

2. PD ir SL veiksmažodžiai, randami senojoje Biblijoje, gali prisijungti tam tikros semantikos žodžius ar konkrečios struktūros junginius, kurie nebūdingi dabartinei lietuvių kalbai.

Tiriamoji medžiaga ir metodai. Iš viso tyrimo tikslams atrinkta 606 pavyzdžiai iš senosios Biblijos, einantys su PD veiksmažodžiais (*gulėti, sėdėti, stovėti*) ir SL veiksmažodžiais (*bėgti, eiti*), ir tiek pat ekvivalentiškų pavyzdžių iš 1999 m. Biblijos. Konstrukcijų su aptariamais veiksmažodžiais pavyzdžiai buvo renkami iš 1735 m. Biblijos. Minėtoji Biblija yra pirmoji spausdinta ir lietuviška krikščionių šventoji knyga, kurią sudaro visos dalys⁴ ir kuri tradiciškai vadinama Quandt'o Biblija, kadangi Johann'ui Quandt'ui, karaliaus Friedricho Vilhelmo I pirmajam rūmų pamokslininkui, buvo pavesta organizuoti šio Šventojo Rašto vertimo ir redagavimo darbus. Aptariamoji Biblija buvo versta dalimis, daugiausiai remiantis Martino Lutherio vokiškąja Biblija (Citavičiūtė 2005; Zubaitienė 2018). Išvardyti veiksniai ir nulėmė šio šaltinio pasirinkimą. Siekiant palyginti, buvo išskirti ir minėtų konstrukcijų atitikmenys dabartinėje Biblijoje. Tyrimui buvo pasitelktas 1999 m. ekumeninis Biblijos leidimas, kuriame Senąjį Testamentą iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė Antanas Rubšys, o Naujojo Testamento vertimą iš graikų kalbos atliko Česlovas Kavaliauskas.

Šiame tyrime taikomi kokybinės turinio analizės, gretinamasis, freimų semantikos ir konstrukcijų gramatikos **metodai**. Taikant kokybinės turinio analizės metodą, buvo atrinktos 606 konstrukcijos su tiriamaisiais veiksmažodžiais ir tiek pat jų atitikmenų. Pavyzdžių iš 1735 m. Biblijos buvo ieškoma naudojant LKI Raštijos paveldo tyrimo centre kuriamą svetainę *Senieji raštai*⁵. Šios sistemos paieškų skiltyje įvedus leksemos dalį ir žvaigždutę (pavyzdžiui, *gul**) bei pasirinkus norimą Biblijos dalį (t. y. Senąjį arba Naująjį Testamentus), buvo nukreipiama į Biblijos eilutes, kuriose ši leksema yra vartojama tam tikromis savo formomis: tyrimui buvo aktualios konstrukcijos tiek su veiksmažodžio asmenuojamosiomis, tiek su neasmenuojamosiomis formomis. Pavyzdžių atrankos metu, siekiant išvengti pasikartojimo, buvo išskirtos tik tokios konstrukcijos, kurios savo reikšme, jos

⁴ Iki tol verstos tik tam tikros Biblijos dalys.

⁵ Prieiga internetu: <http://sr.lki.lt/Index.asp> (žiūrėta 2018-12-18).

atspalviais ar leksine aplinka skiriasi tarpusavyje, o pačiame tyrime pateikti reprezentatyviausi pavyzdžiai, einantys su nagrinėjama predikatais.

Gretinamuoju metodu buvo tiriami 1735 m. Biblijos eilučių atitikmenys, vartojami elektroniniame dabartinės Biblijos variante⁶. *Senujų raštų* sistemoje pateikiami pavyzdžiai su nuoroda į konkrečią Biblijos eilutę: toks kiekvienos eilutės nurodymas supaprastina ekvivalentiškų konstrukcijų paiešką elektroniniame dabartinės Biblijos puslapyje. Atitikmenys buvo randami įvedus reikiamą eilutės nuorodą Biblijos svetainės paieškų skiltyje arba tam tikros eilutės buvo ieškomos rankiniu būdu⁷. Siekiant dar geriau suprasti galimus konstrukcijų su PD ir SL veiksmažodžiais semantinius ar raiškos pokyčius ir iki dabar išsaugotas ypatybes, buvo remtasi ir VDU Dabartinės lietuvių kalbos tekstynu⁸.

Tiriant konstrukcijų su nagrinėjama veiksmažodžiais semantiką freimų semantikos metodu, buvo naudotasi lingvistikos projekto *FrameNet*⁹ sistema. Pats minėtojo projekto pradininkas Charles'as J. Fillmore'as teigia, kad šios sistemos metodas paremtas siekiu rasti žodžių grupes, kurių freimų struktūros galėtų būti aprašomos kartu remiantis jų bendru scheminiu pagrindu ir raiškos būdais. Žodžiai, kurie įeina į tą patį freimą, tam tikrais atvejais gali pakeisti vienas kitą. Pagrindinis projekto tikslas – pateikti patikimą kiekvieno žodžio, randamo žodyne, sintaksinių ir semantinių ypatybių aprašą ir pateikti alternatyvius koncepto, priklausančio tam pačiam konceptualiajam domenui, raiškos būdus (Fillmore, Baker 2009, 320–321). *FrameNet* sistemos paieškų skiltyje suvedus tam tikros situacijos pavadinimą ar žodį, kuris sužadina freimą, nukreipiama į aprašą, kuriame pateikiamas paties freimo apibrėžimas, taip pat nurodomi pagrindiniai ir šalutiniai freimo elementai. Dažnai greta pateikiami freimų elementus iliustruojantys pavyzdžiai, o neretai ir kiti freimai, kurie tam tikrais būdais siejasi su nagrinėjama situacija (pavyzdžiui, yra susiformavę kito freimo pagrindu). Aprašo apačioje galima rasti leksinių vienetų, t. y. įvairių kalbos dalių, sužadinančių freimą, lentelę. Tais atvejais, kai analizuojamos situacijos neatitiko freimų duomenų bazėje pateiktųjų aprašų arba apskritai nebuvo rastos, remtasi tyrimo autorės žiniomis.

⁶ Prieiga internetu: <http://biblija.lt/> (žiūrėta 2018-12-18).

⁷ Dėl darbo autorei nežinomų priežasčių kai kurios eilučių nuorodos nebuvo randamos automatiškai, jų buvo ieškoma rankiniu būdu Biblijos turinyje.

⁸ Prieiga internetu: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/index.jsp> (žiūrėta 2018-12-18).

⁹ Prieiga internetu: <https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/> (žiūrėta 2018-12-05).

Taip pat tyrime remiamasi konstrukcijų gramatikoje formuluojama samprata, kad tam tikro lingvistinio vieneto (šiuo atveju PD ir SL veiksmažodžių) reikšmė ir galimi jos kitimai gali būti suvokiami ir analizuojami tik konstrukcijų rėmuose (A. Goldberg 1995, 2006).

Darbą sudaro dvi dalys: teorinė ir tiriamoji. Teorinėje dalyje aptariamos svarbiausios sąvokos, susijusios su tyrimu: PD ir SL veiksmažodžiai, kalbos pokyčiai, freimų semantikos ir konstrukcijų gramatikos samprata. Tiriamajoje dalyje analizuojama konstrukcijų su nagrinėjamais veiksmažodžiais raiška ir semantika. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, paaiškinama, ar suformuluotos hipotezės pasitvirtino, nurodomos tolimesnių tyrimų galimybės.

1. Teorinės darbo prielaidos

Norint suprasti tiriamojoje dalyje pateikiamą analizę, šio darbo objektą ir tikslus, svarbu aptarti pagrindines sąvokas. Tyrime vartojami tokie terminai kaip padėties ir slinkties veiksmažodžiai, freimų semantika, konstrukcijų gramatika. Svarbus tampa ir kalbos pokyčių reiškiny.

1.1. Padėties veiksmažodžiai

Kalbamojo darbo objektu pasirinkti lietuvių kalbos PD, kitaip dar – *poziciniai*, veiksmažodžiai (angl. *posture verbs*). Pagrindiniai veiksmažodžiai, reprezentuojantys aptariamąją kategoriją, yra *sėdėti*, *stovėti*, *gulėti*. Vienas garsiausių PD veiksmažodžių tyrinėtojų John'as Newman'as teigia, kad šie predikatai užima ypatingą vietą veiksmažodinių predikatų klasėje, nes be jų neįsivaizduojama kasdienė kalbos vartoseną, todėl nagrinėjami leksiniai vienetai galėtų būti apibrėžti kaip pagrindinės įvykių (angl. *events*) kategorijos (Newman 2009, 1). Tokią poziciją patvirtina ir Makso Planko instituto lingvistai, nagrinėjantys skirtingų kalbų kanonines, tipines lokatyvines konstrukcijas (angl. *Basic locative construction*), kuriose predikatai *sėdėti*, *stovėti*, *gulėti* užima ar užėmė¹⁰ svarbią vietą lokatyvinėje tam tikrų kalbų sistemoje (Ameka, Levinson 2007, 854). Apskritai nagrinėjami vienetai yra svarbi priemonė žmogaus pasauliui konceptualizuoti.

PD veiksmažodžiai pasižymi statyvine reikšme, t. y. nurodo 'būti sėdimoje pozicijoje' (*sėdėti*), 'būti stovimoje pozicijoje' (*stovėti*) ir 'būti gulimoje pozicijoje' (*gulėti*) (Newman 2002, 1). Daugelyje tyrimų (Lemmens 2002; Newman 2002, 2009; Schönefeld 2006 ir kt.) sutariama dėl antropocentrinės PD veiksmažodžių prigimties: prototipiškai šių predikatų Agentas yra žmogus¹¹. Analizuojami veiksmažodžiai gali būti apibrėžiami remiantis tokiais ypatybėmis ar aspektais (domenais¹²): erdvės ir

¹⁰ Minėti veiksmažodžiai dažnai tampa diachroniniu kopuliatyviųjų veiksmažodžių šaltiniu (Ameka, Levinson 2007, 854)

¹¹ Felix'as K. Ameka ir Stephen'as C. Levinson'as, nagrinėdami lokatyvinius predikatus, pateikia *yéli dnye* kalbos, vartojamos vienoje iš Papua Naujosios Gvinėjos salų, atvejį, kuris gali neatspindėti tokio antropocentrinio požiūrio: šios kalbos PD veiksmažodis *kabėti* eina su įvairiais daiktais (krepšiai, virvės, šikšnosparniai, upės ir t. t.), bet retai – su žmonėmis (Ameka, Levinson 2007, 851).

¹² Kognityvinėje semantikoje daroma prielaida, kad konceptai žmogaus sąmonėje nėra izoliuoti ir gali būti suvokiami tik foninių žinių struktūrų kontekste, kurios įvardijamos terminu *domenas*. Aptariamas

laiko domenas, varomosios jėgos domenas, aktyvioji zona¹³ (susijusi su kiekvienu predikatu) ir socialinis-kultūrinis domenas. Visos minėtos kategorijos drauge sudaro didesnę semantinę freimą. Erdvės ir laiko domenai nurodo bendrą erdvinį išsidėstymą, kuris trunka tam tikrą laiką (Newman 2009, 2–3).

1 lentelė. *Erdvės ir laiko domenai* (pagal Newman 2002, 2)

PD veiksmas	Erdvės ir laiko domenai
<i>sėdėti</i>	palyginti kompaktiška pozicija
<i>stovėti</i>	vertikaliai išėsta pozicija
<i>gulėti</i>	horizontaliai išėsta pozicija

Visi trys PD veiksmasodėiai nurodo padėties išlaikymą tam tikrą laiką ir gerai atskleidžia skirtingą erdvinį išsidėstymą: kompaktiška padėtis siejasi su sėdėjimu; vertikalus išėstumai – su stovėjimu; horizontalus išėstumai žymi gulėjimą. Šie trys skirtingi išsidėstymo erdvėje ir laike atvejai užima svarbią vietą konceptualizuojant erdvinį vaizdą ir dažnai tampa svarbūs motyvuojant alternatyvių esinių kategorizaciją (Newman 2002, 1–2).

Varomosios jėgos domenai nurodo, koku būdu esiniai naudoja jėgą ar yra jos veikiami. Visos trys padėtys gali būti išlaikomos be jokio fizinio žmogaus judėjimo. Vis dėlto vertinant sensorimotorinę kontrolę, kuri yra reikalinga tam tikrai padėčiai išlaikyti, yra matoma aiški skirtis tarp PD veiksmasodėių (ten pat: 2).

2 lentelė. *Varomosios jėgos domenai* (pagal Newman 2002, 2)

PD veiksmas	Varomosios jėgos domenai
<i>sėdėti</i>	vidutinis kontrolės ir pusiausvyros laipsnis (viršutinis torsas), lengva išlaikyti
<i>stovėti</i>	aukščiausias kontrolės ir pusiausvyros laipsnis (viršutinis ir apatinis torsas), sudėtingiausia išlaikyti
<i>gulėti</i>	žemiausias kontrolės ir pusiausvyros laipsnis, nereikia jokių fizinių pastangų išlaikyti

Stovėjimo situacijos atveju tiek viršutinis, tiek apatinis torsas turi būti įtemptas ir vertikalus. Sėdint viršutinis torsas turi būti išlaikomas vertikaliam, o apatinė torso dalis

terminas, kuriam įtaką padarė Ch. Fillmore'o freimo samprata, buvo vartojamas Ronald'o W. Langacker'o (1987) ir George'o Lakoff'o (1987) darbuose (Clausner, Croft 1999, 2).

¹³ Šį terminą kognityvinėje lingvistikoje pradėjo vartoti R. W. Langacker'is (1984). Aktyvi zona nurodo esinį arba to esinio dalį, kuri yra tiesiogiai įtraukta į tam tikrą santykį ar procesą. Pavyzdžiui, sakinyje *Jonas sumirksėjo* suprantama, kad mirksėjimo veiksmas nėra atliekamas viso asmens, šią funkciją atlieka akių vokai (Velázquez-Castillo 1996, 146).

gali būti palyginti atpalaiduota ar netgi apskritai nejudanti. Užimant gulimą padėtį, nė vienai kūno daliai nereikia raumenų ar sensorimotorinės kontrolės. Vertinant kontrolės¹⁴ laipsnio atžvilgiu, matyti, kad stovėjimas reikalauja daugiausiai kontrolės, o sėdėjimui ir gulėjimui jos reikia mažiausiai. Tokį kontrolės laipsniškumą atliepia ir vaiko raidos etapai (gulėjimas→sėdėjimas→stovėjimas). Stovėjimas pasižymi tuo, kad šios padėties žmogus negali išlaikyti ilgą laiką (Newman 2002, 2).

Aktyvioji zona yra tiesiogiai susijusi su esinių sąveika ar padėties išlaikymu.

3 lentelė. *Aktyvioji zona* (pagal Newman 2002, 2)

PD veiksmožodis	Aktyvioji zona
<i>sėdėti</i>	sėdmenys (ir viršutinis torsas)
<i>stovėti</i>	kojos (ir viršutinis torsas)
<i>gulėti</i>	visas kūnas

Veiksmožodžio *sėdėti* atveju aktyvioji zona apima sėdmenis ir tam tikrą dalį viršutinio torso, t. y. svarbiausias kūno dalis, padedančias išlaikyti sėdėjimo poziciją. Vertinant stovėjimo situaciją, svarbiausia yra kojos ir viršutinis torsas, kuris leidžia išlaikyti vertikalią padėtį. Gulint aktyviosios zonos funkciją atlieka ta kūno pusė ar dalis, kuri kontaktuoja su plokščiu paviršiumi (ten pat: 2–3).

PD veiksmožodžiai atlieka skirtingas funkcijas socialiniame-kultūriniame domene.

4 lentelė. *Socialinis-kultūrinis domenas* (pagal Newman 2002, 2)

PD veiksmožodis	Socialinis-kultūrinis domenas
<i>sėdėti</i>	patogi pozicija, kuri užimama dirbant ar ilsintis
<i>stovėti</i>	fiziškai pati išraiškingiausia pozicija
<i>gulėti</i>	siejama su nuovargiu, liga, miegu, mirtimi

Sėdėjimas yra tapatinamas su palyginti patogia pozicija, kuri leidžia dirbti rankomis, žiūrėti į priekį ir aplink, valgyti ar gerti, o tuo pačiu metu nejausti nuovargio, kurį lemia ilgą laiką įtempti kojų raumenys. Stovint panaudojama daugiau fizinės jėgos, atsiveria geresnis regos laukas, stovėjimas – būtinas vaikščiojimo, bėgimo

¹⁴ Kontrolė yra suvokiama kaip paties kūno kontrolės ir pusiausvyros vertikaloje pozicijoje kombinacija (Newman 2002, 2).

ir kitų veiklų elementas. Savo ruožtu, gulėjimas mažiausiai suderinamas su fiziniu aktyvumu ir siejamas su poilsiu, miegu, liga ar mirtimi (Newman 2002, 3).

Kiti mokslininkai, apibrėždami PD situacijas ir jų galimą metaforinį išplėtimą, pasitelkia vaizdines schemas (angl. *image schema*) ar šaltinio konceptus (Gibbs 2002; Schönefeld 2006). Terminas *vaizdinė schema* galėtų būti apibrėžiamas kaip dinaminis erdvinių santykių ir judėjimo erdvėje atvaizdavimas (Gibbs 2002, 389). Vaizdinės schemas, klasifikaciniai modeliai yra reikalingi žmogui tam, kad gebėtų suvokti jį supantį pasaulį. Minėti modeliai ar schemas, atspindinčios žmogaus veiksmus, percepciją ir koncepcijas, yra suvokiami kaip mentaliniai konstruktai. Šios schemas yra taikomos įvairiems reiškiniams, patirtims konceptualizuoti. Minėtų schemų pėdsakai turėtų būti randami ir įvairių reiškinių verbalizacijoje, o, norint juos aptikti iš tikrųjų, pirmiausia reikia išnagrinėti veiksmožodžius, kurie tiesiogiai siejasi su vaizdinėmis schemomis, t. y. konceptai, kuriuos nurodo šie veiksmožodžiai, yra artimai ir neatsiejamai susieti su scheminiu atvaizdu. Tokiu tikslu mokslininkai imasi sieti pagrindinius PD veiksmožodžius *stovėti*, *gulėti*, *sėdėti* su vaizdinių schemų kombinacijomis. Nepaisant to, kad padėties situacija apima vienodas schemas (vertikalumas, pusiausvyra, atrama), skiriasi jų svarbumas ir iškilumas (Schönefeld 2006, 304–306). Kognityvinės psichologijos atstovas Raymond'as W. Gibbs'as išskiria 5 iškiliausias schemas, susijusias su stovėjimo situacija: pusiausvyra, vertikalumas, centras-periferija, pasipriešinimas ir glaudus ryšys (2002, 392–393). Analizuojant kitas dvi PD situacijas, pateikiamos papildomos schemas (Croft, Cruse 2004, 45; Grady 2005, 37–38; Jonhson 2005, 21–22): sąlytis, varomoji jėga, atrama, paviršius, jėga, atoveikio jėga, objektas, pritaikomumas ir kompleksškumas. Tam tikros schemų kombinacijos yra vadinamos *vaizdinės schemas profiliai*. Atsižvelgiant į tai, ar svarstoma iš objekto, užimančio tam tikrą PD, ar stebėtojo, stebinčio tam tikrą PD užimančią objektą, perspektyvos, kiekviena pagrindinė PD situacija yra susijusi su dviem profiliais.

Vertinant iš tam tikrą PD užimančio žmogaus žiūros taško, galima apžvelgti kiekvieno veiksmožodžio situaciją. Veiksmožodis *stovėti* siejasi su tokiu profiliu: pusiausvyra, centras-periferija (centras yra susijęs su pusiausvyra: stovėjimo atveju tai – žemiausia žmogaus vertikalios ašies dalis, t. y. kojos ir pėdos), jėga, atoveikio jėga (gravitacinė trauka), pasipriešinimas (prieš gravitacinę trauką), sąlytis, glaudus ryšys (gravitacinė trauka lemia, kad stovima ant žemės), atrama (žemė), vertikalumas

(svarbesnė vertinant iš stebėtojo perspektyvos). Sėdėjimo situacijai būdingas profilis apima pritaikomumą, atramą, sąlytį, glaudų ryšį (ant kurio objektas sėdi), talpyklą (sėdintysis yra daugiau ar mažiau apsuptas sėdimoje vietoje), centrą-periferiją (centras čia tapatinamas su asmens sėdmenimis), pusiausvyrą ir kompleksiskumą / kompaktiškumą (svarbus žvelgiant iš stebėtojo perspektyvos). Gulėjimą sudaro atrama, sąlytis, glaudus ryšys (ant kurio objektas guli), talpykla (gali atlikti pusiausvyros substituto funkciją), pritaikomumas ir horizontalumas (svarbus stebėtojo žiūrai). Išvardyti profiliai atspindi pagrindinę PD veiksmažodžių semantiką (Schönefeld 2006, 307).

Tipologiniuose tyrimuose matyti, kad kalbose PD situacija koduojama ne tik vienu leksiniu vienetu – ji gali būti perteikiama sintaksiškai sudėtingesnėmis frazėmis kaip, pavyzdžiui, prancūzų kalboje, kurioje minėtai situacijai žymėti vartojamos konstrukcijos su veiksmažodžiu reiškiančiu 'būti' ir žodžiu, turinčiu statyvinę reikšmę (Newman 2002, 3). Kai kuriose kalbose (*yuma* kalbos atvejis) konkrečiais afiksais galima nurodyti, kad veiksmas atliekamas užimant tam tikrą padėtį (ten pat: 4). Neretai matyti, kad PD veiksmažodžiai semantiškai koreliuoja su padėties keitimo predikatais. Šią sąsają matyti anglų kalboje: pavyzdžiui, anglų kalbos veiksmažodis *sit* (liet. *sėdėti*) gali perteikti tiek dinaminę, tiek statyvinę situaciją. Lietuvių kalboje dinaminė reikšmė perteikiama sangražinėmis arba trumposiomis veiksmažodžių formomis (*gulti / gultis – gulėti; sėsti / sėstis – sėdėti; stoti / stotis – stovėti*). Taip pat tose kalbose, kurioms būdinga aiški morfologinė ir sintaksinė tranzityvinių ir intranzityvinių veiksmažodžių skirtis, PD veiksmažodžiai dažniausiai pasižymi intranzityvumu. Minėtą tendenciją atspindi ir lietuvių kalbos PD predikatai.

Svarbu paminėti, kad lietuvių kalboje ne tik trys pagrindiniai veiksmažodžiai gali perteikti PD situaciją: yra ir daugiau predikatų, perteikiamų morfema ir nurodančių aptariamą situaciją. Remiantis elektronine sinonimų žodyno versija¹⁵, stovėjimo situaciją galėtų perteikti veiksmažodžiai *stypsoti* ir *stirksoti*, turintys tam tikrą neigiamą konotaciją. PD veiksmažodis *gulėti* turi net 27 sinonimus¹⁶, kurių dauguma turi menkinamąjį atspalvį. Taip pat reikėtų pažymėti, kad šie gulėjimo situaciją perteikiantys veiksmažodžiai nėra dažnai vartojami dabartinėje kalboje ir yra siejami su

¹⁵ Prieiga internetu: <http://lkiis.lki.lt/sinonimu> (žiūrėta 2019-01-15).

¹⁶ *Tysoti, virtėti, drybsoti, dryboti, bambosoti, dryboti, bambosoti, driunėti, bimbsoti, brinksoti, baksoti, dūbsoti, kėpsoti, kėpšoti, klaksoti, pamsoti, pėpsoti, plempsoti, plumpsoti, ringsoti, rytėti, tekšoti, takšoti, stimpsoti, timpsoti, tipsoti, tvirsoti.*

tarmine leksika. Kai kurie pateiktieji sinonimai yra garsažodinės prigimties, t. y. žymi kritimo į tam tikrą gulėjimo vietą garsą (pavyzdžiui, *bamboti*, *bimboti*, *plempoti* ir kt.). Veiksmažodžio *sėdėti* variantu laikoma leksema *kalėti*, tačiau aptariamasis veiksmažodis vartojamas metaforiškai. Nagrinėjamas lietuvių kalbos pavyzdys patvirtina J. Newman'o teiginį, kad PD veiksmažodžiai dažnai tampa semantinių išplėtimų (angl. *semantic extension*) šaltiniu¹⁷.

1.2. Slinkties veiksmažodžiai

Tyrimo objektu taip pat pasirinkti SL veiksmažodžiai. Judėjimas – neatsiejama mūsų kasdienio gyvenimo dalis. Žmogus yra kognityviškai užprogramuotas apdoroti judėjimo įvykius, o jų konceptualizaciją perteikti kalba, todėl lingvistinis judėjimo reikšmės kodavimas kalboje tampa svarbiu ir reikalingu semantiniu domenu visose pasaulio kalbose (Hasko, Perelmutter 2010, 1). Reikia pabrėžti, kad darbe vartojamas terminas *slinktis* skiriasi nuo užsienio tyrėjų darbuose taikomos sąvokos *motion* (liet. *judėjimas*). Pats judėjimas suvokiamas kaip plati sąvoka ir apima įvairias formas, t. y. egzistuoja mechaninis, fizinis, cheminis, biologinis, psichinis ir socialinis judėjimas. Vadinasi, *slinktis* – tai viena iš mechaninio judėjimo formų, kai subjektas (gyvas ar negyvas organizmas), veiksmo pradžioje užėmęs konkrečią padėtį erdvėje, dėl tam tikrų priežasčių, pasitelkdamas natūralias (kojos, rankos, sparnai ir kt.) ar dirbtines (transporto) priemones pradeda judėti iš savo pradžios taško ir tam tikru keliu juda iki savo galutinio taško, kurį pasiekia per tam tikrą laiką. Į *slinkties* apibrėžimą neįeina kitos mechaninio judėjimo formos: subjekto judėjimas vietoje be *slinkties* (*pašokti*, *sukinėtis* ir kt.); sukimasis ir svyravimas aplink vieną ašį (*suptis*, *sūpuotis* ir kt.); judėjimas, kurio metu kinta ne viso subjekto, o tik jo dalies padėtis erdvėje (*linkčioti*, *mojuoti* ir kt.); kitimas – keitimasis, kai kinta subjekto apimtis, t. y. padėtis savo, o ne kitų objektų atžvilgiu (*augti*, *padidėti* ir kt.). *Slinkties* sąvoka neapima ir kitų objektų gabenimo (*nešti*, *vežti* ir kt.) (Marcinkevičienė 1990, 22–23).

L. Talmy'is pateikė veiksmažodinių ir satelitinių kalbų tipologiją, kuri remiasi judėjimo įvykio¹⁸ kodavimu kalboje (1985). Mokslininkas išskyrė semantinius elementus, kurie sudaro judėjimo įvykį, t. y. objektas (*Figūra*), judantis arba esantis tam tikroje vietoje kito objekto atžvilgiu (*Fonas*). Be minėtų elementų (*Figūros* ir

¹⁷ Plačiau apie tai kalbama 1.3.2. poskyryje.

¹⁸ Kadangi *slinktis* įeina į plačią judėjimo semantinę grupę, minėta sąvoka suvokiama tik aptarus judėjimo įvykį.

Fono) išskiriama kryptis, kurią seka objektas, arba vieta, kurią jis užima (*Kelias*). Taip pat svarbus ir buvimas pačiame judėjimo įvykyje ar vieta (*Judėjimas*). *Judėjimas* yra žymimas forma 'judėti', o vieta – 'būti' (Talmy 1985, 61). Judėjimo įvykis gali turėti ir šalutinius elementus. *Būdo* ir *Priežasties* komponentai papildo pagrindinį judėjimo įvykį (Žilinskaitė 2010, 38). Remiantis L. Talmy'io teorija, egzistuoja trys leksikalizacijos tipai, atsispindintys veiksmažodžio šaknyje. Visos kalbos pasitelkia vieną iš šių tipų norėdamos perteikti slinkties įvykį (ten pat: 61–62).

Judėjimas + Būdas / Priežastis. Šiam tipui priklausantys veiksmažodžiai tuo pačiu metu perteikia ir *Judėjimą*, ir jo būdą ar priežastį, t. y. nurodo judėjimą, vykstantį tam tikru būdu ar dėl tam tikrų priežasčių. Aptariamą tipą reprezentuoja kinų kalba ir visos indoeuropiečių kalbų šakos (išskyrus romanų kalbas). *Judėjimas + Būdas* atveji, priklausantį nagrinėjamai tipologijai, galėtų iliustruoti anglų kalbos pavyzdys *The rock rolled down the hill* (liet. *Akmuo nuriedėjo nuo kalno*) (Talmy 1985, 62). Tie patys elementai yra koduojami ir lietuvių kalbos judėjimo veiksmažodyje *nuriedėjo*, priesaga *nu-* šiuo atveju žymi ir Kelią. *Būdo* ir *Priežasties* elementai, fiksuojami veiksmažodyje, gali būti perteikiami parafrazėmis. Anglų kalboje tokios parafrazės yra šalutiniai, prijungiamieji dėmenys (angl. *subordinate clauses*). Jau minėto anglų kalbos pavyzdžio parafrazė galėtų būti *The rock moved down the hill, rolling* (liet. *Akmuo judėjo nuo kalno besiridendamas*). Vadinasi, anglų kalboje (kaip ir lietuvių kalboje) egzistuoja leksikalizacijos dubletai: viena veiksmažodžio forma gali būti tiek įtraukta į judėjimo situaciją, tiek eiti atskirai (ten pat: 63–64).

Judėjimas + Kelias. Antrojo tipologinio modelio, perteikiančio judėjimo situaciją, atveju veiksmažodžio šaknyje fiksuojami tiek *Judėjimo*, tiek *Kelio* semantiniai elementai. Jeigu tame pačiame sakinyje išreiškiamas ir *Būdas* ar *Priežastis*, minėtieji komponentai eina atskirai (dažnai prieveiksmių ar gerundijaus tipo formomis). Daugelyje kalbų (pavyzdžiui, ispanų kalboje) *Būdo* ir *Priežasties* informacija pateikiama šalia esančiame elemente ar yra praleidžiama. Kitaip sakant, minėti elementai nėra įtraukiami į veiksmažodžio šaknį. Aptariamo tipo kalbos turi veiksmažodžių rinkinius, kuriais perteikiamas judėjimas tam tikru keliu. Šiam leksikalizacijos tipui priklauso semitų, polineziečių ir romanų kalbos. Ispanų kalba ypač gerai iliustruoja nagrinėjamąjį atvejį: *La botella entró a la cueva (flotando)*: liet. *Butelis įplaukė į urvą (plūduriuodamas)* (ten pat: 68–69). Pateiktas pavyzdys rodo, kad ispanų kalbos veiksmažodyje *entró* žymimas *Judėjimas* ir *Kelias*, o gerundijus *flotando*, einantis

atskirai, nurodo *Būdo* elementą. Savo ruožtu, analogiškas lietuvių kalbos pavyzdys *Judėjimo* ir *Būdo* reikšmę fiksuoja veiksmažodyje, pusedalyvio *plūduriuodamas* vartojimas čia neperteikia jokios naujos informacijos ir yra perteklinis. Tačiau lietuvių kalbos pavyzdys *Jie kirto gatvę pėsčiomis* rodo *Judėjimo* ir *Kelio* elementus (prototipinės situacijos atveju gatvė kertama, judama keliu), fiksuojamus veiksmažodyje, o *Būdas* čia atskirai išreiškiamasrieveiksmiu *pėsčiomis*.

Judėjimas + Figūra. Trečiasis tipologinis modelis remiasi tuo, kad veiksmažodis perteikia *Judėjimą* kartu su *Figūra*. Tokio pobūdžio veiksmažodžiai perteikia įvairius objektus ar medžiagas, judančias ar esančias tam tikroje vietoje. Aptariamąjį tipą geriausiai iliustruoja hokų kalba, vartota šiaurės Kalifornijoje, kurios veiksmažodžių šaknys perteikia tam tikros formos ar ypatybės objektus (Talmy 1985, 72–73). Tačiau lietuvių kalboje taip pat galima rasti veiksmažodžių, kurių šaknyje fiksuojamas tam tikro objekto judėjimas. Tokį atvejį iliustruotų lietuvių kalbos veiksmažodis *risnoti*, kuris tipiniu atveju implikuoja, kad judėjimo objektas, arba *Figūra*, yra arklys. L. Talmy'io teigimu, judėjimo situaciją sudarantis *Fono* elementas nėra išreiškiamas jokios kalbinės sistemos veiksmažodžių šaknyse (1985, 74–75).

Remiantis L. Talmy'io teorija, visos kalbos gali būti suskirstytos į dvi tipologines kategorijas: veiksmažodines kalbas ir satelitines kalbas. Ši klasifikacija remiasi tuo, kokiomis priemonėmis kalbos koduoja *Kelio* semantinį elementą. Veiksmažodinės kalbos *Judėjimą* ir *Kelią* perteikia veiksmažodyje. Satelitinės kalbos *Kelią* fiksuoja satelite¹⁹, o veiksmažodis koduoja šalutinį veiksmažodį (angl. *co-event*), kuris dažniausiai nurodo *Būdą* ir *Priežastį*. Veiksmažodinėse kalbose *Būdas* yra išreiškiamas periferijoje arba apkritai neaktualizuojamas (dažniausiai jis neišreiškiamas). Satelitinėse kalbose minėtas elementas neperteikiamas tik retais atvejais. Veiksmažodinės kalbos tipą reprezentuoja ispanų kalba:

5 lentelė. *Veiksmažodinės kalbos pavyzdys* (pagal Žilinskaitė 2010, 38)

<i>La botella</i>	<i>entró</i>	<i>flotando</i>	<i>a la cueva.</i>
<i>Figūra</i>	veiksmažodis, žymintis <i>Judėjimą</i> ir <i>Kelią</i>	gerundijus, žymintis šalutinį veiksmažodį – judėjimo <i>Būdą</i>	<i>Fonas</i>

¹⁹ Satelitai yra suvokiami kaip glaudžiai su veiksmažodžiu susiję dėmenys ar elementai (išskyrus galūnes, pagalbinus žodžius, vardažodinius argumentus). Veiksmažodžio šaknis su savo satelitu suformuoja veiksmažodžio kompleksą. Tam tikrais atvejais satelitai priklauso aiškiai kategorijai, tačiau linkstama manyti, kad jie sudaro gramatinius ryšius (Talmy 1985, 102). Satelitais gali eiti veiksmažodžio dalelytės, afiksai, veiksmažodžio komplementai, įtrauktieji daiktavardžiai (angl. *incorporated nouns*) (Fortis 2010, 3).

Anglų kalba – tipiškiausias satelitinės kalbos pavyzdys:

6 lentelė. *Satelitinės kalbos pavyzdys* (pagal Žilinskaitė 2010, 38)

<i>The bottle</i>	<i>floated</i>	<i>into</i>	<i>the cave.</i>
<i>Figūra</i>	veiksmažodis, žymintis <i>Judėjimo</i> komponentą ir šalutinį slinkties <i>Būdo</i> komponentą	<i>Kelias</i>	<i>Fonas</i>

Aptartoji L. Talmy'io tipologija susilaukė daug dėmesio ir paskatino gausybę tolesnių tyrinėjimų. Naujuose darbuose pateikiamos kitos judėjimo įvykio kodavimo galimybės, kurios nesuderinamos su minėto mokslininko kalbų klasifikacija. Linkstama manyti, kad kalbose judėjimo situacija nėra koduojama remiantis tam tikru vienu parametru, o pasitelkiant įvairius morfologinius, leksinius ir sintaksinius šaltinius (Beavers, Levin, Tham 2009, 332). Mokslininko tipologija buvo išplėsta įtraukiant trečiąją ekvipolentinių kalbų (angl. *equipollently-framed languages*) tipą, apimančią kalbas, kuriose *Kelias* ir *Būdas* yra perteikiami ekvivalentiškais gramatinėmis formomis, t. y. abu minėtieji elementai žymimi kaip pagrindiniai veiksmažodžiai (Slobin 2004, 25). Be to, buvo pastebėta, kad beveik visoms kalboms būdingi du ar netgi visi trys klasifikacijos modeliai. Galiausiai buvo išsiaiškinta, kad *Būdas* ir *Kelias* gali būti aktualizuojami pasitelkiant morfosintaksines priemones tokias kaip nebūtinieji dėmenys (angl. *adjunct clauses*) ar prielinksniniai junginiai, kurie neatlieka nei veiksmažodžio, nei satelito funkcijos. Vadinasi, tokios kalbinės variacijos negali būti supaprastintos iki dviejų ar trijų tipų modelio (Beavers, Levin, Tham 2009, 333).

Kai kurių lingvistų teigimu, šaltiniai, kuriais remiantis kalbos perteikia *Būdą* ir *Kelį*, yra pasirenkami iš platesnio gramatinių įrankių ir procesų rinkinio. Minėtas rinkinys nėra specialiai pasitelkiamas judėjimo įvykiui koduoti: tinkami šaltiniai yra tie, kurie semantiškai suderinami su judėjimo įvykio elementų perteikimu. Gramatinių įrankių ir procesų rinkinys gali būti leksinis (būdo ir rezultatinių veiksmažodžių šaknys, kamienai ar afiksai, erdvinės adpozicijos ir dalelytės, ribų žymikliai), morfologinis (linksnų žymikliai, aplikaciniai afiksai, veikslų afiksai, žodžių dūryba) ir sintaksinis (nebūtinieji dėmenys, veiksmažodžių serializacija, šalutiniai dėmenys). Svarbu paminėti, kad kalbose galimos įvairios šių įrankių ir procesų kombinacijos judėjimo įvykiui reikšti (ten pat: 334). Kaip matyti, šio skyriaus pradžioje pateikti L. Talmy'io leksikalizacijos modeliai (*Slinktis* + *Būdas* / *Priežastis*, *Slinktis* + *Figūra*,

Slinktis + Kelias), kai tam tikra semantinių elementų kombinacija išreiškiama veiksmažodžio šaknyje, kelia tam tikrų abejonių, nes lietuvių kalbos pavyzdžiai rodo jos galimybę priklausyti visiems trimis judėjimo situacijos leksikalizacijos tipams.

Taigi, šio darbo objektas yra statinius (PD veiksmažodžiai) ir dinامينius (SL veiksmažodžiai) erdvinius santykius perteikiantys leksiniai vienetai.

1.3. Kalbos pokyčiai

Šiame darbe siekiama išanalizuoti galimus semantinius ir formalius raiškos pokyčius, būdingus lietuvių kalbos konstrukcijoms su PD ir SL veiksmažodžiais, t. y. užfiksuoti jų (ne)patirtus pokyčius nuo XVIII a. iki dabar. Apskritai kiekviena kalba patiria tam tikrus vidinius ar išorinius pasikeitimus. Galima išskirti du procesus, besisiejantčius su kalbos pasikeitimais – gramatikalizaciją ir semantinius pokyčius.

1.3.1. Gramatikalizacija

Gramatikalizacija – tai procesas, kurio metu atsiranda ir vystosi gramatinės formos. Vykstant aptariamam procesui, ne tokios gramatiškos formos įgauna daugiau gramatiškumo, pavyzdžiui, leksiniai vienetai tampa gramatiniais vienetais, o gramatiniai vienetai pradeda pasižymėti dar didesniu gramatiškumo laipsniu. Tuo pačiu metu vyksta įvairūs morfosintaksiniai ir fonologiniai procesai, pavyzdžiui, formos redukcija. Tokį atvejį gali iliustruoti redukuota anglų kalbos forma *gonna*, atsiradusi iš originalaus *going to*. Gramatikalizacija galutinai įvyksta tada, kai senoji forma jau nebevertinama, o jos vietą užima naujasis vienetas.

Gramatikalizacijos procesas apima įvairius tarpinius mechanizmus ir stadijas (Velupillai 2012, 286). Galima išskirti keturis mechanizmus, kurie siejasi tarpusavyje: desemantizaciją (angl. *desemanticization*), išplėtimą, dekategoriaciją (angl. *deategorialization*) ir eroziją (angl. *erosion*) (Heine, Kuteva 2004, 2). Desemantizacijos, arba kitaip „semantinio išblukimo“, stadijoje prarandamas semantinis leksinio vieneto turinys, o jo vietoje atsiranda gramatinis turinys. Aptariamąją stadiją galėtų iliustruoti lietuvių kalbos žodis *pagalba*, kuris tam tikrais atvejais yra vartojamas kaip daiktavardžio forma, o kitais – kaip polinksnis. Dažną vartojimą polinksnio reikšme lemia konstrukcijos, kuriose žodis *pagalba* eina kartu su negyvais (konkrečiais ar abstrakčiais) daiktais, suvokiamais kaip aplinkybė, o ne kaip objektas (Semėnienė 2016, 32–33). Leksiniam vienetai praradus savo semantinę reikšmę, pragmatinė jo

vartosena taip pat pasikeičia, t. y. jis nebėra vartojamas tik apibrėžtuose, specifiniuose kontekstuose, o atsiranda platesniame kontekste. Pavyzdžiui, anglų kalbos judėjimo veiksmažodžiai *swim* (liet. *plaukti*), *roll* (liet. *riedėti*) perteikia judėjimo specifiškumą ir gali prisijungti tik tam tikro tipo subjektus. Savo ruožtu, abstraktesne reikšme pasižymintys tos pačios semantinės grupės veiksmažodžiai *go* (liet. *eiti*) ir *come* (liet. *ateiti*) nenurodo judėjimo specifiškumo, randasi platesniuose kontekstuose ir eina tose konstrukcijose, kurios būna sugramatinamos (Bybee at al. 1994, 5). Dekategorizacijos metu leksinis ar mažiau gramatinis vienetas praranda savo morfosintaksines ypatybes, todėl nebegalima nustatyti jo priklausymo tam tikrai didesnei gramatinei kategorijai ar klasei (pavyzdžiui, veiksmažodžio ar daiktavardžio). Šis procesas lemia padažnėjusį vartojimą, o tai, savo ruožtu, paskatina fonologinę eroziją (jau minėtasis *gonna* ir *be going to* atvejais), kuri taip pat gali pasižymėti morfosintaksiniais padariniais: pavyzdžiui, savarankiškas žodis gali tapti klitiku ar afiksų. Kitimo stadijas, kurias patiria kalbinis vienetas, galima atvaizduoti tokioje scheme, kurioje vienetas, esantis kairėje, yra ne toks gramatiškas kaip pavaizduotas dešinėje:

Turinio vienetas (leksinis vienetas) → gramatinis (funkcinis vienetas) → klitikas → kaitybinis afiksas

1 pav. *Gramatikališkumo grandinė* (pagal Velupillai 2012, 387)

Reikėtų paminėti, kad gramatikalizacijos procesas nevyksta greitai ir nėra aiškiai apibrėžtas. Kadangi visos stadijos yra susijusios, tarp jų nereikėtų brėžti griežtų ribų (Velupillai 2012, 286–387). Šis procesas yra laipsniškas, o jo rezultatai, kaip matyti, gali turėti skirtingą gramatiškumo laipsnį (Lehmann 2002, 11). Taip pat svarbu pasakyti, kad originalus kalbinis vienetas nebūtinai turi išnykti (Velupillai 2012, 287). Pavyzdžiui, jau minėtasis žodis *pagalba* lietuvių kalboje vartojamas ir savo leksine (t. y. originalia) ir sugramatiškėjusia polinksnio reikšme.

Vis daugėjant tyrimų, paremtų konstrukcijų gramatikos²⁰ metodologija, imta laikytis nuomonės, kad gramatinio vieneto šaltiniu gali būti ne tik leksema, bet ir visa konstrukcija. Remiantis konstrukcijų gramatika, galima paaiškinti visos konstrukcijos atsiradimą. Gramatinimo procesas vyksta taip: tam tikra konstrukcija prisijungia naujas leksemas, kurios gramatinamos toje konstrukcijoje. Ne tokiu abstraktumo laipsniu

²⁰ Plačiau apie tai kalbama 1.4.1. poskyryje.

pasižyminčios konstrukcijos tampa gramatiškai dar abstraktesnės, o šios, savo ruožtu, tampa abstrakčiausio lygmens konstrukcijomis (Jasionytė-Mikučionienė 2014, 19).

Pastebėta, kad slinkties (judėjimo) veiksmažodžiai įvairiose kalbose yra linke gramatiškėti ir įgauti būsimąjo laiko reikšmę. Tokį atvejį galėtų iliustruoti anglų kalbos pavyzdys *We are going to Vilnius* (liet. *Mes vykstame į Vilnių*). Pateiktame pavyzdyje veiksmažodis žymi judėjimą iš vienos vietos į kitą, veiksmažodžio subjektas tipiškai turi būti judantis, o pati slinktis turi pasižymėti valingumu. Kitaip sakant, nagrinėjamas pavyzdys implikuoja aktyvų, agentinį veiksmažodį su gyvu subjektu. Kitame anglų kalbos pavyzdyje *We are going to have a party* (liet. *Mes turėsime vakarėlį*) veiksmažodis praranda savo semantinį slinkties požymį, veiksmažodžio subjektas nebūtinai turi būti judantis. Vadinasi, pateiktoji konstrukcija semantiškai „išblunka“. *The trees are going to crack in this storm* (liet. *Per audrą medžiai traškės*) atveju konstrukcija neperteikia nei slinkties situacijos, nei tikslo, subjektas taip pat gali būti tiek aktyvus, tiek veikiamas išorinių veiksnių. Šiame etape analizuojama konstrukcija gali būti vartojama su bet kokio tipo veiksmažodžiu bei subjektu (Velupillai 2012, 388).

Toks pats procesas būdingas ir ispanų kalbai. Minėtoje kalboje egzistuoja veiksmažodinė perifrazė, kurią sudaro veiksmažodžio *ir* esamojo laiko forma + prielinksnis *a* + bendratis. Pats veiksmažodis *ir* reiškia ‘eiti’ ir yra plačiai vartojamas ispanų kalboje (*Voy²¹ a la clase*: liet. *Einu į pamoką*). Aptariamoji veiksmažodinė perifrazė skirtingose konstrukcijose gali žymėti įvairias reikšmes: 1. tam tikrą neišvengiamumą (*Va a llover*: liet. *Lis*), 2. numatomą įvykį (*Sé que Juan va a marcharse*: liet. *Žinau, kad Chuanas išeis*), 3. norą arba ketinimą (*Voy a comprarme un libro*: liet. *Nusipirksiu knygą*), 4. ateitį (*Me voy a poner loca de alegría*: liet. *Išprotėsiu iš laimės*). Kai nagrinėjamoji perifrazė vartojama ketinimo ar noro reikšme (3), ji atitinka pirmąją gramatikalizacijos stadiją, t. y. nuo fizinio judėjimo pereinama prie mentalinio. Numatomo įvykio atveju (2) reikalingi tam tikri duomenys ar įrodymai, kurie suponuotų galimą įvykį. Pavyzdžiui, kalbantysis teigia apie numanomą Chuano išėjimą, kai pastebi jį apsirengusį paltą ar einantį link durų. Neišvengiamumo reikšmė (1) signalizuoja apie bet kuriuo metu galintį įvykti įvykį (Radulescu, Topor 2008, 696–699). Aptariamos perifrazės vartojimas būsimąjo laiko reikšme konkuruoja su

²¹ Veiksmažodžio *ir* esamojo laiko vienaskaitos pirmojo asmens forma.

paprastuoju būsimuoju laiku (esp. *futuro simple*) (*Estoy seguro de que me voy a morir vs Estoy seguro de que moriré*²²). Pastebėta, kad šių dviejų formų vartojimą lemia situacijos artumo laipsnis. Jei veiksmas suvokiamas kaip įvyksiantis labai greitai, vartojama veiksmažodinė perifrazė. Bet jei suprantama, kad pateiktame pavyzdyje aprašoma mirtis išties kada nors ateityje (laikas neapibrėžtas), pasitelkiamas paprastasis būsimasis laikas. Minėtos perifrazės, vartojamos būsimąjo laiko reikšme, subjektas gali būti ne tik gyvas ar agentinis (*Esto le va a gustar*: liet. *Tai jam patiks*) (ten pat: 701). Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, ispanų kalbos slinkties veiksmažodis *ir* perifrastinėje konstrukcijoje yra vartojamas būsimajam laikui reikšti, jo reikšmė suabstraktėjusi, o prisijungiamas subjektas nėra specifikuotas (t. y. nebūtinai gyvas, agentas ir pan.). Tačiau greta šio sugramatiškėjusio leksinio vieneto vartosenoje taip pat paplitusi originali leksema *ir*, reiškianti slinktį. Veiksmažodinė perifrazė skirtingose konstrukcijose gali žymėti ne tik ateities įvykius, bet ir kitas reikšmes (neišvengiamumą, numatomą įvykį, norą ar ketinimą).

Kai kuriose lietuvių kalbos šnektose (rytų aukštaičių kupiškėnų, anykštėnų ir jų kaimynų) tebeegzistuoja siekinys, kitaip dar supinas ar supynas, kurį sudaro asmenuojamasis slinkties veiksmažodis ir neasmenuojamoji veiksmažodžio forma su priesaga *-tų* (*einu grotų, eis melžtų, einame miegotų* ir kt.). XVI – XVII a. siekinio vartosena buvo paplitusi beveik visoje Lietuvoje: jie randami Mikalojaus Daukšos, Merkelio Petkevičiaus, Samuelio Chilinskio, Baltramiejaus Vileto, Jono Bretkūno, Martyno Mažvydo ir kt. raštuose (Zinkevičius 1981, 162). Šiuo atveju slinkties suvokiama labiau mentaliniame lygmenyje nei fiziškai, vadinasi, slinkties situaciją perteikiantis veiksmažodis yra paveiktas gramatikalizacijos proceso, jo pirminė leksinė reikšmė ne tokia ryški. Aptariama siekinio konstrukcija vartojama tikslui ir siekimo aplinkybėms reikšti.

PD veiksmažodžiai taip pat neretai patiria gramatikalizaciją. Kai kuriose pasaulio kalbose jie gali atlikti pagalbinę funkciją ir būti vartojami kaip gramatinio laiko-veikslo-modalumo žymikliai (Newman 2002, 12). Pavyzdžiui, ispanų kalbos veiksmažodis *estar*, kuris kilo iš lotynų kalbos žodžio *stare*, reiškiančio ‘stovėti’, ‘nejudėti’, ‘būti stabiliam’, žymi progresyvumo ir duratyvumo veiksmo reikšmes. Aptariamasis ispanų kalbos veiksmažodis nurodo nuolatinės ar laikinas pozicijas (*El*

²² Liet. *Esu įsitikinęs, kad numirsiu.*

museo está en el centro de la ciudad: liet. *Muziejus yra / stovi miesto centre*), laikinas būsenas (*Está de camarero*: liet. *Laikiniai dirba padavėju*), su dalyviu perteikia būsenas, kurios kilo iš veiksmo (*La puerta está abierta*: liet. *Durys yra atidarytos*), taip pat sudaro priešpriešą kitam ispanų kalbos veiksmažodžiui *ser*, nurodančiam pastovias ypatybes (tapatybę, tautybę ir kt.) (Newman 2002, 15).

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad daugiausia gramatikalizuotų konstrukcijų su PD ir SL veiksmažodžiais priklauso laiko-veikslo-modalumo kompleksui. Tiesa, šioms semantinėms grupėms priklausantys predikatai dažniausiai nežymi visiškai sugramatintos laiko kategorijos. Pavyzdžiui, konstrukcijoms su veiksmažodžiais *eiti*, *išeiti* ir *ateiti* būdingas prospektyvumas (angl. *prospective aspect*) (*Va a llover*: liet. *Lis*). Neretai SL veiksmažodžiai perteikia perfektinę reikšmę: žymi praeities įvykį, kuris yra aktualus, besisiejantis su dabartimi (pranc. *Je viens d'arriver*: liet. *Aš ką tik atvykau*). Konstrukcijos su PD veiksmažodžiais neretai nurodo imperfektinę reikšmę (progresyvumą, habitualumą) (olan. *Zij zit te lezen*: liet. *Ji (sėdi) skaito*). Tiek PD, tiek SL veiksmažodžiai vartojami plačiam spektrui reikšmių, susijusių su eiga / procesu, žymėti. Kiek rečiau šie veiksmažodžiai perteikia modalumo reikšmę ir tai apskritai labiau būdinga SL veiksmažodžiams (tokios konstrukcijos dažniausiai rodo judėjimą link tikslo). Galimumo, būtinumo ir tam tikros irrealio tipų reikšmės dažniausiai perteikiamos konstrukcijomis su veiksmažodžiais *eiti*, *išeiti*, *ateiti*. Toks atvejis randamas ir lietuvių kalboje, kur SL veiksmažodis *išeiti* gali žymėti dinaminį modalumą (*Man išeina groti = Aš sugebu / moku groti*) (Majsak 2002, 16–17).

1.3.2. Semantiniai kitimai

Kalbiniai vienetai ne tik tampa gramatiški arba įgyja daugiau gramatinių požymių, pokyčiai vyksta ir semantiniu lygmeniu. Šiame skyriuje bus nagrinėjami pokyčiai reikšmėje. Semantiniai kitimai gali būti analizuojami remiantis dviem požiūriais – semasiologiniu ir onomasiologiniu. Semasiologinis metodas orientuoja į reikšmės variantus, atsiradusius žodyje (ar kitame lingvistiniame viename) laikui bėgant. Čia, pavyzdžiui, siekiama iširti, kaip lotynų kalbos žodis *denarius*, tam tikro tipo sidabrinė moneta, išsivystė iš ispanų kalbos žodžio *dinero*, reiškiančio pinigus. Kitaip tariant, remiantis semasiologiniu požiūriu, tiriami žodžių reikšmių pasikeitimai ir bandoma atsekti jų pirminę reikšmę. Taikant onomasiologinį modelį, tyrimų objektu tampa tam tikra reikšmė ar tarpusavyje susijusių reikšmių rinkinys (pavyzdžiui,

veiksmožodžiai susiję su slinktimi, spalvomis ir t. t.). Siekiama išanalizuoti, kaip reikšmės buvo perteikiamos laikui bėgant – kiek žodžių yra vartojama, kaip šių žodžių reikšmės skiriasi tarpusavyje ir t. t. Čia susiduriama su semantinio lauko terminu (Luján 2010, 287).

Reikėtų pabrėžti, kad gramatikalizacijos procesas pirmiausia būtent ir prasideda nuo semantinių kitimų (Heide et al. 1991, 224). Apskritai jau semantikos mokslo pradžioje buvo bandoma pateikti išsamią semantinių kitimų klasifikaciją, tačiau nė vienas bandymas nebuvo nuodugnus ar galutinis (Luján 2010, 289). Remiantis tuo, šiame skyriuje bus supažindinama su klasikiniais semantinių kitimų mechanizmais. Tačiau svarbu suprasti, kad tradicinė klasifikacija negali būti pasitelkiama visiems kitimams aprašyti. Kartais du ar daugiau mechanizmų gali būti taikomi vienam pokyčiui nagrinėti (Hollmann 2009, 527).

Vienas iš reikšmės pasikeitimo mechanizmų yra metafora, kuri remiasi tuo, kad kalbėtojas suvokia tam tikrus panašumus tarp vieno koncepto (ištakų (angl. *source*) koncepto) ir kito koncepto (tikslų (angl. *target*) koncepto): vietoje tikslo koncepto pavartojamas ištakų konceptas (ten pat: 528). Metafora dažniausiai vartojama siekiant vizualizuoti konceptualiai sudėtingesnius reiškinius, o tam pasitelkiami ne tokie platus ir sudėtingi reiškiniai (Luján 2010, 289). Bernd'as Heine'as suformulavo sąlygas, kuriomis remiantis galima nustatyti, ar tam tikras atvejis atitinka metaforai keliamus reikalavimus. Pirmiausia, ištakų ir tikslo konceptai turi apimti skirtingus referentus. Reikšmės pokytis turi apimti du skirtingus patyrimo domenų. Svarbu, kad nebūtų jokio formalaus junginio, perteikiančio perkėlimą. Taip pat metaforinį kitimą patyrusio žodžio suvokimas tiesiogine (ištakų) reikšme tampa klaidingas (Heine 1997, 142). Metafora visada remiasi tam tikru panašumu tarp ištakų ir tikslo konceptų – jie turi dalytis viena ar daugiau bendrų ypatybių, kurios taptų metaforinio perkėlimo pagrindu (pavyzdžiui, *žvaigždė*, t. y. žinomas visuomenėje žmogus, pasižymi metaforine reikšme, kuri kilo iš šviečiančio dangaus kūno) (Luján 2010, 289). Įdomu, kad dažnas kalbos vartotojas metaforas sieja su poetine vaizduote ar retorinėmis įmantrybėmis, tačiau iš tikrųjų metaforos yra neatsiejama žmogaus kasdienio gyvenimo dalis. Kasdienė konceptualioji sistema yra metaforinės prigimties (Lakoff, Johnson 1980, 3). Netgi tokia, vartosenoje dažnai pasitaikanti, konstrukcija *Ateisiu už penkių minučių* yra metaforinės prigimties, nes prielinksnis *už*, vartojamas tam tikrai vietai žymėti, nurodytame pavyzdyje padeda įvardyti laiką.

Metonimija taip pat nurodo tam tikro tipo santykį tarp konceptų, tačiau šiuo atveju jie nepasižymi panašumu, bet yra artimai susieti vienas su kitu tam tikru kitu būdu: vienas yra kito dalis arba vienas įeina į kito sudėtį. Vienas iš metonimijos tipų yra sinekdocha (*pars pro toto*) (Hollmann 2009, 529). Metonimijos atvejį galėtų iliustruoti konstrukcija *Puodas bėga*, kur vietoje žodžio *sriuba* pavartojamas indas, kuriame ji gaminama. Taip pat egzistuoja ir kita sinekdochos forma *totum pro parte*. Tokiame sakinyje kaip *Vilniaus universitetas nusprendė pagerinti medikų rengimo lygį* konstrukcija *Vilniaus universitetą* suprantama taip: nebūtinai visi studentai buvo įtraukti priimant tokį sprendimą – tai atliko gana nedidelė dalis universiteto administracijoje dirbančių žmonių.

Kitas semantinis kitimas siejasi su žodžio (ar kito lingvistinio vieneto) reikšmės apimties pasikeitimu. Kartais žodžio reikšmė plėtėja, t. y. žodis pradedamas vartoti bendresne reikšme nei seniau. Plėtėjimas (angl. *broadening*) dažnai dar įvardijamas kaip semantinis išplėtimas arba generalizacija. Vertinant kognityviniu požiūriu, matyti, kad viena ar kelios prototipinės žodžio reikšmės ypatybės tampa nebe tokios iškilios, todėl žodis gali būti taikomas daug platesniam objektų ir mentalinių reprezentacijų spektrui. Kitaip tariant, kontekstas, kuriame žodis gali būti vartojamas plėtėja, bet mažėja informacijos, kurią jis koduoja. Pavyzdžiui, senosios anglų kalbos žodis *bridd* 'jaunas paukštis' dabartinėje anglų kalboje vartojamas paukščiui, nepaisant jo amžiaus, įvardyti (Luján 2010, 293).

Siaurėjimas (angl. *narrowing*), taip pat žinomas kaip semantinis apribojimas, specializacija arba redukcija, sudaro priešpriešą plėtėjimui. Siaurėjimo mechanizmas pasižymi tuo, kad žodis turi ribotesnę reikšmę nei seniau, o centrinės jo reikšmės įgyja daugiau iškilių ypatybių. Savo ruožtu, kontekstas, kuriame žodis gali būti vartojamas, tampa labiau apibrėžtas, bet pats žodis perteikia daugiau informacijos, nes įgyja specifiškumo. Šį atvejį galėtų iliustruoti ispanų kalbos žodis *infante*, reiškiantis 'vaiką', kuris dabartinėje vartosenoje pasitelkiamas karaliaus sūnui įvardyti (ten pat: 294).

Išskiriamas ir toks semantinio pokyčio tipas, kai reikšmė įgyja konotacinę reikšmę, t. y. tam tikrą subjektyvų vertinimą, susijusį su žodžiu. Tokie subjektyvūs vertinimai gali pradėti dominuoti ir nulemti reikšmės pasikeitimus. Remiantis tuo, ar kalbinė bendruomenė vertinimą suvokia kaip teigiamą ar neigiamą, pokyčius patyrusi leksika gali būti skirstoma į pejoratyvus ir melioratyvus. Pejoratyvai siejasi su neigiama

konotacine reikšme. Dažniausiai jie atsiranda susiejus žodį su nemaloniu realybės dalyku, visuomenėje nuvertinamu konceptu. Melioratyvo atvejį galėtų reprezentuoti anglų kalbos žodis *nice*, kuris seniau buvo vartojamas reikšme ‘kvailas’, tik XVI a. šis žodis pradėjo įgyti teigiamas konotacijas, o dabartinėje vartosenoje reiškia ‘geras’ (ten pat: 295–296).

Istorinės lingvistikos moksle Elizabeth Traugott dėka buvo pradėtas vartoti naujas terminas *subjektifikacija*. Minėta sąvoka nurodo, kad pakankamai objektyvios reikšmės tampa subjektyvios. Teigiama, kad subjektifikacija – vienkryptis procesas: reikšmės dažniau tampa subjektyvesnės, bet ne objektyvesnės. Subjektifikacijos procesą galėtų iliustruoti anglų kalbosrieveiksmis *very*, kuris anksčiau atliko būdvardžio funkciją ir reiškė ‘tikras’ ir ‘realus’. Dabar minėtasisrieveiksmis vartojamas subjektyvesne reikšme – išreiškia asmeninį vertinimą (Hollmann 2009, 533).

Kaip jau buvo minėta PD veiksmažodžiai dažnai tampa semantinių išplėtimų objektu. Prototipinių reikšmių išplėtimas siejamas su jau minėtomis jų ypatybėmis ar vaizdinėmis schemomis, kurios iliustruoja padėtis (Newman 2009, 18). PD predikatų reikšmė gali būti išplečiama siekiant konceptualizuoti tam tikrų esinių poziciją. Anglų kalboje tokį atvejį iliustruotų pavyzdys *The house stands on private property*. Lietuvių kalboje taip pat randamos tokio tipo konstrukcijos (liet. *Paprastai namas stovi ant vyro žemės*²³ T1). Kaip matyti, neretai kanoninės aptariamų veiksmažodžių reikšmės išplečiamos negyvų referentų padėčiai žymėti. Tačiau tam tikros kalbos, pavyzdžiui, prancūzų tokio pobūdžio išplėtimus apriboja – PD veiksmažodžiai galimi tik su gyvais subjektais. Nors anglų kalboje tokie reikšmės išplėtimai leidžiami ir konstrukcijose su negyvais esiniais, vis dėlto jie yra riboti (*The computer/printer/telephone/TV sits on a desk at home*, bet *?The mattress is sitting on the floor*) (Newman 2002, 7). Tam tikrose kalbose PD veiksmažodis *sėdėti* dažnai perteikia ‘būti, likti’ (angl. ‘stay’) ir ‘gyventi’ (angl. ‘live’) reikšmes (ten pat: 12). Tokį atvejį galėtų iliustruoti lietuvių kalbos konstrukcijos su priešdėlinės *sėdėti* formos veiksmažodžiais, t. y. su veiksmažodžiu *pasėdėti*: *Dar pasėdėkite, – atrodo, nuoširdžiai paragino neskubėti eiti* T2; *Vakare pasėdėkite namuose* T3. Pateiktos konstrukcijos nurodo skatinimą dar pasilikti tam tikroje vietoje. Pabaigoje reiktų paminėti, kad vieni semantiniai pokyčiai yra įvykę

²³ Pavyzdys imtas iš VDU Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (toliau tekste – T ir atitinkamas pavyzdžio šiame darbe numeris). Prieiga internetu: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> (žiūrėta 2019-01-20).

palyginti seniai ir yra suvokiami kaip diachroniniai pokyčiai, o kiti gali vykti netgi ir šiuo kalbamuojų momentu. Tokie pokyčiai yra sinchroniniai (Hollmann 2009: 535).

Nors leksikalizacijos procesas, kurio metu neleksinis elementas virsta leksiniu vienetu, nepriskiriamas semantiniams kitimams ar gramatikalizacijai²⁴, tačiau minėtas procesas būdingas ir kai kuriems lietuvių kalbos PD ir SL veiksmažodžiams. Neretai leksikalizuojamos SL veiksmažodžių priešdėlinės formos. Pavyzdžiui, veiksmažodis *praėjo*, analizuojamas konstrukcijos rėmuose, žymi ne tik veiksmažodis sukonkretinamą priešdėliu, t. y. situaciją, kai praeinama pro šalį, taip pat šis predikatas vartojamas ir kita reikšme: žymėti tam tikro veiksmo pabaigą (*Ar praėjo tas galvos skausmas? = Ar nustojo skaudėti galvą?*). Kaip antoniminis nurodyto veiksmažodžio poros narys galėtų būti laikomas predikatas *užėjo*, kuris tam tikrose konstrukcijose nėra vartojamas savo pagrindine reikšme, o perteikia tam tikro veiksmo pradžių (*Vėl užėjo tas skausmas = Vėl pradėjo skaudėti*). Leksikalizacijos atvejį galėtų iliustruoti ir PD veiksmažodis *atsėdėti*, kur priešdėlis *at-* neturi jokio semantinio krūvio ir negali būti vertinamas atsietai nuo visos leksemos (*Jis jau atsėdėjo = Jis jau atbuvo skirtą laiką kalėjime*).

1.4. Kognityvinė lingvistika

Norint geriau suvokti šiame tyrime taikomus konstrukcijų gramatikos ir freimų semantikos metodus, pirmiausia reikia susipažinti su kognityvine lingvistika, kurios teorinėmis prielaidomis ir remiasi šios metodologijos.

Kognityvinė lingvistika, tyrinėjanti santykį tarp žmogaus kalbos, mąstymo ir sociopsichologinių patirčių, susiformavo XX a. aštuntajame dešimtmetyje (Ch. Fillmore 1975; G. Lakoff, H. Thompson 1975; E. Rosch 1975). Minėta lingvistinė mintis kilo kaip priešprieša tuo metu vyraujantiems formaliems lingvistikos ir filosofijos požiūriams. Nuo pat pradžių aptariamai lingvistikos šakai didelę įtaką darė kognityvinių mokslų, ypač kognityvinės psichologijos, teorijos ir atradimai. Kognityvinę lingvistiką geriausia apibrėžti kaip judėjimą ar iniciatyvą, nes jos nesudaro viena, aiškiai suformuluota teorija. Šioje teorijoje pritaikytas pagrindinių susitarimų ir principų rinkinys, kuris paskatino papildančių, sutampančių, o kartais tarpusavyje konkuruojančių teorijų susikūrimą (Evans, Bergen, Zinken 2007, 1).

²⁴ Kadangi apie leksikalizaciją užsimenama trumpai, atskiras poskyrys nebuvo išskirtas.

Kognityvinei lingvistikai būdingas funkcinis požiūris į lingvistinius tyrimus. Funkcinis požiūris sudaro priešpriešą formalioms teorijoms (ypač generatyvinei gramatikai) ir remiasi tuo, ar funkcinis aspektas yra suvokiamas kaip pagrindinis ar tik kaip papildomas išėities taškas kalbos formos problemoms aprašyti. Neužtenka pasakyti, kad kognityvinėje lingvistikoje kalba suvokiama kaip neatsiejama pažinimo dalis, o lingvistiniais tyrinėjimais siekiama suprasti žmogaus proto mechanizmą, nes toks požiūris būdingas tiek funkcinėms, tiek formalioms teorijoms. Kognityvinėje lingvistikoje visiškai pripažįstama, kad kalba kyla iš socialinės sąveikos, tačiau laikomasi nuomonės, kad jos sąveikos funkcija vis tiek yra priklausoma nuo konceptualizacijos. Aptariamoms lingvistinėms teorijoms atstovai bando trinti ribas tarp kalbos ir kitų psichologinių reiškinių. Lingvistinė struktūra apima bendresnes sistemas ir gebėjimus (percepciją, atmintį, kategorizaciją) ir negali būti nuo jų atskirta. Užtuot suvokus kalbą kaip atskirą, savarankišką vienetą (atskirą modulį ar mentalinį gebėjimą), ji laikoma integralia pažinimo dalimi (Langacker 2008, 7–8). Vadinasi, kalbėtojai kuria kalbinę sistemą vartodami kalbą ir pasitelkdami bendrus kognityvinius gebėjimus.

Kognityvinėje lingvistikoje tikima, kad kalba egzistuoja tam, kad perteiktų reikšmes. Savo ruožtu, visi kalbos elementai (netgi gramatinės konstrukcijos) yra suvokiami kaip turintys reikšmę (Dąbrowska, Divjak 2015, 1). Pati reikšmė slypi kalbėtojų, realizuojančių ir suvokiančių pasakymus, galvose ir kyla iš žmogaus patirties. Manoma, kad reikšmės pasireiškia diskurse ir socialinėje sąveikoje. Užtuot buvusios nekintamos ir iš anksto nulemtos, reikšmės aktyviai sutiriamos pokalbio dalyvių remiantis fiziniu, lingvistiniu, socialiniu ir kultūriniu kontekstais (Langacker 2008, 27–28).

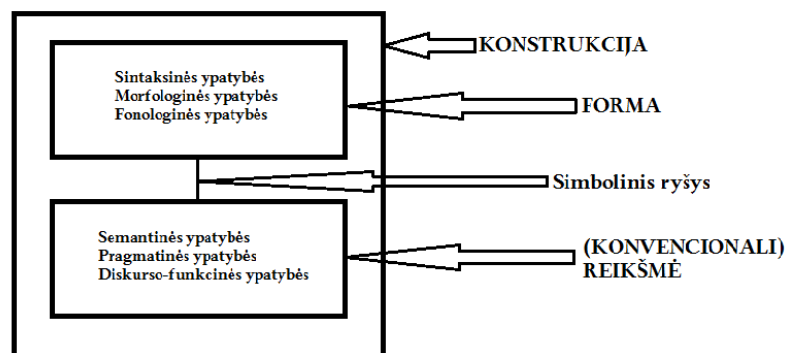
Reikšmė siejama su konceptualizacija, pabrėžiančia dinamišką reikšmės pobūdį. Konceptualizacija apima visus mentalinio pažinimo aspektus: 1. naujus ir jau seniau įtvirtintus konceptus, 2. ne tik intelektines žinias, bet ir sensorines, motorines ir emocines patirtis, 3. fizinio, lingvistinio, socialinio ir kultūrinio konteksto suvokimą, 4. koncepcijas, kurios vystosi ir atsiskleidžia laikui bėgant (ten pat: 30). Trumpiau tariant, reikšmė apima tiek žodynines, tiek enciklopedines žinias.

1.4.1. Konstrukcijų gramatika

Adele Goldberg knyga *Constructions* (1995) paskatino lingvistų susidomėjimą konstrukcijų gramatika. Pati konstrukcijų gramatika kilo kaip reakcija į komponentinį gramatikos organizavimo modelį, būdingą generatyvinei gramatikai. Minėtasis modelis pasižymi skirtingo tipo pasakymo ypatybėmis, t. y. pasakymo garsinė struktūra, jo sintaksė ir reikšmė yra perteikiami kaip atskiri komponentai, kuriuos sudaro taisyklės, besisiekiančios su atitinkamo tipo pradiniais elementais (fonema, sintaksiniais vienetais, semantiniais vienetais). Vadinasi, kiekvienas komponentas perteikia specifinę atitinkamo tipo lingvistinę informaciją, kuri atsiskleidžia sakinyje. Vienintelis konstruktas, reprezentuojantis konvencionalų fonologinės formos, sintaksinės kategorijos ir reikšmės ryšį, yra žodis (Croft 2007, 464).

Konstrukcijų gramatikoje teigiama, kad visi gramatinės analizės lygmenys apima konstrukcijas. Pačios konstrukcijos suvokiamos kaip formos ir semantinės ar diskurso funkcijos poros. Kitaip sakant, konstrukcijos yra „sąsajos elementai“ (angl. *interface element*). Bet kuri lingvistinė struktūra gali būti suvokiama kaip konstrukcija (morfema, žodis, idioma ir kt.). Lingvistinė struktūra yra suvokiama kaip konstrukcija, jeigu tam tikri jos formos ar funkcijos aspektai nėra tiksliai numanomi remiantis jos komponentų dalimis arba kitomis egzistuojančiomis konstrukcijomis. Reikėtų pridurti, kad struktūros yra tapatinamos su konstrukcijomis netgi tada, kai jos yra numanomos iš pakankamai dažnos vartosenos drauge (Goldberg 2006, 5).

Wiliam'as Croft'as pateikia konstrukcijos, besisiekiančios savo forma ir specifine reikšme, struktūrą:

2 pav. Simbolinė konstrukcijos struktūra (pagal Croft 2001, 18)

Kaip matyti pateiktame paveikslėlyje, konstrukcijos forma yra susieta su skirtingo tipo lingvistiškai aktualia informacija (sintaksine, morfologine ar fonologine). Simbolinis ryšys sieja konstrukcijos formos dalį su jos reikšmės dalimi (Boas 2011, 2). Terminas *reikšmė* čia įtraukia visus konvencionalius aspektus, susijusius su konstrukcijos funkcija: reikšmė gali apimti ne tik situacijos, apibrėžtos pasakyme, ypatybes, bet ir diskurso, kuriame minėtas pasakymas yra pavartojamas, bei pokalbio dalyvių pragmatinės situacijos ypatybes (Croft 2007, 472).

Tokios konstrukcijos yra pagrindiniai kalbos vienetai, todėl domimasi tiek centrinėmis, tiek periferinėmis konstrukcijomis. Taip pat pabrėžiamas kontinuumas tarp leksikos ir gramatikos bei semantikos ir pragmatikos. Konstrukcijų gramatikoje teigiama, kad kognityvinė gramatikos struktūra yra kodifikuojama vartosenoje ir tokiu būdu gramatika yra suvokiama kaip konstrukcijų tinklas, sukurtas kultūroje.

Taip pat svarbu, kad konstrukcijos skiriasi savo apimtimi, kompleksiskumu ir reikšme. Pavyzdžiui, turinio žodžiai (specifinio tipo konstrukcijos) paprastai pasižymi turtingumu ir detaliai apibūdina objektus ar situacijas, o tai gali būti aprašoma ir analizuojama taikant freimų semantikos²⁵ metodologiją. Kitaip nei turinio žodžiai abstraktesnės konstrukcijos tokios kaip pasyvai nėra turtingos reikšmės atžvilgiu ir perteikia tik skirtingą požiūrį į įvykį ir tokiu būdu koduoja gana abstrakčią reikšmę, t. y. perėjimą nuo aktyvo (Boas 2011, 3–4).

Konstrukcijų gramatika garsėja nauju požiūriu, kuriame teigiama, kad argumentų struktūros (arba argumentų struktūrų konstrukcijos) egzistuoja atskirai nuo leksinį argumentą prisijungiančio predikato. Pavyzdžiui, ditranzityvinės²⁶, sąlygoto judėjimo (angl. *caused-motion*)²⁷ ar *way* konstrukcijos²⁸ gali pasižymėti argumentų skaičiumi, kuris nebūdingas šias konstrukcijas sudarančiam veiksmažodžiui, kai jis vertinamas atsietai nuo visos konstrukcijos. Siekis nustatyti prasmę turinčias konstrukcijas, kurios egzistuoja nepriklausomai nuo jas reprezentuojančių žodžių, kilo iš noro paneigti prielaidą, kad dėmens sintaksė ir semantika yra projektuojama tik norint patikslinti pagrindinį veiksmažodį (Boas 2011, 4). Minėtus teiginius gali iliustruoti toks anglų kalbos pavyzdys: *Frank sneezed the tissue off the table* (liet. *Frankas nučiaudėjo nosinaitę*

²⁵ Plačiau apie freimų semantiką 1.4.2. poskyryje.

²⁶ *He sliced Chris a piece of pie* (liet. *Jis atpjovė Chrisui torto gabalėlį*).

²⁷ *He sliced the carrots into the salad* (liet. *Jis įpjauė morkų į salotas*).

²⁸ *They laughed their way into the meeting* (liet. *Jie juokėsi visu keliu į susitikimą*).

nuo stalo). Veiksmažodis *sneeze*, reiškiantis 'čiaudėti', nereikalauja tiesioginio objekto komplemento, šis veiksmažodis yra intranzityvinis. Kaip matyti pateiktame pavyzdyje, analizuojamas veiksmažodis funkcionuoja kaip tranzityvinis – prisijungia subjektą ir objektą. Todėl nagrinėjant kompoziciniu aspektu, tokie sakiniai nebūtų lengvai paaiškinami. Pavyzdys rodo, kad veiksmažodis *sneeze* siejasi tik su vienu argumento vaidmeniu, t. y. čiaudinčiuoju (*Frank*). Tokiu atveju konstrukcijų gramatikoje teigiama, kad veiksmažodis siejasi su tam tikru semantiniu freimu, kuris talpina ne tik tam tikras objektyvias pasakymo tiesos sąlygas, bet ir pasaulio bei kultūros žinias, patirtį ir įsitikinimus. Taigi, veiksmažodis *sneeze* vartojamas sąlygoto judėjimo konstrukcijose aktualizuoja čiaudinčiojo vaidmenį, o pati konstrukcija suteikia veiksmažodžio semantikai temos ir tikslo semantinius vaidmenis (ten pat: 5–6). Vadinasi, galima teigti, kad konstrukcijos veiksmažodį ir atitinkamas argumentų struktūras sieja abipusis, bet ne vienpusis priklausomybės santykis, t. y. ne prado (angl. *head*) ir priedo (angl. *dependent*) ryšys (Mikulskas 2009a, 119–120). Veiksmažodis egzistuoja konstrukcijoje, bet nelemia jos reikšmės.

1.4.2. Freimų semantika

Kaip matyti iš ankstesnio skyriaus, konstrukcijų gramatikos ir freimų semantikos teorijos yra glaudžiai susijusios. Kaip ir konstrukcijų gramatika, freimų semantika susiformavo kognityvinės lingvistikos lauke. Šios teorijos, sukurtos XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, pradininku laikomas Ch. Fillmore'as. Freimų semantikoje nagrinėjama, kaip žmogus sieja lingvistines formas (žodžius, junginius, gramatines struktūras) į kognityvines struktūras, freimus, kurie nulemia minėtųjų formų suvokimo procesą (Fillmore, Baker 2009, 314).

Freimų semantikos ištakos siekia linksnio freimų teoriją (angl. *case frame*) (Fillmore 1996, 1). Linksnių gramatikoje (angl. *Case grammar*) semantiniai predikatų argumentai buvo itin svarbūs veiksmažodžiams ir sakinių dėmenims aprašyti. Sąvoka *linksnio freimas* buvo apibrėžiama kaip nedidelė, abstrakti scena ar situacija, todėl, norint suprasti veiksmažodžio semantinę struktūrą, iš pradžių reikėjo suvokti tokios schematizuotos situacijos ypatybes. Teorijos pradžioje buvo brėžiama skirtis tarp scenos, t. y. kognityvinio konceptualaus, patirto esinio, ir freimo, kuris, savo ruožtu, buvo suvokiamas kaip lingvistinis esinys. Vėliau Ch. Fillmore'o darbuose terminas

scena nustotas vartoti, o kognityvinio struktūravimo mechanizmu imtas laikyti *freimas* (Petruck 1996, 1).

Kalbant apie freimų semantiką, svarbu apibrėžti, kaip šioje teorijoje suvokiamas pats terminas *freimas*²⁹. 1985 m. Ch. Fillmore'as pereina prie kognityvinės freimo interpretacijos. Šiuo laikotarpiu minėtas konceptas apibrėžiamas kaip konkreti ir unifikuota žinių struktūra arba susieta pažinimo schematizacija. 1992 m. lingvistas sieja freimą su kognityvinėmis struktūromis, pažinimu, kuris yra suponuojamas konceptų, užkoduotų žodžiais. Kaip jau buvo minėta, anksčiau suvoktas kaip lingvistinis konstruktas dabar freimas interpretuojamas kaip kognityvinė reprezentacija (Ungerer, Schmid 2006, 210). Taigi, freimas tapatinamas su konceptualiąja struktūra, leidžiančia suvokti daugumos žodžių reikšmes.

Viename savo straipsnių Ch. Fillmore'as vaizdžiai aprašo freimams būdingą ypatybę jungtis tarpusavyje ir sudaryti konceptų sistemas, kur, norint suprasti vieną konceptą, reikia perprasti visą jo sistemą. Mokslininko manymu, pirmoje anglų kalbos pamokoje, skirtoje užsieniečiams, būtų keista kalbėti apie žodį antradienis. Taip pat nenatūraliai atrodytų ir tokių žodžių kaip *tėvas*, *motina*, *sūnus*, *dukra*, *brolis* ir *sesė* ar *pirkti*, *parduoti*, *mokėti*, *išleisti* mokymasis atskirai. Minėti žodžiai formuoja grupes, nes kiekvienu atveju jie yra vienos, aiškios patyrimo ar žinių schemos leksiniai reprezentantai. Siekiant suvokti kiekvieno grupės nario reikšmę, svarbu suvokti juos kartu kaip visumą (Fillmore 1985, 223).

Tam tikras leksinis vienetas sužadina (angl. *evoke*) freimą žmogaus sąmonėje. Minėtą kognityvinę struktūrą sudaro jos konceptualieji komponentai, vadinami freimo elementais. Freimo elementai reprezentuoja tuos esinius ir ypatybes, kurie gali ar privalo būti perteikiami tam tikro freimo atveju. Aptariamieji elementai skirstomi į pagrindinius ir šalutinius. Įprastai pagrindiniai elementai yra tie, kuriuos būtina perteikti. Veiksmazodžių atveju subjekto ir tiesioginio objekto funkciją atliekantys kalbiniai vienetai dažniausiai yra priskiriami pagrindiniams freimo elementams. Tokie freimo elementai kaip laikas, vieta, būdas yra suvokiami kaip periferiniai adjunktai, todėl priklauso šalutiniams freimo elementams. Nepaisant to, tam tikrame leksiniame

²⁹ Kai kuriuose lingvistikos darbuose šis terminas įvardijamas kaip *rėmas*, *kognityvinis modelis*, *semantinis interpretacinis rėmas*, *scenarijus* ar *skriptas*.

kontekste jie gali funkcionuoti kaip pagrindiniai elementai (Fillmore, Baker 2009, 324–325).

Kartais pagrindiniai freimo elementai nėra randami išsidėstę aplink leksinį vienetą sakinyje. Tokį trūkumą lemia trys priežastys (viena gramatinė ir dvi leksinės). Aptariant gramatinę priežastį, matyti, kad susiduriama su struktūromis, kuriose reikalaujama argumento ar leidžiamas tam tikros argumento pozicijos praleidimas. Tokį atvejį galėtų iliustruoti pasyvo sakinyje (*Buvome apkvailinti*), kuriame leidžiama praleisti agentą. Vertinant leksiniu aspektu, tam tikri argumentai gali būti praleisti suvokiant, kad jie nėra aktualūs tam tikrai situacijai atskleisti (*Jau valgiau*). Argumentų praleidimą gali nulemti ir prielaida, kad visi pokalbyje dalyvaujantys asmenys nutuokia, apie ką yra kalbama (*Mes laimėjome*) (ten pat: 328–329).

Kiekvienas leksinis vienetas sužadina atskirą freimą, tačiau kartu gauna savo „motininio“ freimo ypatybių (ten pat: 324). Kaip jau buvo minėta, egzistuoja freimų struktūros, kuriose freimai jungiasi tarpusavyje, o tai paskatina įvairių ryšių tarp freimų atsiradimą. Tos pačios semantinės srities freimai yra susiję hiponimijos santykiais: kiekvienas freimas įeina į bendresnio pobūdžio freimo sudėtį. Tai iliustruoja *Nekilnojamojo turto sandėrio* freimas, kuris priklauso *Komercinio sandėrio* freimui, o šis – dar bendresniam *Mainų* freimui (Mikulskas 2009b, 76). Aptariamieji freimai, susiję hiponimijos santykiais, vadinami *pofreimiais*.

2. Padėties ir slinkties veiksmožodžių analizė

Šiame skyriuje analizuojami pagrindiniai PD veiksmožodžiai *gulėti, stovėti, sėdėti* ir SL veiksmožodžiai *bėgti, eiti*. Kaip jau buvo minėta, konstrukcijos su šiais veiksmožodžiais buvo atrinktos iš 1735 m. Biblijos, o joms ekvivalentiški junginiai buvo rasti elektroniniame dabartinės Biblijos variante. Kiekviename poskyryje pateikiama konkretaus veiksmožodžio analizė: nagrinėjama šių veiksmožodžių semantika, t. y. pasitelkiant freimų metodologiją, tirama, kokiomis reikšmėmis aptariamieji veiksmožodžiai ir jų konstrukcijos buvo vartojami XVIII a., išskiriama, ar nurodytos reikšmės būdingos ir dabartinei vartosenai. Vertinant dabartinės kalbos atžvilgiu, tyrime pateikiamos tapačiomis (t. y. nesiskiriančiomis nuo dabartinės vartosenos) ir skirtingomis reikšmėmis vartojamos konstrukcijos su PD ir SL veiksmožodžiais. Taip pat analizuojama formalioji konstrukcijų, einančių su konkrečiais nagrinėjamais veiksmožodžiais, raiška, galimi konstrukcijų variantai, jų struktūra, išplėtimo galimybės. Dėmesys atkreipiamas į tas konstrukcijas, kurios jau nebūdingos dabartinei kalbos vartosenai ar patyrė tam tikrus formalius pokyčius.

Iš pradžių, norint geriau suvokti tolesniuose poskyriuose pateikiamą semantinę PD ir SL veiksmožodžių analizę, tiksliau, siekiant suprasti minėtų veiksmožodžių semantinius kitimus ar iki mūsų dienų išsaugotus šių leksinių vienetų reikšmės požymius, svarbu pateikti, kaip kalbinė bendruomenė prototipiškai suvokia PD ir SL situacijas. Aptariamoms situacijoms būdingi konceptualieji požymiai pateikiami jau minėtoje *FrameNet* duomenų bazėje.

Taigi, tolesniuose poskyriuose (2.1. ir 2.2.) pateiktos apibrėžtys, aprašančios prototipiškai suvokiamas PD ir SL situacijas, šias situacijas sudarantys elementai bei leksiniai vienetai leis geriau suprasti tyrime fiksuojamus PD ir SL veiksmožodžių reikšmių kitimus ar tam tikrų reikšmės požymių išsaugojimą nuo XVIII a. iki dabar.

2.1. Padėties veiksmožodžių analizė

Remiantis *FrameNet*, konceptualioji PD (angl. *Posture*) situacija apibrėžiama taip: Agentas³⁰ išlaiko savo kūną tam tikroje Vietoje. Ši freimą sužadinantys leksiniai vienetai gali perteikti konkrečią kūno dalį, kuri funkcionuoja kaip Sąlyčio taškas, nurodantis vietą, kurioje yra išlaikoma Agento padėtis, taip pat apibrėžiama jo kūno

³⁰ Šiame darbe taikoma *FrameNet* sistemai būdinga praktika pagrindinius ir šalutinius freimo elementus rašyti didžiąja raide.

orientacija ir visas kitas galūnių (ypač kojų) bei torso išsidėstymas. Kaip matyti, pagrindiniai šio freimo elementai yra Agentas, Vieta ir Sąlyčio taškas.

7 lentelė. Pagrindiniai PD freimo elementai ir jų apibrėžtys

Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Agentas	Žmogus, kurio kūnas išlaikomas tam tikroje padėtyje. Dažniausiai perteikiamas kaip predikato subjektas.
Sąlyčio taškas	Kūno dalis, kuri funkcionuoja kaip atrama Agento kūnui, esančiam tam tikroje padėtyje.
Vieta	Agento padėties aprašymas. Agento Vieta dažnai atlieka prielinksninio junginio komplemento funkciją.

PD freimą atskleidžia ir šalutiniai elementai: Laipsnis, Trukmė, Būdas, Tikslas ir kt. Freimo aprašo apačioje pateikiami leksiniai vienetai, kurie aktualizuoja aptariamą situaciją. Be šiam tyrimui aktualių PD veiksmožodžių *gulėti* (angl. *lie*), *stovėti* (angl. *stand*), *sėdėti* (angl. *sit*) sistemoje pateikiami ir tokie leksiniai vienetai kaip *crouch* (liet. *prītūpti*), *huddle* (liet. *susiriesti*), *hunch* (liet. *sulenkti (nugarą)*), *kneel* (liet. *klauptis*), *stoop* (liet. *nusilenkti*) ir kt. Prie kiekvieno leksinio vieneto pateikiama nuoroda į jo leksinį straipsnį, kuriame nurodomas tos leksemos apibrėžimas. Pavyzdžiui, šiame tyrime nagrinėjamas veiksmožodis *gulėti* reiškia ‘būti horizontalioje pozicijoje ant atraminio paviršiaus’. Toliau pateikiami pagrindiniai ir šalutiniai elementai, būdingi šiuo veiksmožodžiu aktualizuojamai situacijai, bei nurodoma jų sintaksinė realizacija. Toliau, nagrinėjant veiksmožodžio *gulėti* atvejį, matyti, kad šio leksinio vieneto Agentas 46-uose anglų kalbos sakiniuose (iš 48-ių) realizuojamas daiktavardiniu junginiu (NP. Ext), o 2-uose pavyzdžiuose pati konstrukcija nulemia Agento praleidimą (CNI³¹). Kaip jau buvo minėta, Vietos freimo elementas anglų kalboje dažniausiai perteikiamas prielinksninėmis konstrukcijomis (PP), pasitaiko atvejų, kai šis elementas nėra išreiškiamas (INI³²), taip pat jis gali būti realizuojamasrieveksminiais junginiais (AVP) ir *Wh*-klauza³³ (Sinterrog). Sąlyčio taško elementas

³¹ *Constructional null instantiation* (liet. *Konstrukcijų nulinė instanciacija*) – konstrukcijos dėmenų praleidimas yra leidžiamas gramatinės konstrukcijos, kuriai priklauso taikinio žodis (=leksinis vienetas). CNI atvejai gali būti subjekto praleidimas imperatyvo sakiniuose, gerundijaus ar bendraties sakiniuose (kitais PRO elementais generatyvinėje gramatikoje), agento praleidimas pasyvo sakiniuose ir t.t. (Ruppenhofer et al. 2016, 29).

³² *Indefinite null instantiation* (liet. *Neapibrėžta nulinė instanciacija*) – tranzityvinis veiksmožodis vartojamas be prisijungiamo objekto. Dažnai tokių konstrukcijų objekto trūkumas yra suvokiamas kaip egzistencinis praleidimas, t. y. kai kurie leksiniai vienetai savo reikšmėje implikuoja tam tikro elemento raišką. Pavyzdžiui, veiksmožodžio *gerti* atveju suvokiama, kad šio leksinio vieneto objektas turėtų būti skystos konsistencijos medžiaga, kurią ne visada būtina išreikšti (ten pat: 28–29).

³³ Anglų kalboje *Wh*-klauza yra tokia, kuri prasideda klausiamaisiais žodeliais tokiais kaip *who*, *what*, *which*, *where*. Šio tipo klauza gali atlikti įvairias funkcijas: eiti kaip subjektas, objektas, netiesioginis

dažniausiai įtrauktas į paties veiksmožodžio semantiką (INC), o jo formali raiška nėra pateikiama atskirai, tačiau pasitaiko atvejų, kai minėtas freimo elementas aktualizuojamas prielinksniniu junginiu (PP). Galiausiai kiekvieno vieneto leksinio straipsnio pabaigoje pateikiami valentingumo modeliai, t. y. įvairios freimo elementų bei jų sintaksinių realizacijų kombinacijos. Reikia paminėti, kad, sugrįžus į bendrąjį aprašą, nurodoma PD freimo sąsaja su būseną žyminčiu freimu: teigiama, kad aprašomas freimas išsirutuliojo iš *Būsenos* freimo³⁴.

Kitame poskyryje pateikiamas konkrečių PD veiksmožodžių tyrimas. Gretinant XVIII a. Bibliją ir dabartinę Biblijos variantą, analizuojama PD veiksmožodžių semantika, aptariama konstrukcijų su nagrinėjama veiksmožodžiais formalioji raiška.

2.1.1. Padėties veiksmožodžio *gulėti* analizė

Pradžioje aptariamos tos konstrukcijos, kuriose veiksmožodis *gulėti* vartojamas tapacia reikšme tiek XVIII a., tiek dabartinėje lietuvių kalboje. Išanalizavus pavyzdžius iš abiejų minėtų Biblijų, buvo rasta, kad tiriamas veiksmožodis Quandt'o Biblijoje vartojamas dabartinės kalbinės bendruomenės suvokiamai prototipinei PD situacijai reikšti.

1 pavyzdys. Veiksmožodis „gulėti“, aktualizuojantis PD freimą

2 Sam 13, 8	<i>Tamore nuėjo į namus savo brolio Amnono, o jis gulėjo ant pátalo. Ir ji tábla ėmuši minke ta, ir ji patájufi po jo akkiū išwirre jam walgi.</i>	<i>Tamara nuėjo į savo brolio Amnono namus, o jis gulėjo lovoje. Paėmusi tešlos, išminkė, paruošė kukulius jo akyse ir iškepė.</i>
-------------	--	--

Kaip matyti iš pateiktų Biblijos eilučių, veiksmožodžiu *gulėti* aktualizuojama tipinė PD situacija ir perteikiami visi pagrindiniai freimo elementai. Abiejose konstrukcijose PD freimo Agento funkcija realizuojama leksema *jis*. Pavyzdžiuose pateikta papildoma informacija sukonkretina Agentą ir nurodo, kad jis – Biblijos veikėjas, karaliaus Dovydo sūnus, Amnonas. Nurodytose eilutėse tiesiogiai atskleidžiama ir Vieta, kurioje Agentas užima tam tikrą padėtį: Senojoje Biblijoje šis elementas aktualizuojamas prielinksniniu junginiu *ant pátalo*. Tačiau analizuojama konstrukcija gali būti suvokiama ne tik formaliai: LKŽe nurodoma, kad pasakymas *ant*

(angl. *oblique*) komplementas, adjunktas. Kai šios klauzos neina daiktavardiniame junginyje, jos gali sudaryti prielinksninius, būdvardinius ar prieveiksminius junginius (Kim, Sells 2008, 194).

³⁴ Plg. A. Majsak teigimu, įvairiose kalbose PD veiksmožodžiai dažnai laikomi vienu pagrindinių būseną žyminčių predikatų diachroniniu šaltiniu (Majsak 2002, 13).

patalo yra laikomas idioma ir suvokiamas reikšme ‘sirgti’. Vadinasi, remiantis tokia informacija, prielinksninis junginys gali atlikti Deskriptoriaus funkciją ir apibūdinti *Agento* būseną – jis guli sergantis. Šią interpretaciją patvirtina ir Samuelio antrosios knygos 13-o skyriaus kontekstas, kuriame nurodoma, kad Amnonas apsimetė sergantis (*Amnonas atsigulė ir apsimetė sergantis* 2 Sam 13, 6). Apskritai aptariamas senosios Biblijos pavyzdys galėtų būti suvokiamas ir kaip *Ligos* freimas (apie tokius atvejus žr. toliau šiame poskyryje). Savo ruožtu, dabartinėje Biblijoje Vieta perteikiama leksema *lovoje*, kuri neimplikuoja ligos atvejo – tai suponuotų tik platesnis aptariamo skyriaus siužetas. Abiejų Biblijų konstrukcijose Sąlyčio taškas yra įtrauktas į PD veiksmožodžio semantiką. Prototipiniu gulėjimo atveju nugarinė kūno dalis (ypač nugaros dalis) atlieka Sąlyčio taško funkciją.

Tiek seniau, tiek dabartinėje vartosenoje veiksmožodis *gulėti* gali būti vartojamas konstrukcijose, nusakančiose *Miegojimo* situaciją.

2 pavyzdys. Veiksmožodis „gulėti“, aktualizuojantis MIEGOJIMO (angl. *Sleep*) freimą

Pr 9, 21	<i>Ir gėrdam's vyno apfigėre, ir nuffidenges <u>gullėjo</u> bėtroje.</i>	<i>Jis gėrė vyno, pasigėrė ir <u>gulėjo</u> nuogas palapinėje.</i>
----------	--	--

Šiuose pateiktuose pavyzdžiuose (2) susiduriama su semantiniu kitimu, paremtu metonimijos atveju: vietoje *Miegojimo* situaciją perteikiančio veiksmožodžio pavartojamas dažniausią miego padėtį aktualizuojantis veiksmožodis *gulėti*.

8 lentelė. MIEGOJIMO freimas

Miegantysis būna kitokios sąmonės būsenos ir pasižymi žymiai mažesniu išoriniu sąmoningumu aplinkai.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Miegantysis	Esinys, kuris miega.

Kadangi *Miegojimo* freimas perteikia konkretesnę konceptą, skiriasi ir abiejų situacijų freimų elementai. Šiuo atveju predikato subjekto turėtų būti gyvas organizmas, todėl aptariamos situacijos dalyvis įvardijamas kaip Miegantysis ir nurodytoje senosios Biblijos konstrukcijoje nėra išreiškiamas, bet Pradžios knygos kontekstas suponuoja, kad tai – Nojus. Analizuojant dabartinės Biblijos vertimą, matyti, kad minėtas freimo elementas aktualizuojamas leksema *Jis*. Kaip nurodyta lentelėje (8), *FrameNet* sistemoje pateikiamas tik vienas pagrindinis *Miegojimo* freimo

elementas, t. y. Miegantysis. Kiti leksiniai vienetai, einantys konstrukcijoje, perteikia šalutinius minėto freimo elementus. Tai iliustruoja abiejų Biblijų pavyzdžiai. Konstrukciją *Ir gėrdam's wyno apfigere* bei jai ekvivalentišką *Jis gėrė vyno, pasigėrė* galima tapatinti su Priežasties freimo elementu, kuris nusako prieš tai vykusius veiksmus, nulėmusius dabartinę *Miegojimo* situaciją. Analizuojamose Biblijos eilutėse galima išskirti ir Deskriptoriaus elementą, kuris apibūdina patį Miegantįjį: Quandt'o Biblijoje šis elementas aktualizuojamas dalyviu *nuffidenges*, o dabartinėje Biblijoje – būdvardžiu *nuogas*. Vietos aplinkybė perteikia Vietos freimo elementą, išreiškiamą lokatyvais *βέτροje*³⁵ ir *palapinėje*.

Nuo XVIII a. lietuvių kalboje tebėra išsaugota PD veiksmožodžio *gulėti* reikšmė, kuria aktualizuojamas *Lytinių santykių* freimas.

3 pavyzdys. Veiksmožodis „gulėti“, aktualizuojantis LYTINIŲ SANTYKIŲ (angl. Sex) freimą

Kun 18, 20	<i>Ir ne turri prie sawo artimo paciōs <u>gullēt</u>, je apwaiḡiti, sawe pas je apḡibjauridams.</i>	<i><u>Neturēsi lytinių santykių</u> su savo artimo žmona ir savęs ja nesuterši.</i>
------------	---	---

Vartosenoje dažnai susiduriama su eufemistiniais, lytinių santykių procesą įvardijančiais, veiksmožodžiais. Tokio veiksmožodžio atvejį ir reprezentuoja PD veiksmožodis *gulėti*. Dabartinėje kalboje tokia reikšmė dažniau vartojamas momentinį veiksmažodis *sugulti* (*Kai Makarėjas sugulė su Kanake T4*), kuris, vertinant veiksmo aspektu, gali sudaryti porą su veiksmožodžiu *gulėti*, reiškiančiu pasyvinę subjekto būseną, veiksmo tęstinumą laike. Kaip matyti pateiktuose pavyzdžiuose (3), dabartinėje Biblijoje pasirenkamas gana formalus lytinių santykių įvardijimas, t. y. abstrakčios reikšmės veiksmožodis *turėti* prisijungia daiktavardinį junginį *lytinių santykių*.

9 lentelė. LYTINIŲ SANTYKIŲ freimas

Dalyviai užsiima lytiniais santykiais arba patiria seksualinį sąlytį.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Dalyvis (1)	Vienas asmuo, pasiruošęs lytiniam santykiams.
Dalyvis (2)	Kitas asmuo, pasiruošęs lytiniam santykiams.
Dalyviai	Esinių grupė, užsiimanti lytiniais santykiais arba patirianti seksualinį sąlytį.

³⁵ Palapinė (LKŽe).

Nagrinėjamas PD veiksmazodis, aktualizuojantis *Lytinių santykių* freimą, metonimiškai siejasi su motyvuojančio veiksmazodžio reikšme – vietoje tiesiogiai lytinius santykius perteikiančio veiksmazodžio pasirenkamas leksinis vienetas, kuris žymi vieną iš pozicijų, užimamą lytinių santykių metu. Abiejose Biblijos eilutėse tiesiogiai atskleidžiamas vieno iš Dalyvių (1) elementas: 1735 m. Biblijoje šis elementas realizuojamas leksema *pačiōs*, o dabartinėje Biblijoje jai tapačiu žodžiu *žmona*. Kaip matyti, Dalyvio (1) elementas abiejose konstrukcijose yra sukonkretinamas, siekiant nurodyti tam tikros žmonių grupės priklausomybę. Tam tikslui pasitelkiamas Posesorius, kuris aktualizuojamas savybiniais įvardžiais *fawo* (*savo*) ir genityvo daiktavardžiais *artimo* (*artimo*). Antras *Lytinių santykių* situacijos Dalyvis (2) nėra išreiškiamas tiesiogiai. Kunigų knygos kontekstas suponuoja, kad Dalyvio (2) funkciją atlieka izraelitai, kuriems per Mozę Dievas perduoda savo priesakus (*VIEŠPATS kalbėjo Mozei, tardamas: „Kalbėk izraeliečiams ir sakyk jiems Kun 18, 1-2*).

Kaip jau buvo minėta anksčiau, aptariamasis PD veiksmazodis *gulėti* tiek XVIII a., tiek dabartinėje kalboje gali perteikti *Ligos* situaciją. Svarbu paminėti, kad dabartinėje vartosenoje šis veiksmazodis dažniausiai eina kartu su jau minėta vietos aplinkybės konstrukcija *ant patalo* bei lokatyvu *lovoje* ir tokiu būdu suformuoja idiomą, žyminčias *Sirgimo, Ligos* situaciją (*Bet jis guli lovoje kamuojamas skrandžio T5*).

4 pavyzdys. Veiksmazodis „gulėti“, aktualizuojantis LIGOS (*angl. Medical_conditions*) freimą

2 Kar 9, 16	<i>Ir jis wéždinofi, ir kelláwo i Iefreel, nés Iorams <u>gullėjo</u> czonay. O Aasja, karáulus Iuda, buwo žemyn kelláwes, Iorama lankyť.</i>	<i>Tada Jehuvas, įlipęs į kovos vežimą, leidosi į Jezreelį, nes ten <u>sirgo</u> Jehoramas. Judo karalius Ahazijas buvo atvykęs Jehoramo aplankyti.</i>
-------------	--	---

Analizuojamu atveju vėl matomas metonimiškai vartojamo veiksmazodžio pavyzdys, t. y. vietoje ligą nusakančio veiksmazodžio vartojamas prototipinę sergančio žmogaus padėtį lovoje nurodantis predikatas.

10 lentelė. LIGOS *freimas*

Šis freimas nurodo sveikatos būklę ar ligą, kuria pacientas serga, nuo kurios yra gydomas, gali būti išgydytas ar nuo kurios gali mirti.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Ligonis	Esinys ar žmonių visuma, kenčianti nuo tam tikros būklės ar ligos.
Negalavimas	Bet kokia sveikatos problema.

Kaip matyti pateiktoje lentelėje (10), Ligonio funkciją abiejose konstrukcijose atlieka biblinis veikėjas, Jeruzalės karalius, Jehoramas (senojoje Biblijoje – *Iorams*), tačiau leksinė konstrukcijos aplinka neatskleidžia Negalavimo elemento. Šio elemento neatspindi ir abiejų veiksmažodžių semantika. Išanalizavus antrosios Karalių knygos 9-ą skyrių, nustatyta, kad Negalavimas perteikiamas leksema *žaiždas* (*Bet karalius Joramas buvo sugrįžęs į Ježrėlį³⁶ gydytis žaiždų, kuriomis jį buvo ištikę aramėjai mūšyje su Aramo karaliumi Hazaeliu 2 Kar 9, 15*).

Senojoje Biblijoje buvo rasta pavyzdžių, kuriuose analizuojamas PD veiksmažodis perteikia *Mirties* freimą.

5 pavyzdys. Veiksmažodis „gulėti“, aktualizuojantis MIRTIES (angl. *Death*) freimą

Pr 47, 30	<i>Bet aβ noru gullėti pas fawo tėwus. Ir tu išweβi manne iš Egipto, ir jū kappūfe manne palaidofi. Iis táre: aβ darryfu, kaip tu fakiei.</i>	<i>Kai atsigulsiu su savo protėviais, išnešk mane iš Egipto ir palaidok jų kape.“ Jis atsakė: „Padarysiu, kaip sakai.“</i>
Ps 94, 17	<i>Iey Pons Diews manne negélbetu, be maž mano duβe gullētu pékloj.</i>	<i>Jei VIEŠPATS man nepadėtų, netrukus gyvenčiau tyliame kape.</i>

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių (5), veiksmažodis *gulėti* aktyvuoja *Mirties* freimą, tik prisijungdamas tam tikros semantikos junginius: eidamas izoliuotai nuo konstrukcijos, aptariamasis veiksmažodis mirties reikšmės neatskleidžia. Tokie semantiniai ribojimai būdingi tiek senajai Biblijai, tiek dabartinei vartosenai. Pateiktose Quandt'o Biblijos konstrukcijose leksinis vienetas *gulėti* eina su jį patikslinančiomis vietos aplinkybėmis *pas* + *akuzatyvas* arba lokatyvu, kurie savo reikšmėje implikuoja mirties požymį: prielinksninė konstrukcija *pas fawo tėwus* nurodo vietą, susijusią su jau mirusiais asmenimis, o daiktavardžio lokatyvas *pékloj³⁷* tiesiogiai siejasi su mirties domenu. Analogiškose dabartinės Biblijos eilutėse mirties reikšmei perteikti pasirenkamas ne PD veiksmažodis *gulėti*, o forma *atsigulti*, kuri taip pat prisijungia prielinksninę konstrukciją, žyminčią negyvus asmenis (*su savo protėviais*). Kitame pavyzdyje pasirenkama vaizdinga konstrukcija *gyvenčiau tyliame kape*. Šią konstrukciją galima interpretuoti kaip metaforos atvejį, gerai atskleidžiantį vieną pagrindinių krikščionybės tiesų: mirtis – tai kito, amžino gyvenimo forma, tačiau

³⁶ Galimà klaida elektroninėje Biblijos versijoje: remiantis kontekstu, greičiausiai turėtų būti forma *Izraelį* (Aut. past.).

³⁷ Pragaras (LKŽe).

šiam pavyzdyje matyti, kad žmogaus siela nukeliavusi į pragarą, kuris tapatinamas su tyliu kapu. Nors lentelėje pateikti pavyzdžiai neatskleidžia tokios vartosenos galimybių, dabartinėje lietuvių kalboje leksinis vienetas *gulėti*, einantis su vietos aplinkybėmis, kurios, savo ruožtu, siejasi su mirties semantika, taip pat gali būti vartojamas mirties reikšmei žymėti (*Guli grabe kaip gyvas, sakytum miega* T6). Neretai kalboje pasirenkamas veiksmažodis *atgulti*, kuris, vertinant veiksmo reikšmės požiūriu, gali sudaryti porą su aptariamu veiksmažodžiu *gulėti*. Minėtas veiksmažodis *atgulti* nurodo ne tam tikrą procesą kaip jo poros narys *gulėti*, o užbaigtą veiksmą, rezultatą. Lentelėje (11) nurodyti konceptualieji nariai, būdingi *Mirties* situacijai perteikti.

11 lentelė. MIRTIES freimas

Šio freimo žodžiai perteikia Veikėjo mirtį. Neretai netiesiogiai nurodoma ir jos Priežastis.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Veikėjas	Gyva būtybė ar esinys, kuris miršta.

Pateiktose eilutėse (5) Veikėjas įvardijamas asmeniniu įvardžiu *aβ* arba jo raiška implikuojama veiksmažodžio formoje (*atsigulsiu*). Pradžios knygos kontekstas suponuoja, kad Veikėjo funkciją atlieka biblinis asmuo Jokūbas. Senosios Biblijos konstrukcijoje atskleidžiamas ir šalutinis Vietos elementas, išreiškiamas prielinksniniu junginiu *pas fawo tēwus*. Ekvivalentiškoje dabartinės Biblijos eilutėje prielinksninis junginys *su savo protėviais* formaliai galėtų žymėti dar vieno Veikėjo funkciją, tačiau, remiantis visa konstrukcijos aplinka, suvokiama, kad aptariamas junginys taip pat perteikia Vietą. Konstrukcijoje, rastoje 1735 m. Biblijos Psalmyne, matyti, kad Veikėjo funkciją metonimiškai atlieka konstrukcija *mano duβe*, o jai analogiškoje eilutėje iš dabartinio Biblijos varianto Veikėjo funkcija įtraukiama tariamosios nuosakos formos *gyvenčiau* raiškoje. Kaip ir prieš tai aptartose eilutėse, galima išskirti ir šalutinį Vietos elementą, abiejose konstrukcijose realizuojamą daiktavardžio lokatyvais *pėkloj* ir *kape*. Pavyzdyje atskleidžiamas ir Deskriptoriaus elementas, kuris apibūdina patį kapą (*tyliame*).

Nagrinėjant senosios Biblijos konstrukcijas, einančias su PD veiksmažodžiu *gulėti*, buvo rasta ir tokių pavyzdžių, kuriuose nagrinėjamas veiksmažodis vartojamas šiek tiek kitokia reikšme nei įprasta dabartinėje lietuvių kalboje.

6 pavyzdys. Veiksmažodis „gulėti“, aktualizuojantis BŪSENOS (angl. State) freimą

Sk 22, 36	<i>Kaip Balaks išgirdo, kad Bileams ateinas, traukies jam priešais i miesta Moabitū, kurri gul prie rubėžaus Arnon, kurfai yr pas pati krašta rubėžaus.</i>	<i>Išgirdęs, kad atvyko Bileamas, Balakas išėjo jo pasitikti prie Ir Moabo, <u>esančio</u> prie Arnono ribos, pačiame šalies pakraštyje.</i>
-----------	---	--

Kaip matyti, Quandt'o Biblijoje veiksmažodis *gulėti* yra vartojamas reikšme 'būti' ir gali sužadinti Būsenos freimą.

12 lentelė. BŪSENOS freimas

Esinys išsilaiko pastovioje padėtyje.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Esinys	Konkretus arba abstraktus esinys.

Dabartinėje lietuvių kalbos vartosenoje nagrinėjamas veiksmažodis gali būti vartojamas egzistavimo tam tikroje vietoje reikšme (pavyzdžiui, lietuvių kalboje sakoma *Kokia knyga šiuo metu guli* (aut. past.=yra) *ant Jūsų stalo?* T7), tačiau gulintis predikato subjektas neperteikia visų negyvų objektų – raiška yra ribota. Tai matyti ir senosios Biblijos atveju. *Būsenos* freimą sudaro tik vienas pagrindinis elementas, t. y. Esinys. Abiejose eilutėse Esinio funkciją atlieka leksema *Moabitū* bei *Ir Moabo*, įvardijanti miestą. Taip pat galima išskirti šalutinį Vietos freimo elementą, nurodantį minėtojo miesto buvimo vietą. Šis elementas perteikiamas vietos aplinkybėmis *prie rubėžaus Arnon* ir jai analogiška *prie Arnono ribos*. Vadinasi, tikėtina, kad senojoje kalboje veiksmažodis *gulėti*, vartojamas *Būsenos* situacijai žymėti, galėjo prisijungti miestą įvardijantį subjektą. Dabartinėje lietuvių kalboje tokios konstrukcijos, kuriose nagrinėjamas veiksmažodis eina su miesto pavadinimu ir perteikia egzistavimo tam tikroje vietoje situaciją, negalimos. Pavyzdžiui, konstrukcija **Vilnius guli Lietuvos pietryčiuose* bendrinėje kalboje nėra vartojama. Vadinasi, galima teigti, kad dabartinėje kalboje veiksmažodžio *gulėti* vartojimas aptariama reikšme yra susiaurėjęs, vartojimo kontekstai riboti. Nereikėtų atmesti ir galimos vokiškosios Martino Lutherio Biblijos įtakos. Vokiečių kalbos veiksmažodžio *liegen* (liet. *gulėti*) valentiniu palydovu dažnai tampa negyvus daiktus pavadinantys žodžiai. Dažniausiai horizontalią padėtį erdvėje užima vietovės, o, tiksliau, miestai ir jų pavadinimai (Jociuvienė 2005, 35).

Išanalizavus Quandt'o Bibliją, buvo rasta pavyzdžių, kuriuose minėtas leksinis vienetas, perteikiantis būsenos reikšmę, gali prisijungti ir kitokios semantikos

predikato subjektus: *pinnigai wirβui gullējo jo žakke*³⁸ Pr 43, 21; *Sin*³⁹ *wadinnama, tarp Elim*⁴⁰ *bey Zinai*⁴¹ *gullincze* Iš 16, 1; *gullējo raffa aplink abaža*⁴² Iš 16, 13; *O tur ftukkius*⁴³, *butent galwa, bey taukus* <...> *ant altoraus gul*. Kun 1, 8; *o žmones gullējo (miešte wadinnama) Kadēs*⁴⁴ Sk 20, 1; *o βtay, tai pulkas gullējo aplink miešta* 2 Kar 6, 15; *Alle Kaldeonai*⁴⁵ *gullējo aplink miešta* 2 Kar 25, 4; *Ir jiffai padawe jūs i tarnus po wiffas karalyftes, aplinkuy gullinczes* Bar 2, 4; *Ir jiems bekelláujant atējo jie pas wiena diddi druta miešta, Epron, pakelleje gullinti* 1 Mak 5, 46; *apgulle jis fu sawo waifku wiena miestéli, Betzura wadinnama, kurs nū Ieruzalēs ko ne penkis warfnus gullējo, tarpkalniye.* 2 Mak 11, 5; *Potam jie tráukies iš cze prieβ Scytû miešta, apie βeβis βimtus warfnû nū Ieruzalēs gullinti.* 2 Mak 12, 29; *Mieftas gullys ant kálno, ne gál but' paslėptas.* Mt 5, 14; *O mieftas gul ketturkampjey, ir tiek jo ilgummo kiek platummo* Apr 21, 16. Kaip matyti pateiktose Biblijos eilutėse, veiksmažodis *gulėti*, aktualizuojantis *Būsenos* freimą, prisijungia skirtingos semantikos subjektus, iš kurių dabartinės lietuvių kalbos konstrukcijose su minėtu veiksmažodžiu galimi tik keli variantai (*pinnigai; ftukkius, galwa, taukus*) analogiškai situacijai reikšti.

Senojoje Biblijoje randamos ir tokios konstrukcijos su veiksmažodžiu *gulėti*, kurios dabar, perteikdamos tą pačią situaciją, eina su kitu PD veiksmažodžiu *stovėti*. 1735 m. Biblijoje rasta konstrukcija, nurodanti, kad *karo stovykla guli* (*Ir ábažas Midianitû žemmay gullējo po jo akkiû pakalneje.* Ts 7, 8). Vertinant dabartinę vartoseną, matyti, kad pats daiktavardis *stovykla* yra vedinys iš veiksmažodžio *stovėti*, todėl savo reikšmėje jau fiksuoja pamatinio žodžio reikšmę. Neretai, vengiant pasikartojimo (ypač rašytiniuose tekstuose), pasirenkama vartoti ne konstrukcija *stovykla stovi*: minėtas daiktavardis eina su įvairiomis veiksmažodžio *įsikurti, rasti, būti* formomis (pavyzdžiui, *buvo įsikūrusi XIX a. pradžios karo stovykla* T8). Kaip jau buvo minėta anksčiau, stovėjimas prototipiškai siejamas su žmogumi, o padėčiai išlaikyti itin svarbios kojos. Tipinę karo stovyklą sudaro daug palapinių, turinčių tam tikras kojeles, kurios įsmeigiamos į žemę. Tikėtina, kad toks daikto dalies sutapatinimas su žmogaus ar gyvūno kojomis ir nulėmė pasirinkimą konceptualizuoti palapinę kaip stovinčią, o

³⁸ Maišas (LKŽe).

³⁹ Sinas.

⁴⁰ Elimai.

⁴¹ Sinajus.

⁴² Stovykla, kariuomenė (LKŽe).

⁴³ Gabalas, dalis (LKŽe).

⁴⁴ Kadešas.

⁴⁵ Chaldėjai – semitų gentys.

ne gulinčią. Tam tikrais atvejais veiksmažodis *gulėti* gali reikšti ir stovėjimą, ir egzistavimą tam tikroje vietoje, būseną: *Ir jiffai padawe jūs i tarnus po wiffas karalyftes, aplinkuy gullinczes Bar 2, 4; Ir jiems bekelláujant atėjo jie pas wiena diddi druta miefta, Epron, pakelleje gullinti 1 Mak 5, 46; apgulle jis fu fawo waifku wiena mieftéli, Betzura⁴⁶ wadinnama, kurs nũ Ieruzalês ko ne penkis warfnus gullėjo, tarpkalnije. 2 Mak 11, 5; Potam jie tráukies iß cze prieß Scytú⁴⁷ miefta, apie ßeßis ßimtus warfnũ nũ Ieruzalês gullinti. 2 Mak 12, 29; Mieftas gullys ant kálno, ne gál but' paslèptas. Mt 5, 14; O mieftas gul ketturkampjey, ir tiek jo ilgummo kiek platummo Apr 21, 16. Kaip matyti iš pateiktų eilučių, toks veiksmažodžio daugiareikšmiškumas galimas, kai subjekto funkciją atlieka tam tikras miestas ar karalystė.*

Quandt'o Biblijoje buvo rasta konstrukcijų, kurios nebūdingos šiuolaikinei lietuvių kalbai. Neretai veiksmažodis *gulėti* čia funkcionuoja kaip suvestinio tarinio jungtis, t. y. kaip pagalbinis veiksmažodis, kuris prisijungia neveikiamosios rūšies dalyvį: *kálinei apkalti gullėjo Pr 39, 20; Tadda žémei itiks jós ßwentims, pakóley púfta⁴⁸ gul Kun 26, 34; kaip buwo fuffirètes, taip gullėjo nužawintas⁴⁹. Ts 5, 27; Pakol jie dar ßen ir ten néy ißbarftyti gullėjo. 1 Mak 4, 4. Kadangi 1735 m. Biblija, kaip jau buvo minėta, daugiausia versta iš Martino Lutherio vokiškosios Biblijos, aptariamą konstrukciją galima laikyti skolintiniu junginiu, atkeliavusiu per minėtą vokiškąją šaltinį. Aptariamo junginio nepriklausymą to meto lietuvių kalbai patvirtina faktas, kad neretai kalbose PD veiksmažodžiai eina kaip pagalbiniai elementai. Pavyzdžiui, šiaurės germanų, kitaip skandinavų, kalbose egzistuoja konstrukcijos su PD veiksmažodžiais *gulėti*, *sėdėti*, *stovėti* + jungtukas *ir* + aktyvios veiklos veiksmažodis (angl. *verb of action*), kurios perteikia tęstinumą / nebaigtinumą / progresyvumą. Minėti PD veiksmažodžiai tokio pobūdžio konstrukcijose atlieka pagalbinio veiksmažodžio funkciją (Kuteva 2001, 45). Siekiant nustatyti, ar aptariama konstrukcija buvo būdinga to meto lietuvių kalbai, papildomai peržiūrėtos konstrukcijos iš 1816 m. pasirodžiusio Naujojo Testamento, kurio vertimą atliko žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis. Vertėjas rėmėsi Biblija, parašyta lotynų ir graikų kalbomis. Minėtame Naujojo Testamento vertime tokio tipo konstrukcijos nebuvo rastos, vadinasi, tai dar labiau patvirtina faktą, kad šias konstrukcijas galima priskirti prie skolintinių junginių, nulemtų vokiškojo šaltinio.*

⁴⁶ Bet Cūras.

⁴⁷ Skitopolis.

⁴⁸ Dykas, be nieko, tuščias (LKŽe).

⁴⁹ Nužudytas (LKŽe).

Nagrinėjamos konstrukcijos, kuriose leksinis vienetas *gulėti* atlieka pagalbinio veiksmažodžio funkciją, gali sužadinti tam tikrus freimus.

7 pavyzdys. Konstrukcija „*gulėti apkaltam*“, aktualizuojanti KALINIMO (angl. Imprisonment) freimą

Pr 39, 20	<i>Ir * ėmes jį imette i temnyčia, kur karaliaus kolinei apkalti gullėjo, ir jis gullėjo cze kalėjime.</i>	<i>Šeimininkas suėmė jį ir įmetė į kalėjimą, kuriame buvo laikomi karaliaus kaliniai. Bet net tame kalėjime</i>
-----------	--	---

Kaip matyti pateiktame pavyzdyje (7), konstrukcija *gulėti apkaltam* aktualizuoja *Kalinimo* freimą.

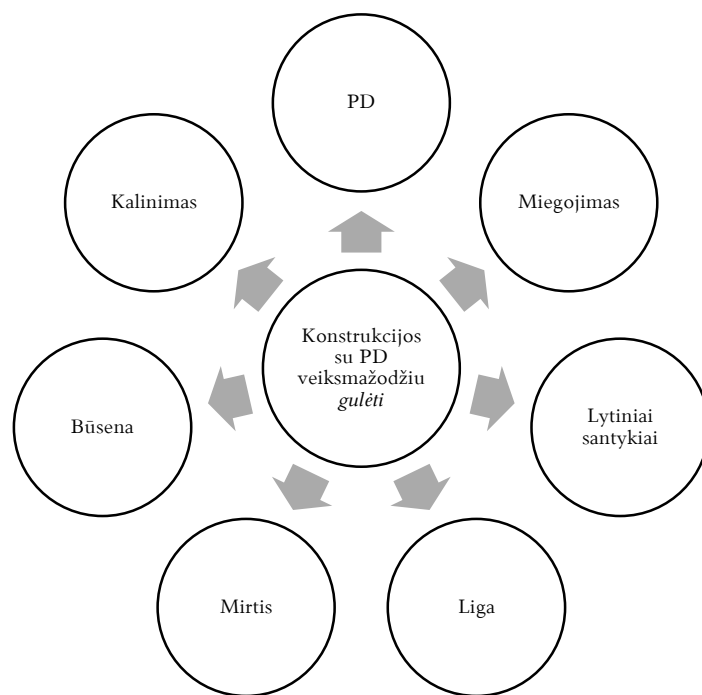
13 lentelė. KALINIMO freimas

Valdžia nulemia Kalinio patalpinimą Kalėjime kaip Bausmę už Nusizengimus.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Kalėjimas	Vieta, kurioje Kalinys laikomas izoliuotas.
Kalinys	Asmuo, kuris yra laikomas kalinimo įstaigoje.
Valdžia	Institucija ar veikiantysis, atsakingi už įkalinimą.

Seniau konstrukcija *apkalti gullėjo* galėjo perteikti *Kalinimo* freimą. Analogiška Biblijos eilutė rodo, kad dabar tokiai pačiai situacijai aprašyti pasitelkiamas veiksmažodis *laikyti*, kuris taip pat suvokiamas kalinimo reikšme. Šiose Biblijos eilutėse Valdžios elemento funkciją atlieka šeimininkas. Kitas svarbus elementas yra Kalėjimas, kuris aptariamose eilutėse ir yra tiesiogiai išreiškiamas leksema *kalėjimas*, tik eilutėje iš 1735 m. Biblijos pavartojama senoji leksema *temnyčia*⁵⁰. Kalinimo situacijai suprasti svarbus paties Kalinio freimo elementas, kuris abiejose konstrukcijose taip pat tiesiogiai aktualizuojamas žodžiu *kaliniai*. Šalutinis elementas Deskriptorius yra nurodomas abiejose Biblijų eilutėse: genityvas *karaliaus* tiksliau apibrėžia kalinčiuosius, nurodo posesyvumą (priklausymą karaliui).

Taigi, išanalizavus konstrukcijas su PD veiksmažodžiu *gulėti*, matyti, kad XVIII a. jis vartojamas savo prototipine PD reikšme. Tiek senojoje kalboje, tiek dabartinėje vartosenoje veiksmažodis *gulėti* aktualizuoja *Miegojimo*, *Lytinių santykių*, *Ligos*, *Mirties*, *Būsenos* (senojoje kalboje subjekto semantika ne tokia ribota kaip dabartinėje kalboje) freimus.

⁵⁰ Kalėjimas, tamsioji (LKŽe).

3 pav. Konstrukcijomis su PD veiksmažodžiu „gulėti“ aktualizuojamų freimų žemėlapis

Tikėtina, kad dėl vertimo įtakos tam tikrose senosios Biblijos konstrukcijose leksinis vienetas *gulėti* gali atlikti pagalbinio veiksmažodžio funkciją, o tai, savo ruožtu, nulemia konkrečių freimų aktualizavimą (*Kalinimo* freimo atvejį).

2.1.2. Padėties veiksmažodžio *stovėti* analizė

Leksinis vienetas *stovėti*, priklausantis PD veiksmažodžių grupei, senojoje Biblijoje dažnai vartojamas su tam tikrais prielinksniniais junginiais, kurie nulemia įvairias konstrukcijų reikšmes, nutolusias nuo prototipinės PD situacijos sampratos. Tačiau iš pradžių svarbu paminėti, kad šiame Šventajame Rašte aptinkama ir tokių pavyzdžių, kuriuose veiksmažodis *stovėti* vartojamas savo pagrindine reikšme.

8 pavyzdys. Veiksmažodis „stovėti“, aktualizuojantis PD freimą

Pr 24, 31	<i>Ir táre: eikß i widdu, tu žegnotaffis Pono Diowo, ko stowji lauke? aß ißruimójau butta, ir werbludams taipójau ruimá darriau.</i>	„Užeik, VIESPATIES palaimintasis! Kodėl <u>tebestovi</u> lauke, kai tau prirengiau namus ir vietą kupranugariams?“
-----------	--	--

Kaip matyti pateiktame pavyzdyje (8), šios konstrukcijos Agentas yra perteikiamas kreipiniu *žegnotaffis*⁵¹ *Pono Diowo*. Pradžios knygos 24-as skyrius suponuoja, kad Agentą galima tapatinti su Abraomo tarnu. Savo ruožtu, minėtas

⁵¹ Palaimintasis (LKŽe).

junginys rodo trejopą semantinę funkciją: remiantis visą PD situaciją atskleidžiančia konstrukcija, Abroamo tarnas atlieka *Agento* funkciją. Tačiau jei pati konstrukcija, visos konstrukcijos atžvilgiu aktualizuojanti minėtą *Agento* funkciją, yra interpretuojama kaip posesyvinė konstrukcija, Abroamo tarnas, arba kitaip *žegnotaffis*, galėtų atlikti *Posesyvo* funkciją, o *Ponas Dievas* galėtų būti tapatinamas su *Posesoriaus* elementu. Kitu atveju *žegnotaffis* gali atlikti *Patiento* funkciją, t. y. būti tas, kuris patiria pono Dievo, *Agento*, palaiminimą. Pateiktame pavyzdyje atsiskleidžia ir *Vietos* elementas, kuris perteikiamas leksema *lauke*. Sąlyčio elementas yra implikuojamas paties veiksmožodžio reikšmėje, nes įprastai kojos yra ta dalis, kuri suteikia atramą stovinčiam Agentui. Analogiški freimo elementai atsiskleidžia ir dabartinės Biblijos eilutėje: *VIEŠPATIES palaimintasis* – Agentas, *lauke* – Vieta, o Sąlyčio elementas koduojamas veiksmožodžio reikšmėje.

Buvo pastebėta, kad PD veiksmožodis *stovėti*, vartojamas savo prototipine reikšme, dažnai prisijungia tam tikrą prielinksninę konstrukciją, kuri atskleidžia konkrečius pagrindinius arba šalutinius freimo elementus. Senojoje Biblijoje randamas prielinksninių junginių, einančių drauge su nagrinėjamu veiksmožodžiu ir perteikiančių stovėjimo greta, šalia, prie reikšmę, rinkinys. Šiai Biblijai būdingos tokios konstrukcijos: *stovėti + pas + akuzatyvas / genityvas* (*S3tay, aβ cze ftowju pas bullini* Pr 24, 13; *Ir jam wēl pas ji pareinant, βtay, jis ftowėjo pas fawo déginimo apierôs*⁵², *drauge fu wyráufeis Moabitû* Sk 23, 17; *Tai Dowids táre wyrams, pas fawe ftówintiem:* *kas bus darryta tam wyrui, kurs βi Piliftēna užmuβ, ir ta gēda nū Izraelitēnû atkreips?* 1 Sam 17, 26; *Bet Pétras, ir kurrie fu jūmi buwo, miegu buwo apimti. O pabudde, máte jo fkaiftumma, ir tūdu wyru pas ji ftowinczu.* Lk 9, 32); *stovėti + pagal + akuzatyvas* (*O jo lawon's gullėjo pameftas i kēla, ir áfils ftowėjo pagal jē, ir lút's prie to lawóno.* 1 Kar 13, 24; *Ans tare: todēl girdēkgi Pono Diewo žodi: aβ reggėjau Pona Diewa fēdinti ant fawo krēflo, o wiffa pulka dangiβka pagal jē ftowint, po jo déβinei, ir po kairei.* 1 Kar 22, 19). Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, konstrukcijos su PD veiksmožodžiu *stovėti* ir prielinksniniu junginiu (*pas* ar *pagal*) pasižymi laisva tvarka sakinyje: prielinksninis junginys gali eiti ir po predikato, ir prieš jį. Svarbu paminėti, kad senojoje Biblijoje stovėjimo greta, šalia, prie reikšmei žymėti pasirenkamos ne tik pateiktos senosios konstrukcijos, bet ir dabartinei kalbinei bendruomenei pažįstamos bei tą pačią reikšmę išsaugojusios konstrukcijos: *stovėti + prie + genityvas* (*Ir * turrēs mirti wiffi pirmgimmei Egipto žēmeje,*

⁵² Auka (LKŽe).

pradėjus nū pirmojo funaus Paraono ant jo kráfês fêdinčio, ikki pirmojo funaus fluginês prie girnû ftówiníôis; ir wiffa pirmdêli galwyû. Iš 11, 5); *stovėti* + *šalia* + *akuzatyvas* (*Tai táre 3aulas*⁵³ *fawo tarnams*, *βalle ji ftowintiemis*: *klaufykite jus waikai Iemini: argi funus I3ai*⁵⁴ *dûs jums wiffiems dirwus bey wynkalnus, ir jus wiffus ant túkftanc3û bey ant βimtû idês i wyrefnûfus?* 1 Sam 22, 7). Ši konstrukcija dabartinėje bendrinėje lietuvių kalboje linkstama vartoti su genityvu. Visos pateiktos veiksmažodžio *stovėti*, prisijungiančio prielinksninius junginius, konstrukcijos aktyvuoja tipinį PD freimą, kuriame svarbus žmogus arba gyva būtybė, atliekanti Agento funkciją (*aβ* (=Abraomo tarnas); *jis* (=Balakas); *wyrams*; *wyru*; *áfils*; *pulka* (=danguje gyvenantys, pavyzdžiui, angelai); *fluginês*⁵⁵; *tarnams*), Sąlyčio taško elementas čia vėlgi implikuojamas paties veiksmažodžio reikšmėje, o prielinksniniai junginiai (*pas* + *akuzatyvas* / *genityvas*; *pagal* + *akuzatyvas*; *prie* + *genityvas*; *šalia* + *akuzatyvas*) nurodo Vietos elementą ir sukonkretina erdvę, kurioje aktualizuojama PD situacija.

Senajoje Biblijoje nagrinėjamos konstrukcijos su veiksmažodžiu *stovėti* ir prielinksniniais junginiais yra daugiareikšmės ir vartojamos ne tik *stovėjimo* greta, *šalia*, *prie* reikšmei perteikti. Pavyzdžiui, konstrukcija *stovėti* + *pagal* + *akuzatyvas* vartojama atlikimo ar veikimo, remiantis tam tikromis taisyklėmis, normomis ir pan., reikšmei žymėti.

9 pavyzdys. Konstrukcija „*stovėti* + *pagal* + *akuzatyvas*“, aktualizuojanti NORMŲ LAIKYMOŠI (angl. Law) freimą

2 Met 30, 16	<i>Ir ftowėjo pagal fawo dawáda, kaip reikiama, pagal žókana Moizeβaus. Diwo wyro. O klebonai βlákfte krauja iβ rankû Lewitû.</i>	<i>Užėmę savo tarnybos vietas pagal Dievo vyro Mozės Įstatymą, kunigai šlakstė jiems levitų rankomis paduotą kraują.</i>
--------------	---	--

Šiuo veiksmažodžiu aktualizuojamas *Normų laikymosi* freimas, kurio konceptualiuosius struktūros elementus galima matyti pateiktoje lentelėje (14).

14 lentelė. NORMŲ LAIKYMOŠI freimas

Norma reguliuoja tam tikrus veiksmus ar reikalus ir nurodo, kas yra Privaloma tvarka ir kas turėtų būti suvokiama kaip Draudžiamas atvejis.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Draudžiamas atvejis	Reikalai, kurie, remiantis norma, yra nepriimtini.
Norma	Konkreti taisyklė, kuri sukurta tam tikrai veiklai valdyti, jai prieštarauti ir / ar reikalauti kitokio pobūdžio veiklų.
Privaloma tvarka	Reikalai, kurie, remiantis norma, turi būti palaikomi.

⁵³ Saulius.

⁵⁴ Jesė.

⁵⁵ Tarnaitė (LKŽe).

Pateiktame pavyzdyje (9) prielinksninė konstrukcija nurodo Normos elementą, perteikiamą leksema *dawáda*⁵⁶, kuri dar patikslinama – *žókana*⁵⁷. Nors Privalomos tvarkos ir Draudžiamo atvejo elementai konstrukcijoje nėra tiesiogiai atskleidžiami, juos suponuoja Pavadinimo elementas, nurodantis normai įvardyti priskiriamą terminą, šiuo atveju – *Moižešaus, Diewo wyro*. Taigi, Mozės Įstatymas, išdėstytas Penkiaknygėje, kurią judėjai vadina Tora, apima įvairią apeiginę ir netgi gydymo, higienos tvarką, čia randami ir Dešimt Dievo įsakymų. Remiantis Metraščių antrosios knygos 30-o skyriaus kontekstu, suprantama, kad Privalomos tvarkos elementas turėtų būti realizuojamas konstrukcijomis, perteikiančiomis įstatymus, kurie reglamentuoja religinių apeigų tvarką, tiksliau, tam tikrą kunigų ir levitų veikimą apeigų metu. Savo ruožtu, Draudžiamo atvejo elementas turėtų perteikti visus veiksmus, kurie yra paneigiami Mozės Įstatyme, visas pagoniškas praktikas. Analogiški freimo elementai atsiskleidžia ir pateiktame dabartinės Biblijos pavyzdyje.

Tiek seniau, tiek dabartinėje vartosenoje konstrukcija *stovėti + prie + genityvas* pasitelkiama stovėjimo greta, šalia, prie reikšmei žymėti, tačiau 1735 m. Biblijoje aptinkama, kad minėta konstrukcija gali būti vartojama ir kitai, dabartinei kalbai nebūdingai, reikšmei nusakyti.

10 pavyzdys. Konstrukcija „*stovėti + prie + genityvas*“, aktualizuojanti TURĖJIMO (angl. *Possession*) freimą

Job 25, 2	<i>Ar ne stow prie jo wiešpatyfte bey báime, pakájaus dáranczo tarp fawo aukšczáufû?</i>	„Viešpatavimas ir pagarbus šiurpulingumas jam <u>priklauso</u> : jis palaiko ramybę savo aukštajame danguje.
-----------	--	--

Kaip matyti pateiktoje lentelėje (10), nagrinėjama konstrukcija gali aktyvuoti *Turėjimo* freimą.

15 lentelė. TURĖJIMO freimas

Savininkas turi (arba jam stinga) tam tikrą (ne)materialų Turtą.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Savininkas	Esinys, kuriam priklauso Turtas.
Turtas	Tam tikras dalykas, kuris priklauso Savininkui.

⁵⁶ Tvarka (LKŽe).

⁵⁷ Įstatymas (LKŽe).

Stovėjimo greta, šalia, prie reikšmę perteikiančioje konstrukcijoje Agento funkciją atlieka gyva būtybė, o analizuojamu atveju referentas, einantis konstrukcijos subjekto vietoje, yra negyvas esinys (*wieβpatyfte* ir *báime*), kuris aktualizuoja Turto elemento funkciją. Genityvas *jo* nurodo minėto nematerialaus Turto Savininko elementą: remiantis kontekstu, įvardžiu *jo* žymimas Viešpats. Senojoje Biblijoje randama ir daugiau tokio tipo konstrukcijų: *Izrael, tu fawe i bėda iweddi: nės tawo iβgánimas wienintelej prie mannes ftow*. Oz 13, 9. Pateiktoje eilutė Turto elemento funkciją taip pat atlieka negyvas esinys (*iβgánimas*). Eilutėje iš dabartinės Biblijos vertimo (10) atsiskleidžia analogiška situacija: Savininko funkciją atlieka Viešpats, o Turto elementas aktualizuojamas leksemomis *Viešpatavimas* ir *šiuropulingumas*.

Jau senojoje raštijoje matyti, kad analizuojamas PD veiksmožodis vartojamas ir perkeltine reikšme, t. y. jo subjektas gali žymėti negyvus daiktus. Labai dažnai įvairiose kalbose veiksmožodis *stovėti* eina su subjektu, nurodančiu tam tikrą esinį, kurio integralūs komponentai vizualiai siejasi su žmogaus kojomis. Tokių metaforiškai vartojamo veiksmožodžio pavyzdžių randama ir 1735 m. Biblijoje: *Bet ftála pafstattyk lauke uždango, ir liktoru ties ftálo i pietus linkay tū nammû, kad ftálas ftowétu i βáure*. Iš 26, 35. Stalo plokštumą išlaikančios atraminės dalys siejasi su vertikaliuoje padėtyje esančiomis žmogaus kojomis. Nepaisant to, kad dabartinėje vartosenoje analizuojamas veiksmožodis siejasi su vertikaliu išsidėstymu erdvėje, neretai senojoje Biblijoje randama konstrukcijų, kuriose leksinis vienetas *stovėti* prisijungia esinius, užimančius horizontalią padėtį erdvėje: *O kur pirma faufa buwo, prudai ftowés, ir kur iβdžuwe buwo, tur βaltinei but*. Iz 35, 7; *Ka ta žéme taip pilna eft wenczawonyftês⁵⁸ péržengenczujû, ka žéme taip raudingay ftow, ka ji taip prakéikta yra, ir lankos púβczoj pawyfta, ir jû gywénims ne gér's, ir jû waldims niekam ne werts*: Jer 23, 10; *Ir tare: Pons Diews rékáus iβ Ziono⁵⁹, ir fawo balfa dús girdét iβ Ieruzalês; kad lankos kerdzû⁶⁰ waringay ftowés, ir Karmelis wirβuy padzus*. Am 1, 2. Toks veiksmožodžio *stovėti* pasirinkimas būtų motyvuotas, jeigu pavyzdžiuose pateikti subjektai *prudai* ir *lankos* būtų vartojami metonimiškai ir nurodytų vandenį, nes abu minėti referentai siejasi su vandens sfera: savaime suprantama, prūdas nurodo tvenkinį, o lanka žymi pievą, dažniausiai esančią prie upės ir potvynio metu užliejamą vandens. Remiantis bendru kontekstu ir analogiškėmis dabartinės Biblijos vietomis (*Išdeginti smėlynai taps ežeru, / ištroškusi*

⁵⁸ Santuoka, sutuoktuvės (LKŽe).

⁵⁹ Sionas.

⁶⁰ Piemenų vyresnysis (LKŽe).

žemė virs vandens šaltiniais Iz 35, 7; *Jis tarė: / „VIEŠPATS sugriaudžia iš Siono, / iš Jeruzalės pakelia balsą, / ir piemenų ganyklos vysta, / Karmelio viršūnė džiūsta.“* Am 1, 2), matyti, kad nurodomas ne tik vanduo, bet šių esinių visuma. Dabartinei bendrinei kalbai minėtų subjektų vartojimas konstrukcijose su veiksmažodžiu *stovėti* nėra būdingas. Dažniausiai tokio pobūdžio referentus nurodantys subjektai eina kartu su specifiniais, siauros reikšmės veiksmažodžiais. Pavyzdžiui, leksema *prūdas* gali būti vartojama kartu su vandens judėjimą žyminčiais veiksmažodžiais (*tyvuliuoti, telkšoti* ir kt.), tačiau visi trys minėti referentai (*prūdas, žemė, lankos*) gali sudaryti konstrukcijas su veiksmažodžiu *būti*, žyminčiu būseną, egzistavimą tam tikroje erdvėje. Vadinas, leksinis vienetas *stovėti*, prisijungdamas tam tikrus subjektus, pasižymi abstrakčia reikšme ir sužadina Būsenos freimą. Tai iliustruoja ir pavyzdžiai iš Quandt'o Biblijos: *Kad išmintingam jo akis galwoje ftow, bet paikieji tamfybėje waikβczoj* Mok 2, 14; *Taipojau ir tai ftowėjo tam pattim rašte* 2 Mak 2, 4 ir kt. Subjektai (*akis; tai* (=pasakojimas, kaip pranašas Jeremijas gavo dievišką apreiškimą)), atliekantys Esinio elemento funkciją, egzistuoja tam tikroje tikrovėje ir yra svarbūs Būsenos situacijos konceptualiajai struktūrai atskleisti.

Nagrinęjant Quandt'o Bibliją, buvo pastebėta, kad konstrukcijos *stovėti + ant + genityvas* dažnai vartojamos vietoje dabartinėje vartosenoje toje pozicijoje einančio inesyvo: *O kad padai klebónû, kurrie skryne WIEβpatiês, ant wiffo fwieto ponawojanczo, néβa, i Iordáno wándeni nuffiléis, tai wandû iš aukβto žemyn tekkas Iordane, atfifkirs, kad ant wienôs kruwôs ftowētu.* Joz 3, 13; *Taiपो Gideons ir βimts wyrû fu jûmi atėjo i wieta ábažo, pas pirmûfus fárgus, kurrie ant fargybôs ftowėjo, ir jûs pabuddino, ir trúbijo ant trúbû, ir fukúle kraggus⁶¹ fawo rankófa.* Ts 7, 19; *Ir tas kár's diddyn éjo ta diena. O karálus Izrael ftowėjo ant fawo wežimmo, prieš Syrionus, ikki wákarui; ir numirre, kaip fáule nuffiléido* 2 Met 18, 34; *Taiपो Diewo flužba⁶² buwo pagatáwita⁶³; ir klebonai ftowėjo ant fawo wietôs, ir Lewitai i fawo dawada, pagal žodi karálaus.* 2 Met 35, 10; *O aβ iškakau pas apkaltinay pagrėbtûfus, prie wandens Kebar⁶⁴ gywénanczus, mandelems (ant lauko) ftowint, mēneffij Abib⁶⁵, ir atfifėdau pas jûs fėdinczus; ir paffilikkau tenay fu jeis feptynes dienas wiffiβkay nulúdes.* Ez 3, 15. Kaip matyti, prielinksninio junginio vieta čia taip pat nėra griežtai apibrėžta: jis gali eiti tiek po predikato, tiek prieš jį.

⁶¹ Ašotis; puodelis; taurė (LKŽe).

⁶² Tarnyba, pareigos, darbas (LKŽe).

⁶³ Paruošta (LKŽe).

⁶⁴ Kebaras.

⁶⁵ Tel Abibas.

Pateiktuose pavyzdžiuose atsiskleidžia PD freimas, kuriame predikato subjekto funkciją sakinyje gali atlikti ir gyvos būtybės, ir negyvi esiniai: PD freimo struktūroje gyvos būtybės (*fárgus; karálus; žmones*) aktualizuoja Agento freimo elementą, o negyvi tikrovės dalykai (*wandũ; mandelems*⁶⁶) perteikia Esinio elementą. Pateiktuose pavyzdžiuose prielinksninė konstrukcija *ant + genityvas* dažniausiai žymi Vietos elementą, bet gali nurodyti ir Būdą (*ant wienôs kruwôs ftowétu* = kartu, vienoje vietoje) . Dabartinėje bendrinėje kalboje ši konstrukcija pakeičiama inesyvu (*ant wienôs kruwôs* = vienoje krūvoje; *ant fargybôs* = sargyboje; *ant fawo wežimmo* = savo vežime; *ant fawo wietôs* = savo vietoje; *ant lauko* = lauke), nors šnekamojoje kalboje vietai nusakyti pasitelkiama ir konstrukcija *ant + genityvas* (*Palikai šunį ant lauko*). Senojoje Biblijoje buvo rasta ir dabartinei vartosenai būdingų konstrukcijų *stovėti + ant + genityvas*, kai prielinksniniu junginiu žymimas paviršius, ant kurio stovima, pavyzdžių: *O jo pawélitas Powilas ftowédam's ant strépfnû*⁶⁷, *pamójo fu ranka žmonėms* Apd 21, 40; *Ir jis reggėjo fapne, ir βtay, kópetis ftowėjo ant žémės, to wirβus iβkáko ikki dangaus; ir βtay, Angelai Diwo kopinėjo ant to aukβtyn, ir nukopo žemyn.* Pr 28, 12.

Reikia pridurti, kad 1735 m. Biblijoje vartojamos ne tik konstrukcijos *stovėti + ant + genityvas*, kurių prielinksninis junginys nurodo vietą. Minėtame Šventajame Rašte vietai žymėti pasitelkiamas ir dabartinei kalbinei bendruomenei įprastas inesyvas: *Ir táre: eikβ i widdu, tu žegnotaffis Pono Diwo, ko ftowji lauke?* Pr 24, 31; *Néfa kuno gywaftis krauje ftow; o aβ tai jums altorui dawjau, kad jufũ duβos tũm fudérinamos butu Kun 17, 11; O Pon's Diw's passiróde βétroje furinkimo, debbefiês stulpe, ir tas debbefiês stulpas ftowėjo angoje βetrôs.* Įst 31, 15. Tiesa, konstrukcijose su PD veiksmoždžiu *stovėti* inesyvas pasižymi daugiareikšmiškumu: šis lokatyvas ne tik žymi vietą, bet gali atlikti adverbialo funkciją, t. y. nurodo, koku būdu reiškiasi tam tikra situacija. Pavyzdžiui: *Ar jo waikai garbėje ftow, to jis nežinna; arba ar jie prafti, tai jis ne iβwyft.* Job 14, 21; *Iũ waikai pakájuje ftow aplink jũs, ir ju waikũ waikai yra pas jũs.* Job 21, 8; *Alle pũfcza ir negywénamoji žéme bus linkfma, ir laukai džaugfme ftowės, ir žydės kaip lellijos.* Iz 35, 1.

Senojoje Biblijoje buvo rasta konstrukcijų, kuriuose leksinis vienetas *stovėti* prisijungia prielinksinį *prieβ* ir, priklausomai nuo konteksto, gali perteikti skirtingas reikšmes, būdingas ir dabartinei lietuvių kalbos vartosenai. Pirmiausia, konstrukcija

⁶⁶ Sustatytų javų pėdų krūva, šlitis, kupeta (LKŽe).

⁶⁷ Laiptų ar kopėčių pakopa, skersinis (LKŽe).

stovėti + prieš + akuzatyvas patikslina PD freimą ir atlieka Vietos elemento funkciją: *O Kerubynai tur iškėsti savo sparnus aukštai per viršų, kad jūsų savo sparnais malonės krūfė apdengtų, ir kožno wéidas prieš antra stowétu; bey jų dwejų wéidu ant malonės krūfės tur žurėti.* Iš 25, 20. Taip pat junginys *stovėti + prieš + akuzatyvas* gali sužadinti *Priešinimosi*⁶⁸ freimą:

11 pavyzdys. Konstrukcija „*stovėti + prieš + akuzatyvas*“, aktualizuojanti *PRIEŠINIMOSI* freimą

2 Met 20, 6	<i>Ir tare: WIEßpatie, mufû tówû Dieuwe, ar ne tu effi Diewu danguje, ir wießpatáujenczu per wiffas karalyfies pagonû? ir tawo rankoj yra fyla bey macis, ir niera ney wieno, kurs <u>prieß tawę stowétu</u>.</i>	<i>Jis taré: „VIEŠPATIE, mūsų protėvių Dieve, argi tu nesi Dievas danguje? Argi tu nevaldai visų tautų karalysčių? Tavo rankoje galybė ir jėga. Niekas negali tau <u>priešintis</u>.</i>
-------------	---	--

Priešinimosi situaciją atskleidžia tokie elementai:

16 lentelė. *PRIEŠINIMOSI* freimas

Viena Pusė (1) dėl tam tikrų priežasčių nesutinka, prieštarauja kitai Pusei (2).	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Pusė (1)	Pusė (1), kuri nesutinka su kita Puse (2).
Pusė (2)	Pusė (2), kuri nesutinka su kita Puse (1).

Pateiktame pavyzdyje (11) iš nurodyto senosios Biblijos skyriaus matyti, kad, remiantis kontekstu, vienos Pusės (1) elemento funkciją atlieka Dievas, Viešpats, o kitą Pusę atstovauja žmonės. Ekvivalentiški elementai atsiskleidžia ir dabartinės Biblijos eilutėse, tačiau čia neišlaikoma veiksmažodžio su prielinksniu junginiu konstrukcija, pasitelkiamas siauresnės reikšmės veiksmažodis *priešintis*, nors dabartinėje lietuvių kalboje paplitęs ir konstrukcijos *stovėti + prieš + akuzatyvas*, aktualizuojančios *Priešinimosi* freimą, vartojimas: *V.Andriukaitis visada kartu su Rusijos "LUKoil" stovėjo prieš "Williams" T9.*

Senajoje Biblijoje dažnai vartojama konstrukcija, talpinanti nagrinėjamą PD veiksmažodį ir prielinksninį junginį, t. y. *stovėti + po + akių*.

⁶⁸ Ši freimą geriausiai reprezentuojantis aprašas nebuvo rastas *FrameNet* sistemoje, todėl pagrindiniai freimo elementai buvo išskirti pačios darbo autorės.

12 pavyzdys. Konstrukcija „stovėti + po + akių“, aktualizuojanti TARNAVIMO freimą

1 Sam 6, 20	<i>Ir žmones Betzemiški táre; kas gál <u>ftowėti po akkiū</u> Pono Diewo, tokio βwentojo Diewo? ir pas ka jiffai dabbar nū mufū nukelláus?</i>	<i>Bet Šemešo vyrai klausė: „Kas gali stoti <u>tarnauti</u> VIEŠPAČIUI, šiam šventajam Dievui? Pas ką jis eis iš mūsų?“</i>
-------------	--	---

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių (12), aptariama konstrukcija gali sužadinti *Tarnavimo* freimą⁶⁹:

17 lentelė. TARNAVIMO freimas

Tarnaujantysis paklūsta, dirba Valdančiojo interesams užtikrinti.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Tarnaujantysis	Asmuo, kuris tarnauja Valdančiajam.
Valdantysis	Asmuo, kuriam paklūsta ir dirba Tarnaujantysis.

Kaip rodo pavyzdys iš Quandt'o Biblijos (12), Tarnaujančiojo elementą implikuoja pateiktoje eilutėje iškeliamas klausimas, kuriame klausiamasis įvardis *kas* nurodo tam tikrą žmonių grupę: remiantis platesniu Samuelio pirmosios knygos kontekstu, Tarnaujančiojo elementą perteikia Šemešo žmonės. Valdančiojo funkciją čia atlieka Dievas (*Pono Diewo, tokio βwentojo Diewo*). Ekvivalentiškose dabartinės Biblijos eilutėse atsiskleidžia tokia pati konceptualioji *Tarnavimo* freimo struktūra: čia taip pat vartojamas klausiamasis įvardis *kas* nurodo Šemešo žmones, atliekančius Tarnaujančiojo funkciją, o Valdančiojo elementas realizuojamas leksemos *VIEŠPAČIUI* ir *Dievui*. Kadangi dabartinėje lietuvių kalboje aptariama konstrukcija nebevertinama tarnavimo reikšmei perteikti, pavyzdyje iš dabartinės Biblijos pasirenkamas neutralus veiksmažodis *tarnauti*. Aptariamos konstrukcijos, sužadinančios *Tarnavimo* freimą, atvejų randama ir daugiau: *O jis trisdešimts métū buwo, kaip po akkim' Paraono, karálaus Egipto, ftowėjo; ir išwažáwo nū Paraono, ir pérkelláwo wiffa Egipto žéme*. Pr 41, 46; *Tū czėf Pon's Diews iffyre gimmine Lewi, fkryne fuffiderrėjimo Pono Diewo neβoti, ir ftowėti po akkiū Pono Diewo jam tarnáuti, ir jo warda gárbinti, ikki βai dienai*. Įst 10, 8; *Waikai Izrael ne gal ftowėti po akkimis fawo neprietelū⁷⁰, bet tur fawo neprietelams pakála⁷¹ kreipti: nės jie yra prakėikimme* Joz 7, 12;

⁶⁹ Ši freimą geriausiai reprezentuojantis aprašas nebuvo rastas *FrameNet* sistemoje, todėl pagrindiniai freimo elementai buvo išskirti pačios darbo autorės.

⁷⁰ Nedraugas, priešas; nevidonas (LKŽe).

Palaimôs pilni yra tawo žmones, ir tawo tarnai, kurrie wis ftow po tawo akkiû, ir gird tawo ißminti. 1 Kar 10, 8; *Alle jis pamette ta kalba wyrefnuiû, jam kalbêta, ir suffirôdijo fu jauneifeis, kurrie fu jûm' buwo užáuige, ir po jo akkiû ftowêjo.* 1 Kar 12, 8 ir kt. Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, konstrukcijos *stovėti + po + akių* tvarka sakinyje yra laisva: prielinksninis junginys gali eiti ir prieš, ir po predikato *stovėti*, taip pat prielinksninės konstrukcijos elementas *akių* gali būti sukonkretinamas pasitelkiant posesyvą (*Paraono; Pono Diewo; fawo neprietelû; tawo; jo*), kuris, savo ruožtu, atskleidžia Valdančiojo elementą. Pavyzdžiuose išryškėja, kad minėtas prielinksninio junginio elementas *akių* turi įvairių variantų, t. y. konstrukcijoje vartojamos ir instrumentalio vienaskaitos bei daugiskaitos formomis. Aptariamoji konstrukcija gali būti vartojama ir dabartinei kalbinei bendruomenei labiau priimtina reikšme – sukonkretinti situaciją ir nurodyti, kad stovima prieš tam tikrą objektą, jo akivaizdoje (*O man buwo parôdyts wyraufas kunnigas Iozuwa⁷², ftowys po akkiû angelo Pono Diewo: O ßetons ftowêjo po jo dêßinei, kad jam prießfifténgtu⁷³.* Zch 3, 1). Tokiu atveju jau aptartos konstrukcijos *stovėti + prieß + akuzatyvas* bei *stovėti + ties + akuzatyvas* gali būti suvokiamos kaip konstrukcijos *stovėti + po + akių + genityvas* sinoniminiai variantai, kai jomis perteikiama stovėjimo prieš tam tikrą tikrovės objektą reikšmė.

PD veiksmožodis *stovėti* tam tikrais aspektais panašus į jau nagrinėtą šios grupės veiksmožodį *gulėti*. Buvo pastebėta, kad leksinis vienetas *stovėti* taip pat sužadina Būsenos freimą: *Taipojau ir tai ftowêjo tam pattim raßte, kad prárakas⁷⁴ pagal Diewo ifákima jiems paliepes, kad jie luddijimo ßêtra, ir derrêjimo skryne drauge imtu.* 2 Mak 2, 4. Esinio elemento funkciją čia atlieka leksema *tai*, kuri, remiantis platesniu kontekstu, nurodo Įstatymą. Taip pat nustatyta, kad veiksmožodis *stovėti* gali funkcionuoti kaip pagalbinis veiksmožodis: *Tu žmogaus waike, todêl ka Tyrus ant Ieruzalês tare: czeba, wartai fwieta žmonû yr' fuláužiti, prie mannes pagryžo; aß dabbar pilna bufu, kadangi ji púfta ftow.* Ez 26, 2. Pateiktame pavyzdyje atskleidžiama Jeruzalės situacija, t. y. šis miestas yra sugriautas, tačiau tokiai pačiai situacijai nurodyti kaip pagalbinis veiksmožodis gali eiti ir leksinis vienetas *gulėti*: *Miestai tawo ßwentnycžôs puftyne paftojo; Zion puftyne paftojo, Ieruzale gul ißpúftita.* Iz 64, 9. Vadinasi, tikėtina, kad

⁷¹ Nugara, užpakalis (LKŽe).

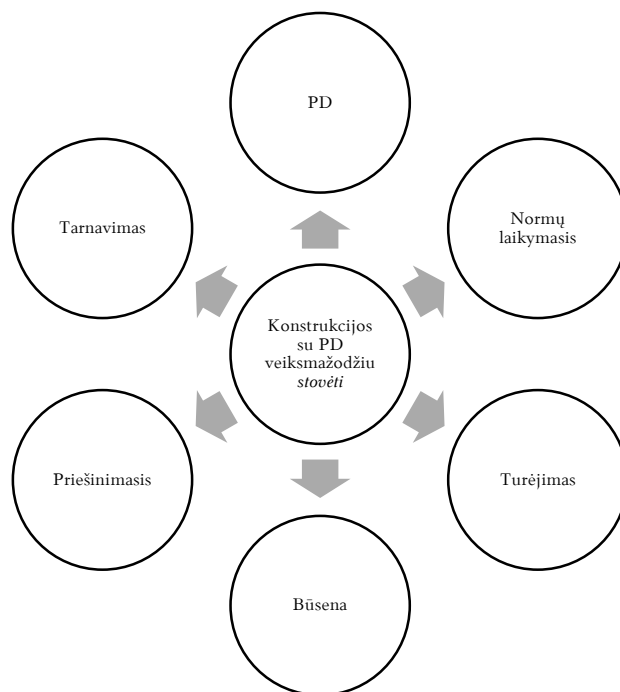
⁷² Jozuè.

⁷³ Prieðintis, prieðtarauti (LKŽe).

⁷⁴ Ateities reiðkinių skelbêjas (pranaðas) (LKŽe).

veiksmažodžiai *stovėti* ir *gulėti*, eidami tarinio jungtimi, gali pakeisti vienas kitą ir neperteikia jokių semantinių skirtumų.

Taigi, kaip rodo PD veiksmažodžio *stovėti* analizė, šis leksinis vienetas ar jo konstrukcijos gali sužadinti *PD*, *Normų laikymosi*, *Turėjimo*, *Priešinimosi*, *Tarnavimo* ir *Būsenos* freimus.

4 pav. Konstrukcijomis su PD veiksmažodžiu „stovėti“ aktualizuojamų freimų žemėlapis

Formaliai skirtingos konstrukcijos, talpinančios predikatą *stovėti*, gali žymėti tą pačią reikšmę (pavyzdžiui, *stovėti + prieš + akuzatyvas*, *stovėti + ties + akuzatyvas*, *stovėti + po + akių + genityvas* atveju) arba priešingai – formaliai tapačios konstrukcijos vartojamos skirtingoms reikšmės perteikti (pavyzdžiui, *stovėti + pagal + akuzatyvas*). Vienos aptartos konstrukcijos sutinkamos ir dabartinėje lietuvių kalboje, o kitos jau pasitraukusios iš aktyvios vartosenos, nnykusios.

2.1.3. Padėties veiksmažodžio *sėdėti* analizė

Išanalizavus konstrukcijas su veiksmažodžio *sėdėti* formomis, buvo nustatyta, kad senojoje Biblijoje šis predikatas perteikia prototipinę *Sėdėjimo* (PD) situaciją, kurios Agento funkciją atlieka žmogus arba kita gyva būtybė.

13 pavyzdys. Veiksmažodis „sėdėti“, aktualizuojantis PD freimą

Iš 18, 14	<i>Bet jo ūβwis, mattydam's wifflab', ka jis dāre fu žmonemis fáke: kas tai, ka tu darrai fu žmonemis? kodėl tu <u>fėdi</u> wien's, ir wiffi žmones stow aplink tawę, nū ryto ikki wákaro.</i>	<i>Pamatęs visa, kę jis dėl žmonių daro, Mozės uošvis tarė: „Kę tu ten žmonėms darai? Kodėl <u>sėdi</u> vienas, ko visi tie žmonės, stovėdami aplink tave, laukia nuo ryto ligi vakaro?“</i>
-----------	--	--

Abiejuose pateiktuose pavyzdžiuose (13) matyti, kad Agento funkciją atlieka žmogus, į kurį kreipiamasi vienaskaitos antruoju asmeniu: remiantis platesniu Išėjimo knygos 18-o skyriaus kontekstu, šios situacijos veikiantysis yra Mozė. Nors Sąlyčio taško elementas nėra išreiškiamas, suprantama, kad atramos tašku šioje pozicijoje tampa sėdmenys. Pateiktose Biblijų eilutėse Vietos funkcija taip pat neatskleidžiama tiesiogiai, ją suponuoja platesnis skyriaus kontekstas: Mozė sėdi soste, vadinasi, Vietos elementas yra realizuojamas leksema *sostas*. Buvo pastebėta, kad šio predikato Agento funkciją gali atlikti ne tik žmogus, bet ir kitos gyvos būtybės: *Prie jų fed dangaus paukβczi, ir gieft' tarp βakkū*. Ps 104, 12. Toks prototipinės PD situacijos išplėtimas kitoms gyvoms būtybėms būdingas ir dabartinėje kalboje (*Sėdi žvirblis ant krantelio su balta skeptaite* T10), tačiau tokiu atveju dažnai linkstama parinkti gana konkretų, tam tikros gyvos būtybės sėdėjimo specifiką atspindintį, veiksmažodį (*Ant garsiakalbio tupi balandis* T11). 1735 m. Biblijoje nebuvo rasta konstrukcijų, kuriose nagrinėjamas predikatas, sužadinantis PD situaciją, būtų išplečiamas negyviems objektams. Toks veiksmažodžio vartojimas yra išlaikytas ir dabartinėje kalboje: veiksmažodis *sėdėti*, prisijungiantis negyvą objektą kaip subjektą, gali būti vartojamas siekiant vaizdingumo ar įtaigumo tam tikrame diskurse, okazinės vartosenos atveju.

Quandt'o Biblijoje konstrukcija su veiksmažodžiu *sėdėti* gali būti vartojama *Valdymo* freimui sužadinti, tačiau šiuo atveju predikatas turi prisijungti Vietos elementą nurodančią prielinksninę konstrukciją *ant krasės*⁷⁵ / *krėslo*.

14 pavyzdys. Konstrukcija „sėdėti + ant + krasės / krėslo“, aktualizuojanti VALDYMO (angl. Leadership) freimą

1 Kar 1, 46	<i>Priegtam jau <u>fėd</u> Salomonas <u>ant</u> karákrėflo.</i>	<i>Dabar karaliaus <u>soste</u> jau <u>sėdi</u> Saliamonas.</i>
-------------	---	---

Nurodytą *Valdymo* situaciją sudaro tokie freimo elementai:

⁷⁵ Krėslas, kėdė (LKŽe).

18 lentelė. VALDYMO *freimas*

Vadovas kontroliuoja tam tikrą esinį, grupę ar veiklą.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Vadovas	Tas, kuris turi galią kontroliuoti.
Vaidmuo	Vaidmuo, kurį tam tikroje situacijoje atlieka Vadovas (dažniausiai titulas).
Valdinys	Esinys, kurio veiksmai ar įsitikinimai yra kontroliuojami Vadovo.
Veikla	Vadovas kontroliuoja tam tikras veiklas.

Pateiktuose pavyzdžiuose (14) matyti, kad dabartinėje kalboje *Valdymo* freimą sužadina ne tik veiksmazodis *valdyti*, bet ir konstrukcijos, kuriose kaip ir senojoje Biblijoje nagrinėjamas predikatas turi prisijungti tam tikrą krėsłą nurodančią leksemą, perteikiamą lokatyvu (*sėdėti soste*). Abiejuose pavyzdžiuose matyti, kad Vadovo funkciją atlieka Saliamonas (*Salomonas*). Posesyvumą žyminčios konstrukcijos *karálkrėflo* ir *karaliaus soste* nurodo ne tik Posesorių, bet ir jo atliekamą Vaidmenį, t. y. karaliaus titulą. Savo ruožtu, minėtas titulas implikuoja Veiklos elementą – dažniausiai karalius kontroliuoja visas savo Valdinių gyvenimo sritis ir jose atliekamas veiklas. Nors Valdinio elementas nėra perteikiamas eksplicitiškai, suvokiama, kad tai – karalystės gyventojai, o tiksliau – Izraelio gyventojai. Įdomu, kad senosios Biblijos konstrukcijose, atskleidžiančiose posesyvumo santykius, posesorius gali būti perteikiamas atskirai einančiu genityvu (*ant krėflo mano tėwo Dowido* 1 Kar 2, 24) arba jis gali būti pridedamas prie prielinksninio junginio elemento *krėflo*, tokiu būdu suformuojant dūrinį *karálkrėflo*. Aptikta ir tokių pavyzdžių, kuriuose sosto, krėslo elementas prielinksniniame junginyje gali būti praleidžiamas išsaugojant valdymo reikšmę: *Ir meldefi po akkiū Pono Diewo, tarrydam's: WIEßpatie, Diewe Izraelo,* kurfai tu fėdi ant Kerubinū; Tu wien's effi Diewu tarp wiffū karalyfczū ant žémės; tu dangū ir žémę futwėrei.* 2 Kar 19, 15; *Tu gannytojau Izraelo, klaufyk, kurfai Iozėpa gannai, kaip awis; paffiródik, kurfai fėdi ant Kerubinū.* Ps 80, 2.

Tačiau 1735 m. Biblijoje identiška konstrukcija gali būti vartojama ne *Valdymo* freimui sužadinti, o perteikti prototipinę PD situaciją: *Ir βtay, jam ieinant, fedėjo Eli ant krafės, žurėdam's ant kėlo; nėra jo βirdis nuffiminne dėl Diewo fkrynės. O kaip tas wyr's i miefta iėjo, tai jis apfake tai, ir wiffas mieft's rėkte rėke.* 1 Sam 4, 13. Ši vartosenos skirtumą nulemia leksema *krasė*, pasižyminti daugiareikšmiškumu: šis žodis nurodo ir

įprastą krėslą, ir valdovo sostą, interpretuojant tokias konstrukcijas svarbus tampa ir platesnis kontekstas.

Kaip anksčiau nagrinėti PD veiksmožodžiai *gulėti* ir *stovėti*, predikatas *sėdėti* taip pat gali nurodyti *Būsenos* freimą. Tai iliustruoja senojo teksto eilutės: *Žmones, kurrie fedėjo tamfybeje, iβwydo didde βwiefybe. O feditiem's wietoje ir βeβēlije fmertiēs užtekkėjo βwiefybe*. Mt 4, 16; Nurodyti pavyzdžiai suponuoja, kad Agentas nebūtinai užima sėdimą padėtį, o greičiau patiria tam tikras būsenas. Prototipinėje PD situacijoje lokatyvo formos *tamfybeje, wietoje* ir *βeβēlije fmertiēs* žymėtų Vietos elementą, bet šiuo atveju jos perteikia tam tikrą būseną, Agento išgyvenimus egzistuojant tamsoje (tamsybės, mirties šešėlis siejami su baime, neigiamais jausmais). Tačiau veiksmožodžio *sėdėti* vartojimas būsenos reikšmei žymėti nėra labai dažnas nei dabartinėje lietuvių kalboje, nei senojoje Biblijoje. Vertinant šiuo aspektu, predikatai *gulėti* ir *stovėti* yra kur kas dažnesni ir produktyvesni.

Išanalizavus senosios Biblijos konstrukcijas, talpinančias veiksmožodį *sėdėti*, buvo pastebėta, kad nagrinėjamas predikatas taip pat linkęs prisijungti įvairius prielinksninius junginius, būdingus anksčiau aptartam leksiniam vienetui *stovėti*. Kaip ir veiksmožodžio *stovėti* atveju prielinksniniai junginiai, einantys su predikatu *sėdėti*, dažniausiai nurodo vietą, kurioje stovima. Norint perteikti informaciją, kad tam tikras referentas sėdi priešais, pasitelkiamas jau aptartas prielinksninis junginys *sėdėti + po + akių*: *O jie prie tawes ateis i furinkimma, ir po tawo akkiū fedēs, kaip mano žmones, ir girdēs tawo žodžus, alle pagal tus nieko ne darrys, bet βwilpis i tawē, o taczau nū sawo gūdummy neffilaus*. Ez 33, 31. Pateiktu atveju junginio elementas *akkiū* dar išplečiamas savybiniu įvardžiu *tawo*. Senojoje Biblijoje nebuvo rasta pavyzdžių, kuriuose aptariamasis junginys, einantis su veiksmožodžiu *sėdėti*, aktyvuotų *Tarnavimo* freimą (plg. *stovėti + po + akių*). Sėdėjimo priešais tam tikrą objektą situacijai nurodyti vartojama ir konstrukcija *sėdėti + ties + instrumentalis*: *O buwo ten Marya Madlyna, ir kitta Marya, ir fedėjo ties grabbu*. Mt 27, 61.

Siekiant sukonkretinti, kad sėdėjimo situacija vyksta prie, greta tam tikro objekto, pasitelkiama jau nagrinėta konstrukcija: *sėdėti + pas + akuzatyvas* (*Bet moteres fed pas bažnycza wirwemis apiūftos, ir atneβa fodū waišaus apierai*. Bar 6, 42). Neretai senojoje Biblijoje, norint perteikti dabartinėje kalboje tokioje pozicijoje einančią lokatyvo formą, pasirenkamos prielinksninės konstrukcijos tokios kaip *sėdėti + ant +*

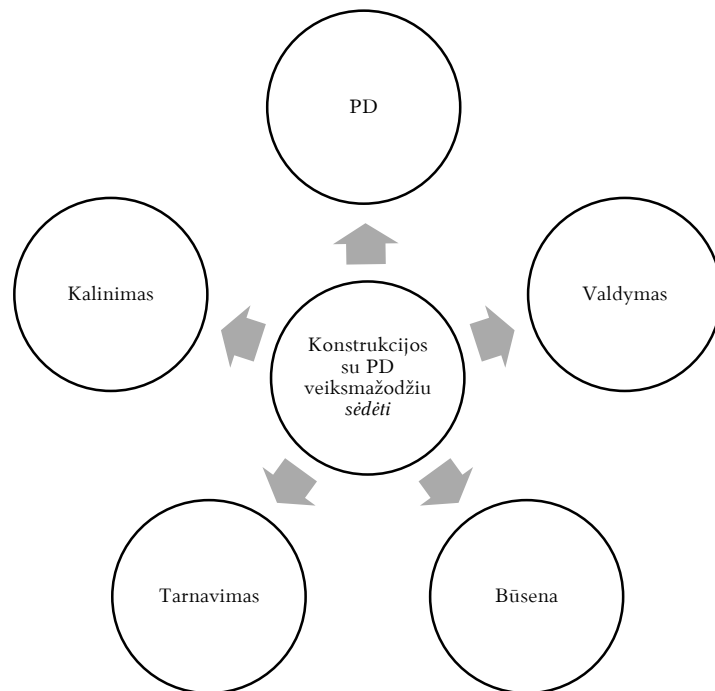
genityvas ir sėdėti + po + genityvas / datyvas: *Alle kam prilygifu ta gimminė? Ii lygi waikaiczams, fėdintiems ant turgaus, ir sawo draugams baukiantiems* Mt 11, 16; *Annūdu Angelu wākara atėjo i Sodoma, o Lótas Sodomoj' fedėjo po wartū. Ir tūdu pamates atfikėle ir jiem dwiem priesbais ejo, ir paffiklonojo*⁷⁶ *jiem dwiem ikki žémės. Pr 19, 1; Ir jis tare jiems: mano kylika*⁷⁷ *tiefa gėrfite, ir krikštu, kurrū aβ krikštijam's, bufite ir jus krikštiti, bet dūti fedėf' po dėbinei ir po kairei ne man pūlafī, bet tiems, kurriems pagatāwita mano Tėwo.]* Mt 20, 23. Vertinant formaliai, galima teigti, kad paskutiniame pavyzdyje prielinksninis junginys *po dėbinei / po kairei* sukonkretina vietą: nurodo, kad sėdima dešinėje arba kairėje pusėje, tačiau ši konstrukcija realizuoja *Tarnavimo* freimą. Išanalizavus atrinktas Biblijos eilutes, buvo pastebėta, kad junginys *po dešinei / kairei* gali eiti su predikatais *stovėti* ir *sėdėti* bei nurodyti tą pačią reikšmę, t. y. žymėti pavaldumą, paklusnumą, ištikimybę viršesniai asmeniui (plg. *O man buwo paródyts wyraufas kunnigas Iozuwa, stowys po akkiū angelo Pono Diewo: O betons stowėjo po jo dėbinei, kad jam priesfiftėngtu.* Zch 3, 1). Minėta konstrukcija gana retai, bet vis dar sutinkama dabartinėje vartosenoje, į kurią pateko per religinius raštus, todėl dažniausiai tebėra vartojama religinės tematikos tekstuose pavaldumo, ištikimybės reikšmei žymėti (*Sėdi po dešinei rankai Dievo Tėvo visagalinčio* T12).

Taip pat buvo pastebėta, kad senajame tekste *Kalinimo* freimą sužadina ne tik konstrukcija *gulėti apkaltam*, bet ir dabartinei vartosenai būdingas junginys *sėdėti kalėjime*: *O dwarónas pastáte Iozėpa ant jū, kad jiems βlúžitu, ir fedėjo kelles dienas kallėjime* Pr 40, 4 (plg. *Dabar visą gyvenimą gali tekti sėdėti kalėjime* T13).

Taigi, konstrukcijos su veiksmažodžiu *sėdėti* gali sužadinti prototipinį PD, *Valdymo*, *Būsenos*, *Tarnavimo* ir *Kalinimo* freimus, kurie būdingi ir dabartinės lietuvių kalbos konstrukcijoms, einančioms su analizuojamu veiksmažodžiu.

⁷⁶ Lenktis reiškiant pagarbą ar nusižeminimą (LKŽe).

⁷⁷ Taurė (LKŽe).

5 pav. Konstrukcijomis su PD veiksmožodžiu „sėdėti“ aktualizuojamų freimų žemėlapis

Predikatas *sėdėti* taip pat prisijungia įvairius prielinksninius junginius (*po akių, ties + instrumentalis, pas + akuzatyvas, ant + genityvas* ir *po + genityvas / datyvas*), kurie dažniausiai nurodo PD situacijos Vietos elementą.

2.2. Slinkties veiksmožodžių analizė

Nagrinėjant SL freimą, *FrameNet* sistemoje buvo rasti keli, tam tikrą judėjimo situaciją perteikiantys, atvejai. Šiame tyrime remiamasi sistemoje pateiktu freimu, kuris angliškai įvardijamas pavadinimu *Motion*. Darbe buvo atsisakyta freimų, perteikiančių tokį judėjimą, kuriame Tema nėra savo jėgomis judantis objektas (*Kryptingo judėjimo* (angl. *Motion_directional*) freimo atvejis); nurodančių judėjimą, kuris pasižymi garsu (pavyzdžiui, *whirr* (liet. *skristi dūzgiant*)), t. y. tokį atvejį reprezentuoja *Garsinio judėjimo freimas* (angl. *Motion_noise*); arba sujungiančių įvairias judėjimo dalis, t. y. iškeliavimą, kelionę ir atvykimą (*Judėjimo scenarijaus* (angl. *Motion_scenario*) freimo atvejis).

Kaip jau buvo minėta, lietuvių kalbos SL situaciją geriausiai atitinka sistemoje pateikiamas *Motion* freimas. SL čia suprantama taip: konkretus esinys (Tema) pradeda savo judėjimą tam tikroje vietoje (Šaltinis) ir galiausiai pasiekia kitą vietą (Tikslas), bejudėdamas jis užima tam tikrą erdvę (Kelias) tarp Šaltinio ir Tikslas. Taip pat šis freimas gali konceptualizuoti Vietą, Kryptį, kuria juda Tema, arba Atstumą. Vadinasi, pagrindiniai SL freimo elementai yra Tema, Šaltinis, Tikslas, Kelias, Vieta, Kryptis ir Atstumas.

19 lentelė. Pagrindiniai SL freimo elementai ir jų apibrėžtys

Pagrindinis freimo elementas	Apibrėžtis
Tema	Esinys, kuris keičia savo vietą.
Šaltinis	Vieta, kurią prieš judėjimą užima Tema.
Tikslas	Vieta, kurioje Tema baigia savo judėjimą.
Kelias	Paviršius, virš kurio juda Tema, arba kraštovaizdis, kuriuo keliauja Tema.
Vieta	Fonas, kuriame juda Tema (be apibrėžto Kelio).
Kryptis	Judėjimas tam tikru laiku nuo deiktinio centro iki nurodyto taško.
Atstumas	Judėjimo nuotolis.

SL freimą gali sudaryti iš šalutiniai freimo elementai: Laipsnis, Trukmė, Dažnumas, Pasikartojamumas ir kt. Aptariamo freimo aprašo apačioje pateikiami įvairūs leksiniai vienetai tokie kaip *go* (liet. *eiti*), *travel* (liet. *keliauti, vykti*), *roll* (liet. *ritintis*) ir kt., aktualizuojantys SL situaciją. Kaip ir analizuojant prototipinę PD freimo atvejį, greta freimą sužadinančio leksinio vieneto pateikiama nuoroda į konkretaus vieneto leksinį straipsnį su jam būdinga sintaksine informacija.

Šiame poskyryje analizuojama senosios Biblijos konstrukcijų su SL veiksmožodžiais *bėgti* ir *eiti* semantika atsižvelgiant į dabartinėje Biblijoje vartojamas reikšmes. Aptariamas tam tikrų konstrukcijų, einančių su analizuojamais veiksmožodžiais, variantiškumas. Pateikiama, kokios konstrukcijos išlikę ir tebevartojamos dabartinėje lietuvių kalboje, o kokios jau pasitraukę iš aktyvios lietuvių kalbos vartosenos.

2.2.1. Slinkties veiksmožodžio *bėgti* analizė

Quandt'o Biblijoje nagrinėjamas veiksmožodis *bėgti* daugiausia vartojamas prototipinei SL situacijai aktualizuoti.

15 pavyzdys. Veiksmožodis „*bėgti*“, aktualizuojantis SL freimą

Mt 28, 8	<i>Ir jūdwi umay nū grábo atftójo fu báime ir fu didžu džaugfmu; o abbi tékinos <u>bėgo</u> tai jo mokitinėms pafakyti. Ir einant jom dwiem, mokitinėms tai pranefti</i>	<i>Jos greitomis paliko kapą, apimtos išgąščio ir didelio džiaugsmo, ir <u>bėgo</u> pranešti mokiniams.</i>
----------	--	---

Tiek seniau, tiek ir dabartinėje vartosenoje aptariamas veiksmožodis perteikia judėjimą, kuriam būdingas greičio požymis. Temos funkciją pateiktose Biblijos eilutėse atlieka *jūdwi* arba *jos*. Remiantis Mato Evangelijos kontekstu, *jos* – tai Marija

Magdaliētė ir kita Marija. Šaltinio freimo elementas aktualizuojamas leksemomis *nū grābo* ir *kapą*. Pats veiksmožodis *bėgti* savo reikšmėje implikuoja, kad Kelio elementas čia turėtų būti tam tikras kietas paviršius, kuriuo judama. Kiti pagrindiniai freimo elementai aptariamose konstrukcijose nėra išreiškiami tiesiogiai, juos galima formuluoti remiantis kontekstu: kadangi šio Biblijos epizodo veiksmas vyksta Jeruzalės apylinkėse, vadinasi, Vietos elementas galėtų būti Jeruzalė. Savo ruožtu, Vietos elementas leidžia svarstyti ir apie Atstumo elementą: nors šį elementą sunku nustatyti tiksliai, bet tai turėtų būti nuotolis nuo Jėzaus kapo iki tos vietos Jeruzalėje, kurioje buvo susirinkę mokiniai. Pateiktuose pavyzdžiuose galima išskirti šalutinį Ketinimo elementą, perteikiamą junginiu *mokitinėms pafakyti* ir jam ekvivalentišku *pranešti mokiniams*. Šis šalutinis freimo elementas suponuoja ir pagrindinį Krypties elementą, nes suvokiama, kad bėgama link mokinių. Taip pat minėtas šalutinis elementas leidžia atskleisti ir pagrindinį Tikslą elementą – vieta, kurioje susirinkę Jėzaus mokiniai. Senosios Biblijos konstrukcijoje matomas ir Būdo freimo elementas, kurį reprezentuoja būdvardis *tėkinos*.

16 pavyzdys. Veiksmožodis „bėgti“, aktualizuojantis SL (SKYSTO PAVIDALO MEDŽIAGŲ TEKĖJIMO) freimą

Mok 1, 7	<i>Wiffi wandens bėg i jures, o taczaus juros ne paštoja pilnėfnes; i ta wieta, iβ kur jie attekka, ir wēl nutekka.</i>	<i>Visos upės nuolat teka į jūrą, tačiau jūra niekada nebūna pilna. Į vietą, iš kurios išteka, upės vėl suteka.</i>
----------	---	---

Abiejose Biblijose išlaikomas veiksmožodžio *bėgti* vartojimas skysto pavidalo medžiagų tekėjimo situacijai apibūdinti. Dabartinės lietuvių kalbos vartotojai aptariamą veiksmožodį taip pat vartoja šiai reikšmei nusakyti (*Šaltas ir karštas vanduo bėga iš kranų* T14). Toks veiksmožodžio *bėgti* pasirinkimas galėtų būti suvokiamas metaforiškai, nes srūvantis, tekantis vanduo kaip ir bėgimas turi greičio požymį. Nors veiksmožodis *bėgti*, suvokiamas tekėjimo reikšme, taip pat sužadina SL freimą, tačiau skirtį čia parodo kitokios semantikos leksika, kuria perteikiamas Kelio freimo elementas. Prototipiniu atveju bėgimo situacijos Kelias atskleidžiamas leksema, nurodančia slinkti tam tikru kietu paviršiumi, t. y. sausuma, o nurodytame senosios Biblijos pavyzdyje Kelio funkciją atlieka vanduo, suprantamas iš konstrukcijos leksinės aplinkos. Padėtį keičiantis esinys, t. y. Tema, aptariamose eilutėse eina leksemomis *Wiffi wandens* ir *Visos upės*. Vandens tekėjimo Tikslą nurodo prielinksninis junginys *i*

jures ir jam analogiškas *i jūrą*. Dabartinės Biblijos eilutėje pateikiamas ir šalutinis Dažnumo freimo elementas: leksema *nuolat*, patikslinanti SL situaciją. Svarbu paminėti, kad šią situaciją perteikiantis veiksmožodis *bėgti* eina ne tik su vandeniu, atliekančiu Temos funkciją, bet ir su šią funkciją atliekančiu krauju: *O jie baukie didžu balfu, ir rėžefi peileis bey ylomis, pagal fawo buda, aža jū kraujas bėgo*. 1 Kar 18, 28.

17 pavyzdys. Veiksmožodis „bėgti“, aktualizuojantis SL (PLAUKIMO) freimą

Lk 8, 23	<i>Ir bėgdami wándenimi, jis užmiggo. Ir pakillo ummars ant éžero, ir wilnis užpúle jús, ir buwo diddime pawojumme.</i>	<i>Mokiniams irkluojant. Jėzus užmigo. Ežere pakilo vėtra. Bangos ėmė semti valtį, ir visi atsidūrė pavojuje.</i>
----------	---	---

Buvo rastos kelios konstrukcijos, kuriose veiksmožodis *bėgti* vartojamas judėjimo vandeniu, t. y. plaukimo, situacijai sužadinti. Šia reikšme aptariamasis veiksmožodis nėra vartojamas dabartinėje lietuvių kalboje: tokia konstrukcija kaip **Jūreiviai bėgo vandeni* (t. y. *Jūreiviai plaukė*) nebūtų galima, nebent konstrukcija perteiktų sprukimo, pasitraukimo situaciją, kai siekiama išvengti nemalonumų (*Jūreiviai spruko vandeni*). Pateiktose Biblijos eilutėse nėra atskleidžiama daug pagrindinių SL freimo elementų. Tačiau kaip ir prieš tai aptartu atveju Kelio freimo elementas čia išreiškiamas kitaip, t. y. suvokiant, kad judama ne sausuma, o vandeni (*wándenimi*). Temos funkciją čia atlieka leksema *Mokiniam*s, kurią senosios Biblijos atveju suponuoja kontekstas. *Plaukimo* situacija sužadinama, kai veiksmožodis *bėgti* prisijungia Kelio elementą, kurį išreiškia 36-ame pavyzdyje nurodyta leksema *wándenimi*, taip pat prielinksninis junginys *per jures* (*dėl to aß ir norėjau tai aplenkt, ir bėgt per jures* Jon 4, 2) arba *per jurū wilnis* (*O kadangi tu ne nori, kad be naudôs paffilikt, ka tu fawo išmincze futwėrei, tai nuffidūd, kad žmones fawo gywafsti tokiam praftam mędzui padūda, ir išlaikomi yra laiwe, kurru jie bėga per jurū wilnis*. Išm 14, 5). Tačiau pasitaiko *Plaukimo* situaciją nurodančių konstrukcijų, kuriose aptariamasis predikatas prisijungia Priemonės elementą nurodančią leksemą *akrutu*⁷⁸ (*Ir kaip jie buwo Szwentofės Dwafės išfufti, iškako jie i Seleucie*⁷⁹, *ir iš ten akrutu bėgo i Cypra*⁸⁰. Apd 13, 4). Konstrukcija *bėgti akrutu* dominuoja visuose Apaštalų darbų skyriuose. Pasitaiko ir tokių konstrukcijų, kuriose plaukimo reikšmei žymėti vartojamas tik leksinis vienetas *bėgti*, o Priemonės elementas *akrutu* yra praleidžiamas (*O kaip iš lengwo bėgdami i daug dienū wôs ne wôs priffiwárem prie Gnidôs,*

⁷⁸ Laivas, garlaisis (LKŽe).

⁷⁹ Seleukija.

⁸⁰ Kipras.

(*nėfa wėjas mus tolyn ne léido,*) atėjome po Kretôs ikki miefto Salmona. Apd 27, 7). Tokiu atveju Priemonės elementas yra nurodomas prieš tai einančiose eilutėse ir, siekiant išvengti pasikartojimo, praleidžiamas (*Ir cze wyrėfnysis akrutą rádes iš Alekfandriôs bėganti i Italia, mus ant to uždėjo.* Apd 27, 6).

Faktą, kad SL situacija, aktyvuojama veiksmažodžiu *bėgti*, gali vykti ne tik kietu paviršiumi bei pasitelkiant kojas, nurodo ir konstrukcijos senojoje Biblijoje: *Bet Siffera pėbčias bėgo i bėtra Iaelės, Ebero⁸¹, Kenito⁸², paczôs: nės karálus Iabin iš Azor, bey gimmine Ebero, Kenito, tarp fawes pakaju turrėjo.* Ts 4, 17. Vertinant iš dabartinės kalbos perspektyvos, judėjimo būdą nurodantis būdvardis *pėbčias* būtų perteklinis ir nenurodytų jokios papildomos informacijos, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad senojoje Biblijoje aptariamas veiksmažodis gali aktualizuoti *Plaukimo* situaciją, toks predikato *bėgti* sukonkretinimas atrodo pagrįstas.

Senojoje Biblijoje buvo rasta pavyzdžių, kuriuose konstrukcija su veiksmažodžiu *bėgti* nenurodo SL situacijos.

18 pavyzdys. Konstrukcija „*bėgti + su + įvardžio instrumentalio forma*“, aktualizuojanti BENDRADARBIAVIMO (*angl. Collaboration*) freimą

Ps 50, 18	<i>Wági reggėdam's <u>bėgi fu jům:</u> ir draugyste laikai fu pėzengtojeis wenczawonyftės.</i>	<i>Vagi pamatės, <u>tampi jo bendru</u> ir bičiuliaujiesi su tais, kurie svetimauja.</i>
-----------	--	--

Kaip matyti pateiktose eilutėse (18), nurodyta konstrukcija senojoje Biblijoje aktyvuoja *Bendradarbiavimo* freimą.

20 lentelė. BENDRADARBIAVIMO *freimas*

1-as Partneris ir 2-as Partneris ar Partneriai dirba arba yra suvienyti tam tikro bendro Reikalo.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Bendras reikalas	Nurodo tam tikrą projektą, ties kuriuo dirba Partneriai.
Partneriai	Nurodo bendradarbiaujančias puses, kurios kartu dirba ties tam tikru bendru Reikalu.
1-as Partneris	Kai bendradarbiaujančios pusės yra nurodomos atskirai, šis freimo elementas perteikia gramatiškai svarbesnę konceptualųjį situacijos dalyvį, t. y. tą, kuris konstrukcijoje atlieka subjekto funkciją.
2-as Partneris	Gramatiškai ne toks svarbus elementas (dažniausiai netiesioginis objektas konstrukcijoje).

⁸¹ Heberas.

⁸² Kainitas.

Abiejų Biblijų konstrukcijose 1-o Partnerio raiška nėra realizuojama tiesiogiai, bet veiksmožodžio formos *bēgi* ir *tampi* suponuoja vienaskaitos antrąjį asmenį, o bendras psalmės kontekstas nurodo, kad kreipiamasi į žmogų, tikintįjį, kuris ir atlieka 1-o Partnerio funkciją. 2-o Partnerio elementas tiesiogiai atskleidžiamas abiejose konstrukcijose: minėta funkcija realizuojama leksemomis *jūm* ir *jo*, kurios sukonkretinamos pačių eilučių ribose (*Wági* ir *Vagi*). Nors Bendro reikalo elementas nėra nurodomas eksplicitiškai, leksema *vagis* leidžia suprasti, kad bendradarbiaujama vagiant, vadinasi, Bendro reikalo elementas gali būti suvokiamas kaip tam tikras objektas, kurį siekiama pavogti. Dabartinės Biblijos eilutėje aptariamai situacijai sužadinti pasitelkiamas junginys *tampi jo bendru*. Konstrukcija *bēgti + su + įvardžio instrumentalio forma* bendradarbiavimo reikšmei žymėti nėra būdinga dabartinei bendrinei kalbai. Tokiai reikšmei perteikti dažniau pasitelkiamas kitas SL veiksmožodis *eiti*: *Einu su juo į rinkimus*.

Kaip ir konstrukcijų su veiksmožodžiu *stovėti* atveju, aptariamo predikato konstrukcijos gali sužadinti *Normų laikymosi* freimą.

19 pavyzdys. Konstrukcija „*bēgti + [posesyvas] + keliu*“, aktualizuojanti NORMŲ LAIKYMOŠI freimą

Ps 119, 32	<i>Kad tu mano širdį palinkfmini, tai bēgte bēgu keltu tavo prifákimū.</i>	<i>Bēgu tavo įsakymų keliu, nes tu man duodi imlią širdį.</i>
------------	--	---

Kaip matyti pateiktame pavyzdyje (19), Normos elementas yra tiesiogiai realizuojamas leksema *prifákimū* ir jai sinonimiška *įsakymų*. Norint suprasti kitus du pagrindinius elementus, reikia remtis posesyvu *tavo (tavo)*, kuris nurodo Viešpatį. Vadinasi, Privalomos tvarkos elementą reikėtų suprasti kaip Dievo įsakymus, t. y. visus nurodymus, reglamentuojančius tikinčiojo gyvenimą, kurie yra užrašyti Penkiaknygėje, tarp kurių ir Mozei perduoti Dešimt Dievo Įsakymų. Savo ruožtu, Draudžiamo elemento funkciją atlieka visa tai, kas prieštarauja Dievo mokymui.

Pasitaiko pavyzdžių, kuriuose veiksmožodžio *bēgti* SL reikšmė yra išblukusi, o pats veiksmožodis neimplikuoja jokio judėjimo.

20 pavyzdys. Konstrukcija „bėgti + į + akuzatyvas“, aktualizuojanti TIKSLO (angl. Purpose) freimą

Fil 3,14	<i>Ir bėgu į pafatyta mieri, p{a}gal pafkirta brangu pelna, k{u}rs roda dangiβkus pawadinnimus Diowo, Kriftuje Iėzuje.</i>	<i>į tiksłą, siekiu laimikio aukštybėse, prie kurio Dievas kviečia Kristuje Jėzuje.</i>
----------	--	---

Pateiktame pavyzdyje (20) nurodoma, kad konstrukcija, talpinanti analizuojamą veiksmažodį, gali realizuoti *Tikslo* freimą.

21 lentelė. TIKSLO *freimas*

Agentas nori pasiekti Tiksłą arba tam tikrą objektą. Tam sukuriamos arba pasitelkiamos specialios Priemonės. Tikslas yra tas elementas, kurio Agentas dar nėra pasiekęs, bet ties juo yra sutelkęs visas savo jėgas.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Agentas	Valingas veikėjas, kuris stengiasi pasiekti Tiksłą.
Atributas	Sukonkretina Agento Tiksłą.
Priemonė	Objektas ar veiksmas, kuris pasitelkiamas ar sukuriamas Tikslui pasiekti.
Tikslas	Veiksmas ar būseną, kurių siekia Agentas.
Vertė	Nurodoma Vertė, kurios norima, kad pasiektų Atributas.

Kaip jau buvo minėta, senosios Biblijos eilutėse nurodomas veiksmažodis *bėgti* savo semantikoje neperteikia slinkties reikšmės, judėjimo požymis čia gali būti suvokiamas konceptualiai: vizualiai tikslo siekimas primena SL situaciją, kur aiškus pradžios taškas ir tikslas. Dabartinės Biblijos eilutėje pasirenkamas veiksmažodis, kuris tiesiogiai žymi tikslo siekimą (*siekiu*). Nors analizuojamo freimo Agentas nėra nurodomas tiesiogiai, tačiau bendrosios žinios leidžia daryti išvadas, kad šią funkciją atlieka apaštalas Paulius, nes būtent jis Laiškuose filipiečiams pirmuoju asmeniu kreipiasi į Filipų krikščionis. Quandt'o Biblijoje atskleidžiamas ir Atributas, perteikiamas leksema *pafatyta*, o naujajame Šventajame Rašte Tikslo sukonkretinimo funkciją gali atlikti lokatyvas *aukštybėse*. Tikslo funkcija taip pat tiesiogiai atskleidžiama abiejose eilutėse – ją perteikia akuzatyvo forma *mieri*⁸³ ir genityvas *laimikio*. Senojoje Biblijoje nurodomas ir Vertės elementas – *p{a}gal pafkirta brangu pelna*. Priemonės elementai nėra eksplicitiškai atskleidžiami nė vienoje pateiktoje

⁸³ Taikiny (LKŽe).

eilutėje, bet galima suvokti, kad Priemonė, skirta Tikslui pasiekti, yra tarnavimas Jėzui, jo perduoto mokymo laikymasis.

Senajoje Biblijoje buvo rastos dažnai besikartojančios konstrukcijos *bėgti + dėl + genityvas*, kurių prielinksninio junginio elementų tvarka sakinyje yra laisva (*Iš niekina báime, neiffigazdams, ir ne bėga dėl kárdo*; Job 39, 22; *Kad jie mus fektu laukan, ikkikól mes jús iš miefto laukan išwillósim: nės jie dúmós, buk mes jú dėl bėgam, kaip anna karta: Ir kad mes dėl jų bėgim. Joz 8, 6 ir kt.), ir *bėgti + pirm + akuzatyvas* (*Ir Pon's Dieu's tawo neprietelus, pried tawę atfifténgianczus, po tawo akkiú užmuß: wienu kellu jie iffitráuks pried tawę; ir feptynais kellais jie bėgs pirm tawes*. Įst 28,7) vartojamos *bėgti + nuo + genityvas* reikšmei perteikti. Tačiau senajoje Biblijoje vartojama ir ši, dabartinei kalbai būdinga, konstrukcija: *Bet fwétimá ne féka, bet bėgo nú jo, néfa ne pažyfta balfo fwettimujú*. Jn 10, 5; *Taigi bukit Diewui padúti, priedfifténkit wélnui, tai jis bėgs nú jufú*. Jok 4, 7 ir kt.*

Įprasta, kad Tikslas elementas dabartinėje kalboje perteikiamas prielinksniniu junginiu *i + akuzatyvas*, tačiau senajoje Biblijoje matyti, kad šiam elementui nurodyti pasitelkiamas prielinksninis junginys *ant + genityvas*: *Alle widduje miefto druta buwo koryczá⁸⁴, ant kurrós bėgo wiffi wyrai bey moteres, ir wiffi mießczonis to miefto, ir po sawim užrakinnę užlippo ant stógo koryczós*. Ts 9, 51; *Tadda te bėga ant kalnú, kas Žydú žémeje butu*. Mt 24, 16. Nepaisant to, senajoje Biblijoje randama ir dabartiniam kalbos vartotojui įprastų prielinksninių junginių, kuriais reiškiamas Tikslas: *Tai karawo Pilifténai, o Izraeliténai buwo pėrgallėti, ir kožnas bėgo i fawo bėtra*. 1 Sam 4, 10; *O jėy jus perfekkinės wiename miefte, tai bėgkit i kitta*. Mt 10, 23 ir kt.

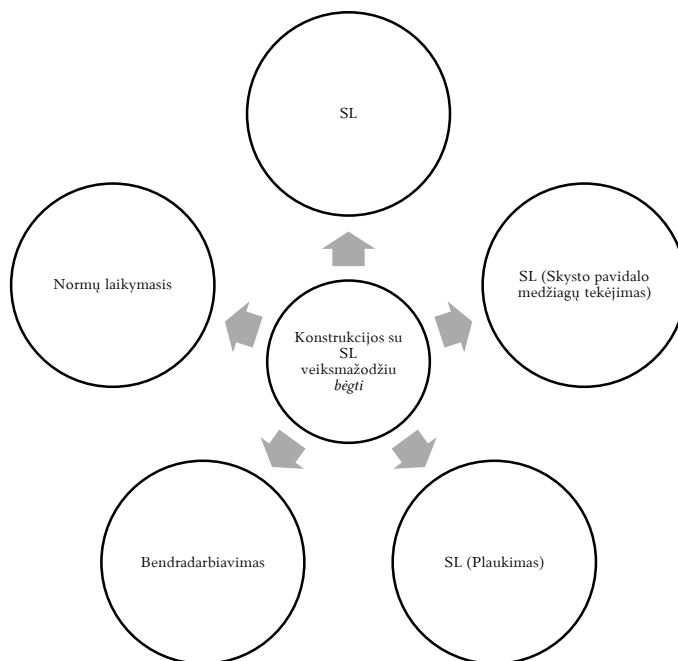
Buvo pastebėta, kad konstrukcija *bėgti + pas + akuzatyvas* yra vartojama šiuolaikinei lietuvių kalbai būdinga reikšme, kai siekiama nurodyti Tikslą (plg. *stovėti + pas + akuzatyvas* stovėjimo greta, šalia, prie reikšmei žymėti): *Ir bėgdam's pas Eli, tare: ßtay, aß cze efmi, tu mannes ßaukiei*. 1 Sam 3, 5; *Néfa aß atlankiau Bela⁸⁵ Babelej⁸⁶, ir iš jo nafrú ištráukiau, ka jis buwo praryjes, o pagonai jau daugiaus ne bėgs pas jį: néfa ir murai Babelės pargruwo*. Jer 51, 44.

⁸⁴ Bokštas (LKŽe).

⁸⁵ Belis.

⁸⁶ Babilonas.

Taigi, veiksmožodis *bėgti* bei su juo sudarytos konstrukcijos aktyvuoja SL (*Skysto pavidalo medžiagos tekėjimo, Plaukimo*), *Bendradarbiavimo, Normų laikymosi, Tikslų freimus*.

6 pav. Konstrukcijomis su SL veiksmožodžiu „bėgti“ aktualizuojamų freimų žemėlapis

Taip pat aptariamas predikatas gali prisijungti įvairius prielinksninius junginius, iš kurių vieni vartojami ir dabartinėje kalboje, o kiti jau nebepažįstami šių dienų kalbos vartotojui.

2.2.2. Slinkties veiksmožodžio *eiti* analizė

Senojoje Biblijoje veiksmožodis *eiti* dažniausiai sudaro konstrukcijas, kurios perteikia prototipinę SL reikšmę.

21 pavyzdys. Veiksmožodis „*eiti*“, aktualizuojantis SL freimą

<p>Įst 16, 7</p>	<p><i>Ir turri tą kept ir wálgit toje wietoje, kurrę WIEβpats, tawo Diewas, iffkirs; ir pafkuy ryta méta atfigrežes nammon' eiti i fawo βetra.</i></p>	<p><i>Virsi ir valgysi toje vietoje, kurią VIEŠPATS, tavo Dievas, išrinks; kitą rytą gali leistis kelionėn atgal į savo palapines.</i></p>
------------------	--	--

Pateiktuose pavyzdžiuose iš senosios ir dabartinės Biblijų SL situacijos Temos elementas neatskleidžiamas eksplicitiškai, bet Pakartotojo Įstatymo knygos, kurioje surašyti Mozės nurodymai izraelitams, kontekstas suponuoja, kad šią funkciją atlieka izraelitai, kuriems kalba Mozė. Remiantis nurodytų eilučių kontekstu, Šaltinio funkciją

atlieka vieta, kurią paskyrė Dievas – šiame taške prasideda Temos judėjimas (*toje vietoje, kurę WIEβpats, tawo Diewas, iffkirs ir toje vietoje, kurią VIEŠPATS, tawo Dievas, išrinkis*). SL freimo Tikslas elementas perteikiamas konstrukcijomis *i fawo βetra* ir jai analogiška *i savo palapines*. Paties veiksmožodžio *eiti* prototipinė reikšmė implikuoja, kad Kelio funkciją atlieka kietas paviršius. Dabartinėje Biblijoje vartojamas junginys *leistis kelionėn*, kuriame iliatiyvas nurodo atliekamą veiksmą, tačiau ši konstrukcija nesuponuoja Kelio elemento, nes keliaujama įvairiai, t. y. kietu paviršiumi sausumoje, taip pat judama oru ar vandeniu. Senosios Biblijos eilutėse pavartotas iliatiyvas *nammon* aktualizuoja Krypties elementą. Nors ilginiui iliatiyvas buvo išstumtas prielinksninės *i + akuzatyvas* konstrukcijos, pateiktoje Biblijos eilutėje matyti, kad XVIII a. kartu vartojamas ir minėtas postpozicinis vietininkas, ir prielinksninė konstrukcija (Zinkevičius 1980, 258). Dabartinės Biblijos eilutėje Krypties funkciją perteikiarieveiksmis *atgal*. Abiejose eilutėse neatsiskleidžia Vietos ir Atstumo freimo elementai, jų nesuponuoja ir minėto Biblijos skyriaus kontekstas.

XVIII a. Biblijoje nagrinėjamas veiksmožodis *eiti* prisijungia įvairias konstrukcijas skirtingoms reikšmės perteikti. Minėtoje Biblijoje buvo rastas junginys *eiti + prieš + akuzatyvas*.

22 pavyzdys. Konstrukcija „*eiti + prieš + akuzatyvas*“, aktualizuojanti PRIEŠIŠKO SUSIDŪRIMO (*angl. Hostile_encounter*) freimą

1 Kar 20, 29	<i>O jie ábažu apfiftojo tiefog prieš annus, septynes dienas. Sėkma diena jie ėjo prieš kits kitta karáudami; o waikai Izrael pamuše Syrionū βimta túkstanti pėstininkū fu wienna diena.</i>	<i>Jie buvo stovyklose vieni priešais kitus septynias dienas. Septintą dieną prasidėjo mūšis. Vieną dieną izraelitai užmušė šimtą tūkstančių aramėjų pėstininkų.</i>
--------------	--	--

Kaip matyti pavyzdyje (22), pateikta konstrukcija aktyvuoja *Priešiško susidūrimo* freimą.

22 lentelė. PRIEŠIŠKO SUSIDŪRIMO freimas

Dvi skirtingas pozicijas užimančių Pusių susidūrimas dėl tam tikros iškilusios Problemos ir / ar siekiant konkretaus Tikslas	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Problema	Neišspręstas klausimas, dėl kurio susiduria dvi nesutariančios Pusės.
Pusė (1)	Viena iš dviejų susiduriančiųusių.
Pusė (2)	Viena iš dviejų susiduriančiųusių. Dažniausia paminima antra.

Pusės	Bendrai nurodomos susiduriančios pusės.
Tikslas	Norimas rezultatas, kurio siekia Pusė (1) arba visos Pusės bendrai.

Pateiktose eilutėse iš senosios Biblijos (22) matyti, kad leksema *jie* nurodo Pusių elementą. Ekvivalentiškoje dabartinės Biblijos eilutėje profiliuojamas pats susidūrimas, o ne susiduriančios pusės, todėl Pusių elementas čia neperteikiamas. Abiejose konstrukcijose greta einančios eilutės sukonkretina Pusių elementą – izraelitai ir aramėjai. Pateikti Biblijų pavyzdžiai nenurodo Problemos ir Tikslas elementų. Karalių pirmos knygos kontekstas suponuoja, kad nurodyto freimo Tikslas yra aramėjų karaliaus Ben Hadado siekiamas Izraelio karalystės sidabras ir auksas, izraelitų žmonos ir vaikai. Senojoje Biblijoje rasta konstrukcija *eiti + ant + genityvas* taip pat aktyvuoja *Priešiško susidūrimo* freimą: *Dėl to šitaip kalba WIEβpats, Ponas Dievas: βtay, aβ eifu ant Parao, Egipto káralaus ir jo rankas péráuβu, taip drutaję kaip ir nedrutaję; kad jam kardas iβ rankôs tur iβpult. Ez 30, 22; Ir kaip jus supraftite, jûs nuffiminnanczus, ir béganczus, tai drašey eikit ant jû: nês Pons Dieus jûs padawe po jufû kojomis. Jdt 14, 4. Aptariamas freimas aktyvuojamas pasitelkiant ir idiomą *kardas eina per žemę: Aβ žwêrus draškanczofus iβ jufû žémês iβwarryfu, o ney joks kardas ne eis per jufû žéme. Kun 26, 6.**

Konstrukcijos, talpinančios veiksmąodį *eiti*, realizuoja ne tik aktyvų veiksmą žyminčias situacijas, bet ir perteikia statyvumu pasižyminčias reikšmes.

23 pavyzdys. Konstrukcija „*eiti + į + akis*“, aktualizuojanti PERCEPCINIO PATYRIMO (angl. *Perception_experience*) freimą

Iš 10, 29	<i>Moižefus atfiliępe: kaip tu fakiei; ne eifu daugiau i tawo akkis.</i>	<i>Mozė atsakė: „Tebūna, kaip sakai! Aš tavo veido niekad daugiau nebematysiu.“</i>
-----------	--	---

Kaip matyti, aptariama konstrukcija aktyvuoja *Percepcinio patyrimo* freimą, kurį sudaro lentelėje nurodyti elementai.

23 lentelė. PERCEPCINIO PATYRIMO *freimas*

Nurodomi patyrėjo percepciniai patyrimai.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Kūno dalis	Kūno dalis, priklausanti Pasyviam patyrėjui, kuris išgyvena percepcinius patyrimus.
Pasyvus patyrėjas	Gyva būtybė, išgyvenanti percepcinius patyrimus.
Reiškinys	Esinys ar reiškiny, kurį savo pojūčiais patiria Patyrėjas.

Nurodytame pavyzdyje iš senosios Biblijos (23) aptariama konstrukcija perteikia matymo situaciją, kuri konceptualizuojama iš matomojo esinio perspektyvos ir perteikia reikšmę ‘būti matomam’. Konstrukcija *eiti + j + akis* bei dabartinės Biblijos eilutėje pasitelkiama leksema *nebematysiu* savo semantikoje implikuoja Kūno dalį, t. y. akis. Reiškinių funkciją čia atlieka *Moižėβus (Mozė)*. Nurodytose eilutėse kreipiamasi į Pasyvų patyrėją, o platesnis Biblijos kontekstas atskleidžia, kad tai – faraonas.

Senajoje Biblijoje itin dažnos konstrukcijos, kuriose PD veiksmožodis *eiti* prisijungia prieveiksmį su priesaga *-yn*.

24 pavyzdys. Konstrukcija „*eiti + prieveiksmis su priesaga -yn*“, *aktualizuojanti PASIKEITIMO (angl. Undergo_change) freimą*

Jn 3, 30	<i>Iš tur áugti; o aβ <u>mažyn eit</u>.</i>	<i>Jam skirta augti, o man <u>mažėti</u>.</i>
----------	---	---

Kaip matyti lentelėje (24), analizuojama konstrukcija sužadina *Pasikeitimo* freimą.

24 lentelė. PASIKEITIMO *freimas*

Esinys pakeičia savo kategoriją, situaciją ar savybę.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Esinys	Konkretus arba abstraktus esinys, kuris patiria pasikeitimus.
Pradinė kategorija	Kategorija, kuriai prieš patiriant pasikeitimus priklauso Esinys.
Galutinė kategorija	Pasikeitimų nulemtas Esinio tipas.

Pateiktose Biblijos eilutėse iš Jono Evangelijos (24) matyti, kad Esinio funkcija perteikiama leksema *aβ* ir *man*, kurios nurodo Joną. Prieveiksmio *mažyn* ir veiksmožodžio *mažėti* reikšmėse implikuojamas Pradinės bei Galutinės kategorijų elementai: suprantama, kad Pradinė kategorija – tam tikras didelės apimties būvis, kuris pasiekia Galutinę kategoriją ir sumažėja. Tokio tipo konstrukcijos iki šiol gyvos tarp dabartinės kalbinės bendruomenės narių, tačiau vis dažniau pasirenkama vartoti konkrečius veiksmožodžius: *kudyn eit – liesėti* Job 33, 21; *gerryn eis – gerėti* Mk 16, 18; *mažyn eit – mažėti* Jn 3, 30 ir kt. Nagrinėjamos konstrukcijos elementų išsidėstymas sakinyje nėra apribotas: prieveiksmis gali eiti ir prieš, ir po predikato: *Todėlgi te eina*

*diddyn mácis*⁸⁷ *Pono Diewo, kaip tu fakiei ir tarrei: Sk 14, 17; Nės jus tiefa daugio láukiat, o βtay, wislab mažyn eit Ag 1, 9.*

Senajoje Biblijoje rasta konstrukcija *eiti + per + ugnį*.

25 pavyzdys. Konstrukcija „*eiti + per + ugnį*“, aktualizuojanti APEIGŲ (angl. Rite) freimą

2 Kar 16, 3	<i>Nės jis elgesi pagal elgimma karálú Izrael. Priegtam jis dawe fawo funu per ugnį eiti, pagal bjaurybes pagonú, kurrus Pon's Diew's pirma Izraelitėnų buwo prawáres.</i>	<i>bet ėjo Izraelio karalių pėdomis. Net savo sūnų atidavė ugniai pagal pasibjaurėtiną paprotį tautų, kurias VIEŠPATS buvo pašalinęs izraelitams iš kelio.</i>
-------------	--	--

Nagrinėjama konstrukcija realizuoja *Apeigų* freimą ir perteikia aukojimo reikšmę.

25 lentelė. APEIGŲ freimas

Ritualai, atliekami religiniais ar tradiciniais tikslais.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Trokštama būseną	Nurodoma būseną, kurią, tikima, suteiks atliekamos apeigos.
Vadovas	Religinis ar kultūrinis vadovas, kuris atlieka ir / ar vadovauja apeigoms.
Objektas	Nurodomas objektas, į kurį nukreiptos apeigos.

Pavyzdžiuose (25) matyti, kad *Apeigų* freimo Vadovo funkcija realizuojama įvardžiu *jis*, kuris dabartinės Biblijos atveju yra implikuojamas veiksmažodžio formoje (*atidavė*). Platesnis nurodyto skyriaus siužetas suponuoja, kad Vadovo elementą atlieka Judo karalius Ahazas. Objektas, paaukojamas apeigų metu, yra minėto karaliaus sūnus (*funu* ir *sūnų*). Trokštamos būsenos elementas neatkleidžiamas nei pateiktose eilutėse, nei remiantis platesniu kontekstu.

Atlikus analizę, paaiškėjo, kad senajai Biblijai būdinga konstrukcija *eiti + už + akuzatyvas*.

26 pavyzdys. Konstrukcija „*eiti + už + akuzatyvas*“, aktualizuojanti SANTYKIŲ ĮFORMINIMO (angl. *Forming_relationship*) freimą

Mk 10, 12	<i>Ir jėy patti škirrafi nųg fawo wyro, ir už kitta eiti, ta pėrženg fawo wenczawonyfte.</i>	<i>Ir jei moteris palieka savo vyrą ir išteka už kito, ji svetimauja.“</i>
-----------	--	--

⁸⁷ Jėga, stiprumas (LKŽe).

Pateikti pavyzdžiai (26) rodo, kad senosios Biblijos konstrukcija perteikia vedybų reikšmę, kuri priklauso *Santykių įforminimo* freimui.

26 lentelė. SANTYKIŲ ĮFORMINIMO freimas

Partneris (1) ir Partneris (2) veikia kartu, kad pakeistų savo socialinius santykius.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Partneris (1)	Asmuo, kuris įformina santykius su Partneriu (2).
Partneris (2)	Asmuo, kurio santykiai su Partneriu (1) pasikeičia.
Partneriai	Asmenys, kurių santykiai keičiasi.

Pateiktose eilutėse Partnerio (1) elementas realizuojamas leksemomis *patti* ir *moteris*, o Partnerio (2) funkciją atlieka įvardis *kitta* ir *kito*, nurodantis vyrą. Minėta konstrukcija dabartinėje vartosenoje nėra dažna, nebent gali būti išlikusi tam tikrose tarmėse.

PD veiksmožodis *eiti* prisijungia prielinksninę konstrukciją *eiti + iš + vieno* bendradarbiavimo reikšmei žymėti: *Affur taipojau fu jeis eit iš wieno; ir padeft waikams Loto, Sėla; Ps 83, 9; O wiffi jo bėgantieji (žalnėrei), kurrie fu jūmi iš wieno ėjo, tur kardu pult, o jū užlikkėji i wiffus wėjus tur but ifflaidyti; ir jus ištirfit, tai manne Pona Diewa kalbėjufi. Ez 17, 21 ir kt.* Dabartinėje vartosenoje minėtai situacijai perteikti vartojama konstrukcija su trumpesne prielinksninio junginio *iš vieno* forma: veiksmožodis *eiti* dabartinėje kalboje prisijungia prieveiksmį *išvien* (*Krikščionims demokratams parankiau buvo eiti išvien su K. Griniaus ir M. Sleževičiaus socialistais T15*).

Jau buvo nustatyta, kad veiksmožodžio *bėgti* reikšmė išplečiama negyviems referentams siekiant metaforiškai perteikti jų judėjimą (skysto pavidalo medžiagų tekėjimo atvejis). Išanalizavus konstrukcijas su veiksmožodžiu *eiti*, paaiškėjo, kad minėtas leksinis vienetas taip pat prisijungia skystą pavidalą nurodančius objektus: *Wandenis eitu per aukštay per mufū duße. Ps 124, 5; O spáuftuwe buwo mindzota lauke miefto, ir kraujas ėjo iš spáuftuwo ikki arkliū kámanū, per tukftanti beβis βimtus (didzujū) warfnū Apr 14, 20.*

Kaip ir SL veiksmožodžio *bėgti* atveju, veiksmožodis *eiti* prisijungia Priemonės elementą, kuris nurodomas leksema *akrutu*, ir perteikia *Plaukimo* situaciją: *Žmones iš Židon bey Arwad buwo tawo ákrutūwarininkais, ir Tyre faw turrėjei žmones išmánanczus ákrutais eit. Ez 27, 8; Bet mes akrutu ėjom po wellykū iš Pilippôs, ikki penktai dienai, ir*

atėjom pas jūs i Troada, ir paffilikkom ten feptynes dienas. Apd 20, 6. Tikėtina, kad veiksmoždzių *bėgti* ir *eiti* pasirinkimas priklauso nuo plaukimo situacijos intensyvumo, t. y. norint nusakyti, kad plaukiama greitai, vartojamas veiksmoždis *bėgti*, o plaukimo įprastu greičiu atveju pasitelkiama leksema *eiti*. Reiktų pridurti, kad pats aptariamasis esinys *akrutu* ne tik atlieka Priemonės funkciją, bet gali eiti Temos pozicijoje. Tokie pavyzdžiai galėtų būti suvokiami kaip metonimijos atvejai: užuot įvardijus laivu plaukiančius žmones, nurodoma pati judėjimo priemonė, kuria žmonės plaukia: *Nėfa akrutas karálaus juremis einas, kurfai ant jurû fu Iramo akrutu éjo, i tris mettus wiena karta pargryžo, ir pargabéno áukfa, fidábra, elpantûkáulus⁸⁸, bezdžankus ir powus. 1 Kar 10, 22.*

Veiksmoždis *eiti* neretai įeina į idiomų struktūrą. Tiek senajai, tiek dabartinei kalbai būdinga idioma *eiti išminties keliu*, kuri sužadina anksčiau aptartą *Normų laikymosi* freimą.

27 pavyzdys. Idioma „eiti išminties keliu“, aktualizuojanti NORMŲ LAIKYMOŠI freimą

Pat 9, 6	Pamefkit neprotinga paffielgimma, tai jus gywi iβlikfite; ir eikite keltu iβmintiés.	Atsisakykite nesubrendimo, kad gyventumėte ir <u>eitumėte suvokimo keliu</u> .
----------	--	--

Kaip matyti pateiktuose pavyzdžiuose (27), nė vienas *Normų laikymosi* freimo elementas nėra realizuojamas tiesiogiai, tačiau suvokiama, kad Normos elemento funkcija turėtų atlikti Dievo įsakymai, o Privalomos tvarkos elementas apima įvairius žmogaus gyvenimą reglamentuojančius dalykus. Draudžiamos tvarkos elementas Senajame Testamente dažniausiai siejasi su pagonišku papročiu laikymusi.

Dar viena iki šių dienų tebevartojama idioma, randama abiejose Biblijose, yra *eiti per širdį*.

28 pavyzdys. Idioma „eiti per širdį“, aktualizuojanti JAUSMŲ (angl. Feeling) freimą

1 Mak 2, 24	Tattai reggėjo Matatias, ir jam <u>per βirdi éjo</u> , ir jo atfikérβijimas uffidegge dėl zókano;	Tai pamatęs, Matatijas užsidegė uolumu; jam dreβėjo širdis iš <u>susijaudinimo</u> . Jį užplūdo teišus pyktis. Tad pribėgęs jis užmušė atsimetėlį ant aukuro.
-------------	---	---

Kaip matyti pavyzdžiuose (28), šia idioma realizuojamas *Jausmų* freimas.

⁸⁸ Dramblio kaulai (LKŽe).

27 lentelė. JAUSMŲ *freimas*

Patyrėjas išgyvena tam tikrą jausmą ar yra apimtas tam tikros Emocinės būsenos.	
Pagrindiniai freimo elementai	Apibrėžtis
Emocinė būsena	Būsena, kurios apimtas Patyrėjas.
Jausmas	Emocija, kurią išgyvena Patyrėjas.
Patyrėjas	Emociją išgyvenantis arba jos apimtas asmuo.
Vertinimas	Teigiamas arba neigiamas Patyrėjo Emocinės būsenos įvertinimas.

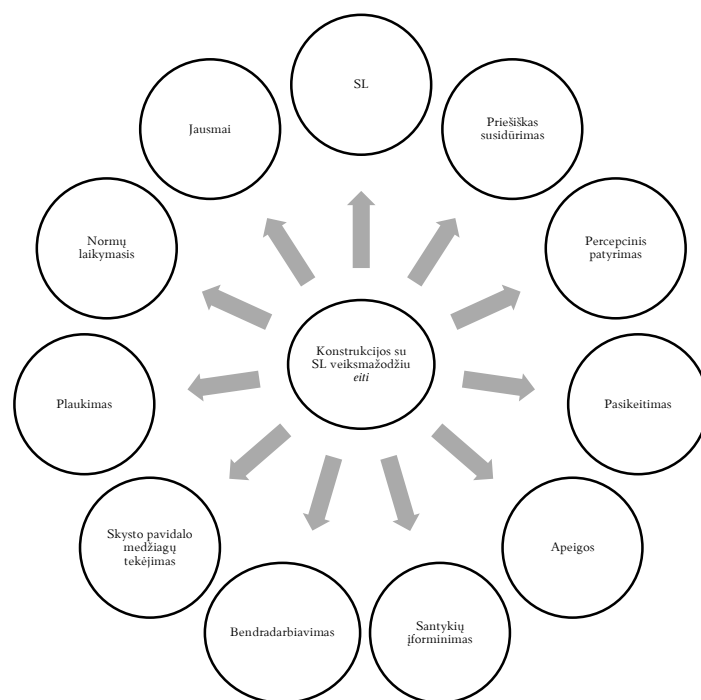
Nurodytu atveju Patyrėjo freimo funkciją atlieka Biblijos herojus *Matatias* (*Matatijas*). Idioma, vartojama senosios Biblijos eilutėse, nurodo Patyrėjo išgyvenamą Jausmą, t. y. susijaudinimą, o naujame Biblijos vertime šis elementas perteikiamas prielinksniu junginiu iš *susijaudinimo*. Tolesnės eilutės leidžia išskirti ir Vertinimo elementą: kadangi *Matatijas* trokšta keršto (*jo atfikérβijimas uffidegge dėl zókano*), jį apima pyktis (*Jį užplūdo teišus pyktis*), vadinasi, Patyrėjo išgyvenamos emocijos yra neigiamos.

Buvo pastebėta, kad nagrinėjama leksema *eiti* dažnai prisijungia ją sukonkretinantįrieveiksmį (*Wiffi gywolei ant žémės teffibija ir teffibaida jufû, wiffi paukβcezi po dangum', ir wiff' kas ant žémės Rēploms eit' Pr 9, 2*) ar prielinksninį junginį (*Lygey kaip wiflab, kas iβ žémės yra, wél i žemę pawirfta; taipo Diewo neffibijantieji iβ kėikimmo i prápulti eina. Sir 41, 13*). Prieveiksmį prisijungiantis veiksmožodis *eiti* pasižymi ne tokia ryškia leksine reikšme ir žymi tam tikrą eigą, kuri sukonkretinama prieveiksmiu *Rēploms*, perteikiančiu įprastai gyvūno (rečiau žmogaus) judėjimo būdą, kai įtraukiamos daugiau nei dvi galūnės. Kaip matyti pateiktose eilutėse, prielinksninės konstrukcijos atveju nagrinėjamas veiksmožodis žymi procesą, tam tikrą eigą, laipsnišką progresyvumą. Leksinės SL reikšmės išblukimas matomas ir tokio tipo pavyzdžiuose: *Tai jo seffû fáke dukterei Paraono: ar eifu waddit' Ebreonû moterû wiena, žindama, kad taw ta kúdiki pažinditu? Iš 2, 7*. Nurodytoje eilutėje judėjimo reikšmė nėra tokia ryški: šiuo atveju veiksmožodis *eiti* pasitelkiamas ketinimo ar inchoatyvinei reikšmei žymėti.

Atlikus analizę, nustatyta, kad veiksmožodžiui *eiti* taip pat būdinga prisijungti įvairias sinonimiškas konstrukcijas, žyminčias SL situacijos Tikslo elementą: *eiti + ant + genityvoas* (*Ifitaiykit átfargû bey skydû, ir eikit ant muβio. Jer 46, 3*), *eiti + i +*

akuzatyvas (*Kas dvidešimt' metų ir fenėfnis yr, ir i waiſka⁸⁹ eiti tinka Izraelije; ir turri jũs ſkaityt' pagal jũ pulkus, tu bey Aaronas. Sk 1, 3*), *eiti + pas + akuzatyvas* (*Bet Iėzus ėjo pas alywũkalnã. Jn 8, 1*). Pateiktos konstrukcijos yra daugiareikšmės. Konstrukcija *eiti + pas + akuzatyvas* gali bũti vartojama ir 'judėjimo prie, greta tam tikro objekto' reikšmei žymėti (*Iėzus fu fawo mokitineis ballin ėjo pas marres, o daug žmonũ ji fėke iſ Galilėods ir iſ Țydũžėmės. Mk 3, 7*). Taip pat aptariama konstrukcija gali nurodyti slinktį ant tam tikro objekto (*Ikki atwieftu diena ir beſelis atſtoj'. Aſ noru pas myrrũ kalnã eiti, ir prie kodylo kalnėlo. Gg 4, 6*).

Išanalizavus konstrukcijas su veiksmažodžiu *eiti*, randamas senojoje Biblijoje, matyti, kad vienos jų yra būdingos ir dabartinei vartosenai bei aktyvuoja SL, *Priešiško susidũrimo, Pasikeitimo, Skysto pavidalo medžiagų tekėjimo* freimus. Kitos konstrukcijos lietuvių kalboje jau nevartojamos ir gali realizuoti *Percepcinio patyrimo, Apeigų, Santykių įforminimo* ir *Plaukimo* freimus. Neretai veiksmažodis *eiti* sudaro idiomias, kurios taip pat išlikę dabartinėje kalboje ir perteikia *Normų laikymosi* ir *Jausmų* freimus. Quandt'o Biblijoje pasitaiko atvejų, kur leksemos *eiti* prototipinė reikšmė išblukusi: ſis veiksmažodis labiau perteikia tam tikrã veiksmo eigã, procesã ar ketinimã. Neretai nagrinėjamas veiksmažodis prisijungia sinonimiſkus prielinksninius junginius, nurodančius SL freimo Tikslã.

7 pav. Konstrukcijomis su SL veiksmažodžiu „eiti“ aktualizuojamų freimų žemėlapi

⁸⁹ Kariuomenė; kariuomenės tarnyba (LKŽe).

Išvados

Atlikus konstrukcijų su PD ir SL veiksmažodžiais analizę, galima daryti tokias išvadas:

1. Konstrukcijos su nagrinėtais PD veiksmažodžiais gali aktualizuoti konkrečius freimus, joms būdingos tam tikros formalios raiškos ypatybės.

1.1. Konstrukcijos su PD veiksmažodžiu *gulėti* tiek senojoje kalboje, tiek dabartinėje vartosenoje perteikia PD, *Miegojimo*, *Lytinių santykių*, *Ligos*, *Mirties*, *Būsenos* freimus. Galimai dėl vertimo įtakos veiksmažodis *gulėti*, prisijungiantis neveikiamosios rūšies dalyvį, gali funkcionuoti kaip pagalbinis veiksmažodis, o tai, savo ruožtu, nulemia konkrečių freimų aktualizavimą (*Kalinimo* freimo atvejis). Neretai predikatas *gulėti* kaip savo subjektą prisijungia dabartinei lietuvių kalbos vartosenai nebūdingus negyvus objektus.

1.2. Konstrukcijos su PD veiksmažodžiu *stovėti* aktualizuoja tiek senajai, tiek dabartinei lietuvių kalbai būdingus PD, *Būsenos*, *Priešinimosi* freimus. Senojoje Biblijoje randamos konstrukcijos, einančios su aptariamu veiksmažodžiu, realizuoja *Normų laikymosi*, *Turėjimo*, *Tarnavimo* freimus, bet dabartinėje kalboje šios konstrukcijos minėtoms reikšmėms perteikti nebevertojamos. 1735 m. Biblijoje PD veiksmažodis *stovėti* dažnai prisijungia įvairius prielinksninius junginius. Neretai formaliai skirtingos konstrukcijos gali žymėti tą pačią situaciją arba priešingai – formaliai vienodos konstrukcijos vartojamos skirtingoms reikšmės žymėti. Ne visos konstrukcijos su nagrinėjamu veiksmažodžiu ir konkrečiu prielinksniniu junginiu yra išsaugotos dabartinėje vartosenoje.

1.3. Konstrukcijos su PD veiksmažodžiu *sėdėti* sužadina PD, *Valdymo*, *Būsenos*, *Tarnavimo* ir *Kalinimo* freimus, kurie būdingi ir dabartinei lietuvių kalbai. Predikatas *sėdėti* prisijungia įvairius prielinksninius junginius, kurie taip pat eina kartu su veiksmažodžiui *stovėti*. Minėti prielinksniniai junginiai dažniausiai patikslina *Sėdėjimo* situaciją ir nurodo PD freimo Vietos elementą.

2. Konstrukcijos su analizuotais SL veiksmažodžiais taip pat perteikia konkrečius freimus, joms būdinga tam tikra formali struktūra.

2.1. Konstrukcijos su SL veiksmažodžiu *bėgti* realizuoja SL (*Skysto pavidalo medžiagos tekėjimo*, *Plaukimo*), *Bendradarbiavimo*, *Normų laikymosi*, *Tikslo* freimus. SL veiksmažodis *bėgti* prisijungia įvairias prielinksnines konstrukcijas, kurios dažniausiai nurodo Tikslo arba Šaltinio freimo elementus.

2.2. Konstrukcijos su SL veiksmažodžiu *eiti* aktyvuoja SL, *Priešiško susidūrimo, Pasikeitimo, Skysto pavidalo medžiagų tekėjimo* freimus, kurie būdingi tiek senajai Biblijai, tiek dabartinei vartosenai. Kitos konstrukcijos, einančios su nagrinėjamu predikatu, jau nevertojamos ir gali realizuoti *Percepinio patyrimo, Apeigų, Santykių įforminimo* ir *Plaukimo* freimus. Neretai SL veiksmažodis *eiti* įeina į idiomų sudėtį: Quandt'o Biblijoje rastos idiomos taip pat išlikę dabartinėje lietuvių kalboje ir perteikia *Normų laikymosi* bei *Jausmų* freimus. Predikato *eiti* leksinė reikšmė gali būti išblukusi, o pats vienetas nurodo veiksmo eigą, procesą ar ketinimą. Dažnai nagrinėjamas veiksmažodis prisijungia sinonimiškus prielinksninius junginius, nurodančius SL freimo Tikslą elementą.

3. Ribota darbo apimtis nulėmė, kad tyrimo objektu pasirinkti tik pagrindiniai PD ir SL veiksmažodžiai. Tyrimas atskleistų dar tikslesnes PD ir SL veiksmažodžiams būdingas ypatybes, jeigu į analizę būtų įtraukta daugiau šioms semantinėms grupėms priklausančių predikatų. Taip pat norint daryti aiškesnius apibendrinimus dėl tam tikrų galimų šių veiksmažodžių semantinių kitimų ar formų gramatinimo, reikėtų nuodugniau išnagrinėti galimą vokiečių kalbos įtaką, lyginti LDK teritorijoje spausdintus raštus, kurių vertimo šaltiniu pasirenkami tekstai lotynų ar graikų kalbomis. Tipologinių tyrinėjimų kontekste šis darbas leistų apibrėžti PD ir SL veiksmažodžių vietą kalbinėje sistemoje, minėtus lietuvių kalbos veiksmažodžius įtrauktų į tarpkalbinį erdvinių santykių tyrimų lauką, leistų patvirtinti arba paneigti užsienio tyrėjų daromus apibendrinimus dėl nagrinėjamiems predikatams būdingų semantinių ypatybių, galimų semantinių kitimų ir gramatikalizacijos krypčių.

Literatūra

- Ameka, F., K., Levinson, S., C., 2007. Introduction: the typology and semantics of locative predicates, posturals, positionals and other beasts. *Linguistics*, Nr. 45, pp.847–871.
- Arkadjev, P., 2007. Glagoly peremeščeniija v vode v litovskom jazyke (Aqua-motion verbs in Lithuanian). In: *Glagoly dviženija v vode: leksičeskaja tipologija (Verbs of aqua-motion: lexical typology)*. Eds. T. Maisak, E. Rakhilina. Moskva: Indrik, pp.315–334.
- Arkadjev, P., 2008. Lietuvių kalbos pirminių veiksmazodžių klasių semantika tipologinių duomenų kontekste. *Acta Linguistica Lithuanica*, LIX, 1–27.
- Beavers, J., Levin, B., Tham., S., W., 2010. The typology of motion expressions revisited. *Linguistics*, Nr. 46, pp.331–377.
- Berman, R., A., Slobin, D., I. (eds.), 1994. *Relating events in narrative: A crosslinguistic developmental study*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bybee, J., Perkins, R., Pagliuca, W., 1994. *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Boas, H., C., 2013. Cognitive Construction Grammar. In: *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Eds. T. Hoffmann, G. Trousdale. Oxford: Oxford University Press, pp.233–254.
- Citavičiūtė, L., 2005. Johanas Jakobas Kvantas Karaliaučiuje XVIII a. Skiriama 320-osioms gimimo metinėms. In: *Senosios raštijos profiliai*. Sud. Sigitas Narbutas. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 73–124.
- Croft, W., 2001. *Radical Construction Grammar: syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Croft, W., Cruse, D., A., 2004. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Croft, W., 2007. Construction grammar. In: *Handbook of Cognitive Linguistics*. Eds. D. Geeraerts, H. Cuyckens. Oxford: Oxford University Press, pp.463–508.
- Dąbrowska, E., Divjak, D., 2015. *Handbook of cognitive linguistics*. Berlin: De Gruyter.

Evans, V., Bergen, B., K., Zinken, J., 2007. The cognitive linguistics enterprise: an overview. In: *The Cognitive Linguistics Reader*. Eds. V. Evans, B. K. Bergen, J. Zinken. Equinox, pp.1–36.

Fillmore, Ch., J., 1968. The case for case. In: *Universals in Linguistic Theory*. Eds. E. Bach, R. Harms. New York: Holt Rinehart and Winston, pp.1-88.

Fillmore, Ch., 1975. An alternative to checklist theories of meaning. In: *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Ed. C. Cogen. Berkeley: Berkeley Linguistics Society, pp.123-131.

Fillmore, Ch., 1985. Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica*, 6, pp.222–254.

Fillmore, Ch., Atkins, B., 1992. Toward a Frame-Based Lexicon: The Semantics of RISK and its neighbors. In: *Frames, Fields and Contrasts. New Essays in Semantics and Lexical Organization*. Eds. A. Lehrer, E. F. Kittay. New York and London: Routledge, pp.75–102.

Fillmore, Ch., Baker, C., 2009. A Frames Approach to Semantic Analysis. In: *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. Ed. B. Heine. Oxford: Oxford University Press, pp.313–339.

FrameNet. Prieiga internetu: <https://framenet.icsi.berkeley.edu/fndrupal/> [žiūrėta 2018-12-12]

Fortis, J., M., 2010. *The Typology of Motion Event*. Prieiga internetu: https://www.eva.mpg.de/lingua/conference/2010_summerschool/pdf/course_materials/Fortis_3.MOTION%20EVENTS.pdf [žiūrėta 2018-12-20]

Gibbs, R., W., Jr., 2002. Embodied standing and psychological semantics of *stand*. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying, [Typological Studies in Language 51]*. Ed. J. Newman. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp.387–400.

Goddard, C., Harkins, J., 2002. Posture, location, existence, and states of being in two Central Australian languages. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying, [Typological Studies in Language 51]*. Ed. J. Newman. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp.213–238.

- Goldberg, A., E., 1995. *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goldberg, A., E., 2006. *Constructions at work: The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- Grady, J., E., 2005. Image schemas and perception: Refining a definition. In: *From perception to meaning: image schemas in cognitive linguistics*. Ed. B. Hampe. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, pp.35–56.
- Hasko, V., Perelmutter, R. (eds.), 2010. *New Approaches to Slavic Verbs of Motion*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Heine, B., Claudi, U., Hünnemeyer, F., 1991. *Grammaticalization: a Conceptual Framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heine, B., 1997. *Possession: Cognitive Sources, Forces, and Grammaticalization*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Heine, B., Kuteva, T., 2005. *Language Contact and Grammatical Change*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Hollmann, W., 2009. Semantic change. In: *English language: description, variation and context*. Eds. J. Culpeper, F. Katamba, P. Kerswill, T. McEnery. Basingstoke: Palgrave, pp.301–313.
- Jakulis, E., 2004. *Lietuvių kalbos tekėti, teka tipo veiksmažodžiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jasionytė-Mikučionienė, E., 2014. *Gramatinimas lietuvių kalboje: modalinių reikšmių susidarymas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Jasionytė-Mikučionienė, E., 2016. On the modal functions of Lithuanian verbs of coming. *Kalbotyra*, T. 69, 105–120.
- Jociuvienė, V., 2005. Padėties erdvėje raiškos vokiečių ir lietuvių kalbose gretinimas (veiksmažodžiai *liegen* ir *gulėti*). *Filologija*, Nr. 10, 31–41.

- Johnson, M., 2005. The philosophical significance of image schemas. In: *From perception to meaning: image schemas in cognitive linguistics*. Ed. B. Hampe. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, pp.15–34.
- Junčytė, G., 2016. Middle marking in change in body posture verbs in Lithuanian. *Baltu filologija*, XXV (1), 59–78.
- Kim, J., B., Sells, P., 2008. *English Syntax: An Introduction*. Stanford: CSLI Publications.
- Kuteva, T., 1999. On 'sit'/'stand'/'lie' auxiliation. *Linguistics*, Nr. 32(2), pp.191–213.
- Kuteva, T., 2001. *Auxiliation: an enquiry into the nature of grammaticalization*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- George L., Johnson, M., 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Thompson, H., 1975. Introduction to cognitive grammar. In: *Proceedings of the 1st Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Ed. C. Cogen. Berkeley, CA.: Berkeley Linguistics Society, pp.295–313.
- Langacker, R., W., 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lehmann, Ch., 2002. *Thoughts on Grammaticalization*. Erfurt: Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität.
- Lemmens, M., 2002. The semantic network of Dutch posture verbs. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying, [Typological Studies in Language 51]*. Ed. J. Newman. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp.103–139.
- Levinson, S., C., Wilkins, D., P. (eds.), 2006. *Grammars of space: Explorations in cognitive diversity*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, and São Paulo: Cambridge University Press.
- Lisauskaitė, A., Zubaitienė, V., 2019. Aktyvios veiklos veiksmožodžių semantika Kristijono Donelaičio „Metuose“. *Respectus philologicus*, Nr. 35 (40), 102–120.
- Luján, E., R., 2010. Semantic Change. In: *Continuum Companion to Historical Linguistics*. Eds. S. Luraghi, V. Bubenik. New York: Continuum, pp.286–310.

- Majsak, T., 2002. *Tipologija grammatikalizacii konstrukcij s glagolami dviženija i glagolami pozicii (Typology of Grammaticalization of Constructions with Motion and Position Verbs)*. Daktaro disertacija. Maskva: Maskvos universitetas.
- Majsak, T., 2005. *Tipologija grammatikalizacii konstrukcij s glagolami dviženija i glagolami pozicii (Typology of Grammaticalization of Constructions with Motion and Position Verbs)*. Moscow: Jazyki slavjanskix kul'tur.
- Marcinkevičienė, R., 1990. *Lietuvių kalbos slinkties veiksmažodžių semantika ir stilistika lyginant su anglų kalba*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Mikulskas, R., 2009a. Jungties konstrukcijos ir jų gramatinis kontekstas. *Acta Linguistica Lithuanica*, LXI, 113–156.
- Mikulskas, R., 2009b. Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos. In: *Kalba ir žmonės*. Ed. A. Judžentis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 39–80.
- Newman, J., 2002. A cross-linguistic overview of the posture verbs 'sit', 'stand', and 'lie'. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying, [Typological Studies in Language 51]*. Ed. J. Newman. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp.1–24.
- Newman, J., Yamaguchi, T., 2002. Action and state interpretations of 'sit' in Japanese and English. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying, [Typological Studies in Language 51]*. Ed. J. Newman. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp.43–59.
- Newman, J., 2009. English posture verbs, An experientially grounded approach. *Annual Review of Cognitive Linguistics*, T. 7, pp.30–58.
- Özçalışkan, Ş., Slobin, D., I., 2003. Codability effects on the expression of manner of motion in English and Turkish. In: *Studies in Turkish linguistics: Proceedings of the Tenth International Conference on Turkish Linguistics*. Eds. S. Özsoy, D. Akar, M. Nakipoğlu-Demiralp, E. Erguvanlı-Taylan, A. Aksu-Koç. Istanbul: Bogazici University Press, pp.259–270.
- Petruck, M., R., L., 1996. Frame Semantics. In: *Handbook of Pragmatics*. Eds. J. Verschueren, J. O. Östman, J. Blommaert, Ch. Bulcaen. Philadelphia: John Benjamins.

Rădulescu, R., Topor, M., 2008. Los significados de la perífrasis verbal *ir a + inf* y sus equivalentes en rumano. *Actas del XXXVII Simposio Internacional de la Sociedad Española de Lingüística (SEL)*, pp.695–706.

Reid, N., 2002. Sit right down the back: Serialized posture verbs in Ngan'gityemerri and other Northern Australian languages. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying*. [Typological Studies in Language 51]. Ed. J. Newman. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp.239–267.

Rosch, E., 1975. Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, Nr. 104, pp.192–233.

Rubšio ir Kavaliausko BIBLIJA, LBD ekumeninis leidimas 1999 m. Prieiga internetu: <http://biblija.lt/index.aspx?cmp=toc> [žiūrėta 2018-12-20]

Ruppenhofer, J., Ellsworth, M., Petruck, M., R., L., Johnson, Ch., R., Baker, C., F., Scheffczyk, J., 2016. *FrameNet II: Extended Theory and Practice*. Prieiga internetu: <https://framenet2.icsi.berkeley.edu/docs/r1.7/book.pdf> [žiūrėta 2019-12-12]

Schönefeld, D., 2006. From conceptualization to linguistic expression: Where languages diversify. In: *Corpora in cognitive linguistics: Corpus-based approaches to syntax and lexis*. Eds. S. Th. Gries, A. Stefanowitsch. Berlin and New York: Walter de Gruyter, pp. 297-344.

Senieji raštai. Prieiga internetu: <http://sr.lki.lt/Index.asp> [žiūrėta 2018-12-20]

Sinonimų žodynas. Prieiga internetu: <http://lkiis.lki.lt/sinonimu> [žiūrėta 2018-12-20]

Slobin, D., I., 1991. Learning to think for speaking: Native language, cognition, and rhetorical style. *Pragmatics*, Nr. 1(1), pp.7–26.

Slobin, D., I., 1996a. From "thought and language" to "thinking for speaking". In: *Rethinking linguistic relativity*. Eds. J. J. Gumperz, S. C. Levinson. Cambridge: Cambridge University Press, pp.70–96.

Slobin, D., I., 1996b. Two ways to travel: Verbs of motion in English and Spanish. In: *Grammatical constructions: Their form and meaning*. Eds. M. Shibitani, S. A. Thompson. Oxford: Clarendon Press, pp.195–219.

- Slobin, D., I., 1997. Mind, code, and text. In: *Essays on language function and language type: Dedicated to T. Givón*. Eds. J. Bybee, J. Haiman, S. A. Thompson. Amsterdam: John Benjamins, pp.437–467.
- Slobin, D., I., 2000. Verbalized events: A dynamic approach to linguistic relativity and determinism. In: *Evidence for linguistic relativity*. Eds. S. Niemeier, R. Dirven. Amsterdam: John Benjamins, pp.107–138.
- Slobin, D., I., 2003. Language and thought online: Cognitive consequences of linguistic relativity. In: *Advances in the investigation of language and thought*. Eds. D. Gentner, S. Goldin-Meadow. Cambridge: MIT Press, pp.157–191.
- Slobin, D., I., 2004. The many ways to search for a frog: Linguistic typology and the expression of motion events. In: *Relating events in narrative: Typological and contextual perspectives*. Eds. S. Strömquist, L. Verhoveen. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp.219–257.
- Slobin, D., I., 2005a. Linguistic representations of motion events: What is signifier and what is signified. In: *Outside-in-Inside-out*. Eds. C. Maeder, O. Fischer, W. J. Herlofsky. Amsterdam: John Benjamins, pp.307–322.
- Slobin, D., I., 2005b. Relating narrative events in translation. In: *Perspectives on language and language development: Essays in honor of Ruth A. Berman*. Eds. D. Diskin Ravid, H. BatZeev Shyldkrot. Dordrecht, The Netherlands: Kluwer, pp.115–129.
- Talmy, L., 1985. Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms. In: *Language Typology and Syntactic Description, vol. 3: Grammatical Categories and the Lexicon*. Ed. T. Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, pp.57–149.
- Talmy, L., 1991. Path to realization: a typology of event conflation. In: *Papers of the Seventeenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Eds. L. A. Sutton, Ch. Johnson, R. Shields. Berkeley: Berkeley Linguistics Society, pp.480–520.
- Talmy, L., 2000a. *Toward a Cognitive Semantics, volume I: Concept structuring systems*. Cambridge: MIT Press.
- Talmy, L., 2000b. *Toward a Cognitive Semantics, volume II: Typology and process in concept structuring*. Cambridge: MIT Press.

- Talmy, L., 2007. Lexical typologies. In: *Language typology and syntactic description: Grammatical categories and the lexicon*. Ed. T. Shopen. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 66–168.
- Ungerer, F., Schmid, H., J., 2006. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Pearson Education Limited.
- Vaičiulytė-Semėnienė, L., 2016. Daiktavardžio „pagalba“ įnagininko desemantizacija. *Acta Linguistica Lithuanica*, LXXIV, 9–39.
- VDU dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Prieiga internetu: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/index.jsp> [žiūrėta 2018-12-20]
- Velázquez-Castillo, M., 1996. *The Grammar of Possession: Inalienability, incorporation and possessor ascension in Guaraní*. Philadelphia: John Benjamins.
- Vellupilai, V., 2012. *An Introduction to Linguistic Typology*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Verkerk., A., 2014. *The evolutionary dynamics of motion event encoding*. Daktaro disertacija. München: Max Planck Institute for Psycholinguistics.
- Wälchli, B., 2009. *Motion events in parallel texts: A study in primary-data typology*. Bern: Universität Bern Habilitationsschrift.
- Zinkevičius, Z., 1980. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika 1*. Vilnius: Mokslas.
- Zinkevičius, Z., 1981. *Lietuvių kalbos istorinė gramatika 2*. Vilnius: Mokslas.
- Zlatev, J., Yangklang, P., 2004. A third way to travel: The place of Thai in motion-event typology. In: *Relating events in narrative: Typological and contextual perspectives*. Eds. S. Strömquist, L. Verhoveen. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp.159–190.
- Zorubaitė, I., 2016. *Pozicinių veiksmažodžių („stovėti“, „sėdėti“, „gulėti“) semantika lietuvių kalboje*. Bakalauro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Žilinskaitė, E., 2010. *Vietos raiška Mikalojaus Daukšos „Postilėje“: postpoziciniai vietininkai ir jų funkciniai ekvivalentai*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Summary

This research investigates the semantics and structure of the Lithuanian posture and motion verb constructions in the Quandt Bible of 1735 and in the ecumenical Bible of 1999. It aims to examine the meanings and structural features of the constructions that contain posture verbs *stovėti* 'to stand', *sėdėti* 'to sit', *gulėti* 'to lie' and motion verbs *bėgti* 'to run', *eiti* 'to go' within their structure. The present study is based on the qualitative content analysis, comparative, frame semantics and construction grammar methodology. The constructions with posture and motion verbs were selected applying the qualitative content analysis method. The frames of *Aquamotion*, *Collaboration*, *Death*, *Feeling*, *Forming relationship*, *Hostile encounter*, *Imprisonment*, *Law*, *Leadership*, *Motion*, *Medical conditions*, *Opposition*, *Perception experience*, *Possession*, *Posture*, *Purpose*, *Rite*, *Service*, *Sex*, *Sleep*, *State*, *Undergo change* evoked by the selected constructions, are examined using the frame semantics (*FrameNet* Project) and construction grammar methodology. The equivalent constructions from the ecumenical Bible of 1999 are examined applying the comparative methodology. The research has shown that the current posture verb and motion verb constructions can form the core of the mentioned frames. The observation that has emerged from this analysis is that some meanings of analyzed constructions or some structural features are conserved in the current Lithuanian language while others have already disappeared. This work could be useful for the historical linguists or typologists.